

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولگی

اسلامي ښوونه او روزنه - لسم ټولگی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هیواد به تل خلیري
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه بان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زره وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ .ش.

د کتاب ځانگړتیاوې

مضمون: اسلامي ښوونه او روزنه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د اسلامي زده کړو برخې د درسي کتابونو مؤلفین

ادیت کونکي: د پښتو ژبې د ادیت دپارتمنت غړي

ټولگی: لسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې

وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره

قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقراً باسم ربک

د لوی او بښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې مور ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهی لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدينو شوراگانې د هېواد د پوهنيز نظام شپږگونې بنسټيز عناصر بلل کيږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختيا او پرمختيا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونيز نظام کې د ودې او پراختيا په لور بنسټيزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونيز نصاب اصلاح او پراختيا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړيتوبونو څخه دي. همدارنگه په ښوونځيو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونيزو تاسيساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کيفيت او توزيع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. مور په دې باور يو، چې د باکيفيته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونيز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توگه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مديرانو څخه په درناوي هيله کوم، چې د هېواد بچيانو ته دې د درسي کتابونو په تدريس، او د محتوا په لېږدولو کې، هيڅ ډول هڅه او هاند ونه سيموي، او د يوه فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوبښنې وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤليت په درک سره، په دې نيت لوست پيل کړي، چې د نن ورځې گران زده کوونکي به سبا د يوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولني متمدن او گټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانگه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه گټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځيرکو او فعالو گډوډوالو په توگه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدريس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونيز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په ليکلو او چمتو کولو کې يې نه سترې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بريا غواړم. د معياري او پرمختللي ښوونيز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وگړي يې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزير

دكتور محمد ميرويس بلخي

د موضوعاتو فهرست

د عقایدو برخه

- ۱..... لومړی لوست: د عقایدو علم
- ۴..... دویم لوست: د الله تعالی پر وجود ایمان
- ۷..... دریم لوست: د الله تعالی وحدانیت (یو والی)
- ۹..... څلورم لوست: د الوهیت توحید
- ۱۳..... پنځم لوست: د الله تعالی نومونه او صفات
- ۱۷..... شپږم لوست: د الله تعالی د نومونو شمېر او د صفتونو ډولونه
- ۲۱..... اووم لوست: د الله تعالی ذاتي صفتونه (۱)
- ۲۴..... اتم لوست: د الله تعالی ذاتي صفتونه (۲)
- ۲۷..... نهم لوست: کلام د الله تعالی صفت دی
- ۳۰..... لسم لوست: پر ملائکو ایمان
- ۳۴..... یوولسم لوست: د حدیثو برخه
- ۳۵..... دولسم لوست: د احادیثو اهمیت
- ۳۹..... دیارلسم لوست: په چارو کې تدبیر
- ۴۲..... څوارلسم لوست: د سولې اهمیت
- ۴۵..... پنځلسم لوست: په کارونو کې آسانتیا
- ۴۸..... شپاړلسم لوست: د ظلم مخنیوی
- ۵۱..... اوولسم لوست: د غضب درملنه
- ۵۴..... اتلسم لوست: غوره خلک
- ۵۶..... نولسم لوست: د ایمان خصلتونه
- ۶۰..... شلم لوست: تعصب
- ۶۴..... یو ویشتم لوست: د مؤمن شان (حالت)
- ۶۹..... دوه ویشتم لوست: پر تکلیفونو صبر
- ۷۳..... درویشتم لوست: د مسلمان حقوقونه
- ۷۷..... درویشتم لوست: دوه مخی
- ۸۱..... څلور ویشتم لوست: د خوب آداب

۸۵	د فقهي برخه
۸۶	پنځه ويشتم لوست: اسلام د ژوندانه نظام
۸۸	شپږ ويشتم لوست: د اسلام اقتصادي نظام
۹۰	اووه ويشتم لوست: د اسلامي اقتصاد ځانگړتياوې
۹۲	اته ويشتم لوست: د اسلامي اقتصاد بنيگنې
۹۴	نهه ويشتم لوست: د ميراث د علم اساسات
۹۷	دېرشم لوست: د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۱)
۹۹	يو دېرشم لوست: د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۲)
۱۰۱	دوه دېرشم لوست: د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۳)
۱۰۳	درې دېرشم لوست: ذوي الفروض او د هغوی برخې
۱۰۶	څلور دېرشم لوست: د بنځينه ذوي الفروضو احوال
۱۰۹	پنځه دېرشم لوست: عصبات
۱۱۱	شپږ دېرشم لوست: د برخو (سهمونو) مخرجونه
۱۱۳	اووه دېرشم لوست: عول
۱۱۵	اته دېرشم لوست: د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق
۱۱۷	نهه دېرشم لوست: تصحيح
۱۱۹	څلوېښتم لوست: د وارثانو تر منځ د متروکې د تقسيم طريقه
۱۲۱	يو څلوېښتم لوست: تخارج
۱۲۳	دوه څلوېښتم لوست: رد
۱۲۵	درې څلوېښتم لوست: جهاد
۱۲۸	څلور څلوېښتم لوست: د جهاد لاسته راوړنې
۱۳۱	پنځه څلوېښتم لوست: څوک په جهاد مکلف دي؟
۱۳۳	شپږ څلوېښتم لوست: د اسلام له نظره د جهاد ډولونه
۱۳۷	اووه څلوېښتم لوست: سوله او احکام يې
۱۳۹	اته څلوېښتم لوست: د ذمې عقد (تړون)

د عقایدو علم

شرعي احکام په عمومي ډول په دوو برخو وېشل شوي دي

۱- عملي احکام: هغه دي چې د اعمالو په کیفیت پورې اړه لري کوم چې د بدن د غړو په واسطه سرته رسېږي او فرعي احکام هم ورته ویل کېږي، لکه: د لمانځه فرضیت، د زنا حرام والی او داسې نور.

۲- اعتقادي احکام: هغه دي چې عقیدې پورې اړه لري، د زړه اعمال دي، د بدن په ظاهري غړو نه تر سره کېږي او اصلي احکام هم ورته وايي، لکه: د الله تعالی په وجود، وحدانیت، د آخرت په ورځ او داسې نورو باور کول.

د لومړي ډول احکامو علم ته د شریعت احکام او فقهي علم ویل کېږي او دویم ډول علم ته د توحید، صفاتو او عقایدو علم ویل کېږي چې مور دلت له دغه دویم ډول علم څخه بحث کوو.

د عقایدو تعریف

عقاید د عقیدې جمع ده، عقیده په لغت کې کلک تړلو ته وايي او د اسلامي علومو په اصطلاح کې په دوو معناوو راغلې ده.

لومړی: د الله تعالی د قدیم ذات په وحدانیت او پر ټولو هغو لارښوونو چې محمد ﷺ د الله تعالی له لوري انسانانو ته رسولی، کلک ایمان او باور لرل. دویم: هغه قضایا او جملې چې د مؤمن له څیزونو څخه بحث کوي.

د تعریف شرح

عقیده کلکو تړلو ته وايي او عقاید په دې نامه سره، ځکه یادېږي چې انسان هم په هغه څه چې عقیده لري خپل زړه تړي او کلک یقین ورباندې کوي، خو دا یقین باید دومره غښتلی او پوخ وي چې هېڅ ډول شک او شبهه پکې ځای ونه لري، ځکه عقیده په عربي ژبه کې پوخوالي او ټینګښت ته وايي، سست باور عقیده نه گڼل کېږي.

فعالیت: لاندې پوښتنو ته ځواب وواياست او هم د عقیدې د لفظ لومړۍ او دویمه معنا پکې وټاکئ:

۱- په الله تعالی عقیده لرل څه حکم لري؟

۲- تاسې ته عقیده په یوې اونۍ کې څو ساعته تدریس کيږي؟

د عقایدو د علم موضوع

د عقایدو د علم موضوع د الله تعالی ذات، صفات او د پیغمبر رسالت دی چې په هغه کې په ملائیکو، آسماني کتابونو، انبیاوو، د آخرت په ورځ، حساب، جنت، جهنم او د خیر او شر په تقدیر ټولو ایمان لرل شامل دي.

د عقایدو د علم غرض

د عقایدو د علم غرض او گټه په دنیا او آخرت کې د انسان بریالیتوب او نېک بختي ده، هغه څوک چې د الله تعالی په کتاب او د هغه د پیغمبر په سنتو په سمه توگه باور ولري او پیروي یې کوي، هېڅکله به نه په دنیا او نه په آخرت کې ناکام شي. د دې علم په زده کړه د انسان عقیده سمیږي او حقیقتونه د ځان، کایناتو او خپل خالق په هکله په رښتینې بڼه پېژني.

فعالیت: زده کوونکي دې د عقایدو د علم د تعریف، موضوع او غرض په اړه بحث وکړي.

د عقایدو د علم نومونه

د عقایدو علم په نورو نومونو هم نومول شوی، لکه: د توحید علم، اصول الدین، الفقه الاکبر، الإیمان.

فعالیت: زده کوونکي دې د اسلامي عقیدې د پېژندلو په اړه په خپلو کې سره خبرې وکړي.

د عقایدو د علم فضیلت او ارزښت

د عقایدو علم له نورو ټولو علومو څخه غوره او د شرف خاوند دی، ځکه د هر علم شرف او فضیلت د هغه علم پر موضوع پورې اړه لري، د عقایدو د علم موضوع له شرف

څخه ډکه موضوع ده چې هغه د الله تعالی ذات، اسماء، صفات، د هغه د وحدانیت، او پر بندگانو باندې د الله تعالی حقونه دي. همدارنگه پر انبیاوو او ټولو هغو شیانو باندې علم چې پر آخرت پورې تعلق لري.

د عقایدو د علم حکم

د عقایدو د علم زده کول فرض عيني او فرض کفایې دي.

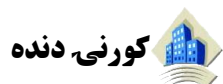
فرض عيني: په اجمالي ډول پر هر مسلمان نارینه او ښځه باندې فرض عین دي چې په ټولو هغو شیانو باندې عام او مجمل ایمان راوړي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی له لوري د هغوی خبر ورکړی دی، لکه: په توحید، رسالت، جنت، دوزخ او د قیامت په ورځ ایمان درلودل او د لمانځه، حج او روژې فرضیت رینستنی گڼل او داسې نور.

فرض کفایې: په تفصیلي ډول د عقایدو د علم د دلایلو زده کول فرض کفایې دي. د مثال په ډول: په هغو آیتونو او حدیثونو باندې ځان پوهول چې توحید، رسالت، جنت، دوزخ او د قیامت په ورځ ایمان درلودل او د لمانځه، حج او روژې فرضیت یې ثابت کړی وي.

فعالیت: زده کوونکي دې د عقایدو د علم د فضیلت او حکم په هکله نورو ته معلومات ورکړي.

۱. عقیده د لغت او اصطلاح له مخې تعریف کړئ.
۲. د عقایدو د علم موضوع څه شی ده؟
۳. د عقایدو د علم غرض څه شی ده؟
۴. د عقایدو علم څه اهمیت لري؟ بیان یې کړئ.
۵. د عقایدو د علم حکم بیان کړئ.

زده کوونکي دې د علم په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

د الله تعالى پر وجود ايمان

ځمکه، آسمانونه او هغه څه چې په دې دواړو کې موجود دي آیا په خپله پيدا شوي او که داسې ذات وجود لري چې دغه موجودات يې پيدا کړي دي؟
د کایناتو دغه نظم چې هېڅ گډوډي پکې نه لیدل کېږي او په منظم شکل پر مخ ځي آیا په خپل سر روان دي او که تنظیموونکی لري؟

د الله تعالى د وجود دلايل

د الله تعالى پر وجود نقلي او عقلي دلايل شتون لري چې ځينې يې په لاندې توگه بيانېږي:

لومړی نقلي دليل

د الله تعالى د وجود د اثبات لپاره په قرآن کریم کې ډېر زیات دلیلونه ذکر شوي، لکه: الله تعالى د البقرې په سورت کې داسې فرمایي: **﴿وَاللهُکُمْ اِلَهٌ وَّاحِدٌ لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ ﴿۱۶۳﴾** **﴿اِنَّ فِیْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّیْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْکِ الَّتِیْ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِمَا یَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا اَنْزَلَ اللهُ مِنَ السَّمٰءِ مِنْ مَّاءٍ فَاَحْیَا بِهٖ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِیْهَا مِنْ کُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِیْفِ الرِّیَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَیْنَ السَّمٰءِ وَالْاَرْضِ لَآیٰتٍ لِّقَوْمٍ یَّعْقِلُوْنَ﴾** [البقرة: ۱۶۳-۱۶۴]

ژباړه: او ستاسې معبود یو دی، له هغه پرته بل هېڅ معبود نشته، هغه ډېر مهربان او خورا بښونکی دی. د آسمانونو او ځمکې په پیدایښت، د شپې او ورځې په اوږدو او اوږدو او په هغو بهیرو کې چې خلکو ته د گټې وړ شيانو وړلو او وړلو لپاره په سمندر کې روانېږي او په هغو اوبو کې چې الله تعالى له آسمانه نازلې کړي دي، بیا په هغو سره مړه ځمکه را ژوندي کوي او په ځمکه کې یې هر راز ساکین موجودات خواره کړي دي او د بادونو په لگېدو او د آسمان او ځمکې تر منځ په اېل کړی شوې ورېځ کې د هغو خلکو لپاره د قدرت نښې نښانې دي چې له پوهې نه کار اخلي.

له پورتنیو مبارکو آیتونو څخه د استدلال طریقه

دا آیتونه صراحتاً دلالت کوي چې ستاسې معبود یو دی، په رحمن او رحیم سره یې ستایلی دی او د یووالي لپاره یې د مخلوقاتو څخه ډول ډول دلیلونه بیان کړي دي، دا

ټوله هستي چې د کوم نظم او قانون څخه پيروي کوي د دې هرو مرو ناظم او چلوونکی شته، که نه، نو هر څه به گډوډ وای. نو پورتنی آیتونه، لکه: څرنگه چې نقلی دلیل حسابی همدا ډول عقلي دلیل هم گڼل کیږي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی پر وجود باندې نور نقلی دلیلونه هم ذکر کړي.

د الله تعالی پر وجود باندې عقلي دلیل

ډېر زیات عقلي دلایل شته چې د الله تعالی پر وجود دلالت کوي، د بېلگې په توگه: هغه واقعه چې د امام ابوحنیفه (رح) او دهری تر منځ پېښه شوې وه، د الله تعالی د وجود د اثبات لپاره تر ټولو غوره دلیل دی: له دهریانو څخه څو کسه امام ابوحنیفه (رح) ته راغلل او له ده څخه یې د الله تعالی د وجود په اړه پوښتنه وکړه، (د دوی نیت د امام ابوحنیفه (رح) په شک کې اچول وو) امام ابوحنیفه (رح) ورته وویل: زه په یوه ډېر حیرانوونکي کار بوخت یم. دوی وپوښتل هغه څه کار دی؟ ابوحنیفه (رح) ورته وویل: چا راته وویل: دلته یوه کښتی ده چې هېڅوک پکې نشته، په خپله په سیند کې چلېږي، د سیند په غاړه درېږي، په خپله سامان باروي، بیا په خپله سیده نورو ښارونو ته ځان رسوي، هلته خپل سامانونه په خپله کښته کوي، هر شی، لکه: خرما، جامې او داسې نور توکي بېل بېل له خپلو همجنسو توکو سره ځای پر ځای کوي، هېڅ شی یو له بل سره نه ترې گډېږي، سره له دې چې په دې کې هېڅوک نشته، نه څوک شته چې هغه وچلوي او نه څوک شته چې هغې ته لارښوونه وکړي.

دوی وویل: نو آیا ته دا خبره منې؟ دا خبره، خو له لېوني پرته بل څوک نه قبلوي، ځکه کښتی له لرگي څخه جوړه شوې ده، نو څرنگه به لرگی په خپله حرکت وکړي؟ څرنگه به په خپله وچلېږي؟ څرنگه به په خپله سامان بار کړي؟ په دې وخت کې امام ابوحنیفه (رح) دوی ته وویل: تاسې شخړه کوئ، په داسې حال کې چې تاسې په خپلو سترگو باندې دغه کاینات وینئ، دغه ستوري چې حرکت کوي چا پیدا کړي؟ لمر او سپوږمۍ ته په دغه منظم ډول څوک حرکت ورکوي؟ دغه مخلوق چا په ځمکه کې خور کړي

دی؟ دغه ورېځ چا پیدا کړې ده؟ په پای کې دهرې په پر کېدو سره له نور بحث نه تېر شو او توبه یې وایستله.

همدارنگه نور ډېر عقلي دلیلونه شته چې د الله تعالی پر وجود دلالت کوي او هر څه چې الله تعالی پیدا کړي د هغه پر وجود باندې دلیلونه دي کله چې انسان په دغو مخلوقاتو کې فکر او سوچ وکړي، نو وايي: **﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾** [آل عمران: ۱۹۱] ژباړه: ای زموږ پالونکيه (ربه)! دا مخلوقات تا عبث (بې حکمته او بې گټې) نه دي پیدا کړي، پاکي ده تا لره (له ټولو عیبونو څخه) نو وساته موږ د دوزخ له اور څخه.

د الله تعالی ذات قدیم دی

د الله تعالی ذات قدیم دی، همېشه و او همېشه به وي، د ده د وجود ابتداء نشته، په دې اړه الله تعالی فرمایي: **﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾** [الحديد: ۳] ژباړه: همغه لومړی هم دی او وروستی هم. یعنې الله تعالی اول دی ابتداء نه لري او آخر دی انتهاء (پای) نه لري.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی پر وجود باندې نور عقلي دلیلونه بیان کړي.

د الله تعالی پر وجود د ایمان حکم

د الله تعالی پر وجود ایمان (باور او یقین) لرل فرض دي که څوک د الله تعالی له وجود څخه منکر شي کافر دی.

۱. د کایناتو له شتون څخه د خالق پر وجود څنگه دلیل نیسئ؟
۲. د الله تعالی پر وجود باندې یو نقلي دلیل ذکر کړئ.
۳. د الله تعالی پر وجود باندې یو عقلي دلیل ذکر کړئ.
۴. په الله تعالی باندې ایمان څه حکم لري؟

زده کوونکي دې د الله تعالی د وجود په اړه یوه مقاله ولیکي.

د الله تعالى وحدانيت (يو والى)

د ټولو مخلوقاتو پيدا كوونكى يوازې الله تعالى دى. په ذات، نومونو او صفاتو كې شريك او سارى نه لري، د هېچا مرستې ته اړ ندى، بلكې ټول مخلوقات ده ته اړ او محتاج دي.

د توحيد تعريف

توحيد يو گڼلو ته وايي او په اصطلاح كې د الله تعالى يو گڼل توحيد بلل كېږي.^۱

د تعريف شرح

د الله تعالى توحيد دا معنا لري چې الله تعالى په ذات او صفاتو كې ځانگړى دى او له هغه سره سارى او شريك نشته.

د توحيد ډولونه

د الله تعالى توحيد په درې ډوله دى:

د ربوبيت توحيد.

د الوهيت توحيد.

د نومونو او صفاتو توحيد.

فعاليت: زده كوونكي دې د الله تعالى د توحيد په هكله يو له بل سره خبرې وكړي.

د ربوبيت توحيد

د ربوبيت توحيد په دې عقیده لړل دي چې د مخلوقاتو پيدا كوونكى، رزق وركوونكى، تدبير نيوونكى، عزت او ذلت وركوونكى، خير او شر رسوونكى او په ټولو مخلوقاتو كې له اسبابو پرته متصرف او واكدار يوازې يو الله تعالى دى.

نو يوازې الله تعالى خالق او مالك دى. له اسبابو پرته مرسته يوازې له الله تعالى څخه غوښتل كېږي، په ټول عالم كې يوازې الله تعالى له اسبابو پرته تصرف كوي، مخلوقات په خلق او پايښت كې ټول الله تعالى ته محتاج دي، الله تعالى د عالم د نظام په چلولو كې د هېچا مرستې ته اړتيا نه لري.

۱ - شرح العقيدة الطحاوية - - (۱ / ۸)

د ربوبیت د توحید د اثبات د دلیلونه

الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ [الزمر: ۶۲] ژباړه: الله تعالى د هر شي هستوونکی دی، هماغه د هر شي کار ساز او چلوونکی دی. همدا راز فرمایي: ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلم يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلم يَكُنْ لَهُ وِليٌّ مِنَ الدَّلِّ وَكَبْرَهُ تَكْبِيرًا﴾ [الإسراء: ۱۱۱] ژباړه: او ووايه ټوله ثنا او ستاينه هغه خدای لره ده چې هغه نه څوک په زوی ولی سره نیولی، نه په پادشاهی کې څوک شریک ورسره شته، نه یې د بې وسې له امله ملا تری شته او پوره لویی یې بیان کړه. د ربوبیت د توحید غوښتنه دا ده چې باید هر ډول عبادت، زاري او فریاد، د مرستې آواز، ټول دنیوي او اخروي حاجتونه له الله تعالى څخه وغوښتل شي، ورسره د نورو متصرفینو او مرستندویانو له نیولو څخه په کلکه ډډه وشي، ځکه چې یوازې الله تعالى د هر ډول عبادت او بندگی لایق دی.

همدارنگه الله تعالى فرمایي: ﴿وَإِن يَسْأَلِكَ اللَّهُ بِضُرِّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِن يَسْأَلِكَ بِحَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [الأنعام: ۱۷] ژباړه: که الله تاته کوم تکلیف در ورسوي، نو له هغه نه پرته بل څوک نشته چې تاله تکلیف څخه وژغوري، که هغه ذات تاته کومه بڼیگه او گټه در واپروي، نوهغه به هر څه قادر ذات دی.

په بل ځای کې فرمایي: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾ [البقرة: ۱۸۶] ژباړه: او ای پیغمبره! زما بندگان که له تانه زما په اړه پوښتنه وکړي، نوهغوی ته ووايه چې زه ورته ډېر نژدې یم، بلونکی چې کله ما وبلي زه د هغه بلنه اورم، نو هغوی ته ښایي چې زما بلنې ته لښک ووايي، او پر ما ایمان راوړي، ته دا خبره هغوی ته واوروه، کېدای شي چې هغوی سمه لار ومومي.

فعالیت: زده کوونکي دې د ربوبیت د توحید د اثبات په اړه عقلي دلیلونه بیان کړي.

۱. توحید تعریف کړئ!
۲. توحید په څو ډوله دی؟
۳. د ربوبیت له توحید څخه مراد څه دی؟
۴. د ربوبیت پر توحید باندې نقلي دلیل ذکر کړئ.

څلورم لوست

د الوهیت توحید

- آیا پرته له الله تعالی څخه بل څوک د عبادت وړ شته؟

- بنده باید له چا څخه مرسته وغواړي؟

- چا ته د عجز سر بنکته کړي؟

د الوهیت تعریف

اله معبود ته وایي. الوهیت مصدر او د الله تعالی صفت دی، د الوهیت د توحید معنا دا ده چې یوازې الله تعالی معبود دی او په معبودیت کې شریک نه لري.

د تعریف شرح

د عبادت وړ یوازې الله تعالی دی. یوازې الله تعالی ته باید د عجز سر بنکته شي، امر یې ومنل شي او له منهیاتو څخه یې ځان وژغورل شي چې دا په حقیقت کې د الوهیت توحید دی او د عبادت توحید هم ورته وایي.

د الوهیت توحید

د الوهیت توحید په دې باندې عقیده لرلو ته وایي چې یوازې الله تعالی د عبادت وړ دی. عبادت په شرعي اصطلاح کې په دوو معناوو راغلی دی.

۱. په خاصه معنا: عبادت په خاصه معنا سره له لمانځه، روژې، زکات او حج څخه عبارت دی او همدارنگه نورې هغه چارې چې موخه ورڅخه یوازې د الله تعالی امر پر ځای کول وي او عادي چارو پورې اړه ونه لري هم د عبادت په مفهوم کې داخلې دي.

۲. په عامه معنا: عبادت په عامه معنا سره دې ته ویل کېږي چې د ژوند په ټولو ډګرونو کې یوازې د الله تعالی امر ومنل شي، که هغه عبادت په خاصه معنا سره وي، که معاملات وي، که د کورني ژوند احکام وي او که پر امنیت، سیاست او اقتصاد پورې تړلي احکام وي.

یو انسان هلته موحد گڼل کېږي چې د ژوند په ټولو ډګرونو کې د الله تعالی اطاعت وکړي او ټول هغه عادتونه او نظریات چې د اسلام له سپېڅلي دین سره مخالف وي رد کړي.

د الوهیت د توحید د اثبات دلیلونه

په قرآن کریم او سنتو کې د الوهیت په توحید باندې بې شمېره دلیلونه شته چې یو څو یې په لاندې توګه بیانېږي.

قرآن کریم: الله تعالیٰ په قرآن کریم کې فرمایي: **﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾** [البقرة: ۲۵۵] ژباړه: له الله، (هغه) ژوندي ابدې ذات پرته چې ټول کائنات یې تنظیم کړي دي، بل هېڅ خدای نشته.

په یو بل مبارک آیت کې الله تعالیٰ فرمایي: **﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾** [الكهف: ۱۱۰] ژباړه: اې پیغمبره! ووايه چې زه یوازې ستاسو په څېر انسان یم، او ما ته وحې شوې چې ستاسې معبود یو الله ^(ج) دی.

الله تعالیٰ د الاخلاص په سورت کې فرمایي: **﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ﴾** [الإخلاص: ۱، ۲]

ژباړه: اې پیغمبره! ووايه چې الله تعالیٰ یو دی، الله تعالیٰ بې نیازه دی چا ته اړ ندی. همدارنګه الله تعالیٰ په یو بل آیت کې فرمایلي دي: **﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ﴾** [البقرة: ۲۵۶]

ژباړه: د دین په چارو کې څه زور او مجبورول نشته، سمه خبره له غلطو مفکورو څخه جلا کړای شوې ده، اوس چې څوک له کوم طاغوت نه منکر شي او پر الله ایمان راوړي هغه یوه داسې کلکه اسره ونيوله چې هېڅکله ماتېدونکې نه ده.

د طاغوت تعریف: طاغوت هغه چا ته ویل کېږي چې د الله تعالیٰ په مقابل کې یې پیروي کېږي، که هغه انسان وي او که بتان.

په یوه حدیث شریف کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: **عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ: "يَا عَدِيُّ اطْرَحْ هَذَا الْوَتْنَ مِنْ عُنُقِكَ"، فَطَرَحْتُهُ، فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ بَرَاءَةِ، فَقَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَيْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ [التوبة: ۳۱] حَتَّىٰ فَرَعَ مِنْهَا، فَقُلْتُ: إِنَّا لَسَنَّا نَعْبُدُهُمْ، فَقَالَ: "أَلَيْسَ يُجْرِمُونَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَتَحَرَّمُونَهُ وَيُحْلُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ، فَتَسْتَحِلُّونَهُ؟" قُلْتُ: بَلَىٰ، قَالَ: "فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ"^(۱) ژباړه: عدي بن حاتم رضي الله تعالى عنه وايې چې زه رسول الله صلی الله علیه**

۱ المعجم الكبير للطبراني - (۷ / ۱۲)

وسلم ته راغلم او زما په غاړه کې له سرو زرو څخه جوړ شوی صلیب خورند و، رسول الله صلی الله علیه وسلم راته وفرمایل: ای عدي! له غاړې څخه دې دغه بت ایسته کړه ما هغه بوت ایسته کړ، وروسته بیا زه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورغلم چې ده مبارک د براءت مبارک سورت تلاوت کاوه، نو دا آیت یې تلاوت کړ: ((دوی خپل عالمان او روحانیون له الله (ج) پرته خپل (خدایان) نیولي دي)) کله چې له تلاوت څخه فارغ شو، نو ما ورڅخه پوښتنه وکړه او ومې ویل: مور خو د دوی عبادت نه کولو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: آیا دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حرامول، تاسو به هغه شیان حرام گڼل؟ دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حلالول چې بیا به تاسو هغه حلال گڼل؟ ما ورته وویل همداسې خو وو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: همدا د دوی عبادت کول دي.

حدیث شریف: د الله تعالی د الوهیت په توحید باندې ډېر زیات شمېر مبارک احادیث دلالت کوي چې د هغو له جملې څخه مور دلته د جابر بن عبد الله رضی الله عنه روایت شوی حدیث ذکر کوو: رسول الله صلی الله علیه وسلم په حج کې تلبیه په لور آواز پیل کړه: « **لَبَّيْكَ، اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ، وَالنِّعْمَةَ لَكَ، وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ** ». ژباړه: په طاعت ولاړ یم تاته، ای الله (ج) په هغه څه کې چې تا پر مور نازل کړي، ستا اطاعت کوو، ای هغه ذاته چې شریک او ساری نه لرې ستا اطاعت کوو، یقیناً چې ټولې ستاینې او نعمتونه یوازې تا لره دي او پاچاهي هم یوازې ستا ده، نشته شریک او سیال تا لره.

په همدې حدیث شریف کې جابر بن عبد الله رضی الله عنه وایي: کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د صفا غونډۍ ته وخوت، مخ یې کعبې ته کړ، داسې یې وفرمایل: « **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ** »^(۱) ژباړه: له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، الله یو دی شریک نه لري، د عالم پاچاهي یوازې ده لره ده، غوره صفتونه ټول ده لره دي او دی په هر څه توانمن دی. له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، هغه یو دی، خپله وعده یې پوره کړه (د مکې په فتحه کې، د کفارو په ماتولو او داسې نورو کې) یې د خپل بنده مرسته وکړه او په یوازې ذات یې کفري لښکرو ته ماتې ورکړه.

عقلي دليل: هر هغه څو ك چې د الله تعالى په ربوبيت باور لري او وايي چې يوازې الله تعالى د دې مخلوق پيدا كوونكې او تدبير كوونكې دى، بل هېڅو ك نه شي كولاى چې څه شى پيدا كړي، يا چا ته گټه او يا زيان ورسوي، نو لازمه ده چې په دې هم اقرار وكړي چې يوازې همدغه ذات د بندگي مستحق هم دى، بايد يوازې د ده بندگي وشي او يوازې د ده شكر ادا شي، د شيانو په تحليل او تحریم كې يوازې د ده اوامرو ته غاړه كېښودل شي.

فعاليت: زده كوونكي دې د الوهيت د توحيد په هكله څو نور دليلونه ذكر كړي.

د الوهيت د توحيد حكم

د الله تعالى د الوهيت په توحيد باندې ايمان او باور لرل فرض او منكر يې كافر دى.

۱. الوهيت تعريف كړئ!
۲. د الوهيت توحيد څه ته وايي؟
۳. د الله تعالى د الوهيت د توحيد لپاره دليلونه ذكر كړئ!
۴. طاغوت تعريف كړئ.
۵. د الله تعالى د الوهيت د توحيد حكم څه دى؟

زده كوونكي دې د الله تعالى د الوهيت د توحيد په اړه يوه مقاله وليكي.

د الله تعالی نومونه او صفات

الله تعالی د ښکلو نومونو خاوند دی، د الله تعالی په نومونو باندې په اجمالي توګه باور درلودل، د اسلامي عقیدې برخه ده او که څوک په تفصیلي توګه ورباندې وپوهېږي، الفاظ یې یاد کړي او په معنا یې ځان پوه کړي، نو د ستر اجر وړ ګرځي.

د نومونو او صفاتو تعریف

اسماء د اسم جمع ده، اسم نوم ته وايي، د الله تعالی اسماء هر هغه لفظ ته ویل کېږي چې په قرآن کریم او سنتو کې یې یادونه شوې وي او د الله تعالی په ذات دلالت وکړي، لکه: رحمان، رحیم، غفور، ودود او داسې نور.

صفات د صفت جمع ده، د الله تعالی صفات هغه د کمال معاني دي چې الله تعالی خپل ځان په قرآن کریم کې ورباندې ستایلي او د الله رسول په هغو، په خپلو ویناوو سره موصوف کړي وي، لکه: د علم، قدرت او ارادې صفتونه.

د نومونو ډولونه

د الله تعالی نومونه په دوه ډوله دي:

- ۱- ذاتي نوم چې یوازې د الله تعالی په ذات دلالت کوي، هغه د (الله) کلمه ده.
- ۲- صفتي نومونه چې د الله تعالی په ذات او صفت دواړو دلالت کوي، لکه: قادر، علیم، حکیم، سمیع او بصیر.

د صفتي نومونو او صفاتو تر منځ توپیر

د الله تعالی صفتي نومونه د هغه له صفاتو سره په معنا او شمېر کې توپیر لري: لومړی: په معنا کې توپیر: لکه: پورته چې بیان شو صفتي نومونه د الله تعالی په ذات دلالت کوي سره له یو صفت، ځکه دا هر یو نوم د الله تعالی په ذات او په هغه پورې په قایم یو صفت دلالت کوي چې قادر په قدرت، علیم په علم، حکیم په حکمت، سمیع په سمع او بصیر په بصر د الله تعالی له ذات سره یو ځای دلالت کوي، نو صفتي نوم په ذات او صفت دواړو دلالت کوي او صفت په یو څیز دلالت کوي.

دويم په شمېر کې توپير: د الله تعالی صفات د هغه له نومونو څخه زیات دي، ځکه هر صفتي نوم یو صفت په ځان کې لري، ځینې صفات د الله تعالی په افعالو پورې اړه لري، د افعالو نهایت او پای نشته، د بېلګې په توګه: اخذ (نیول)، تسخیر (تابعدار ګرځول)، امساک (بندول) او بطش (راګیرول، او حمله کول) او داسې نور د الله تعالی صفتونه دي، ځکه دا افعال په قرآن کریم کې الله تعالی ته ثابت دي،^(۱) خو الله تعالی ته مور د دې صفاتو پر بنسټ د آخذ، مُسَخَّرٌ، مُمَسَّكٌ او باطش نومونه نه شو ایښودلی، ځکه د الله تعالی اسماء توفیفي دي، له ځانه څوک نوم نه شي ورته ایښودلای.

د الله تعالی د نومونو د اثبات دلایل

الله تعالی د ښو نومونو خاوند دی، د اثبات لپاره یې په قرآن کریم او نبوي احادیثو کې ډېر زیات دلایل شته چې په لنډ ډول دلته ځینې له هغو څخه ذکر کېږي.

قرآن کریم

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [الأعراف: ۱۸۰]

ژباړه: او د الله تعالی ډېر ښه نومونه دي، نو په هماغو یې و بولئ، هغه خلک پرېږدئ چې د ده په نومونو کې کوږوالی کوي، دوی چې څه کوي د هغو بدله به مومي.

الله تعالی په بل مبارک آیت کې فرمایي: ﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾ [الإسراء: ۱۱۰] ژباړه: ورته ووايه: الله را وبولئ یا رحمان، هر یو چې رابولئ، نو د (الله) هغه ډېر ښه نومونه دي.

دغه مبارک آیت دا په ډاګه کوي چې د الله تعالی نومونه ثابت دي او ټول په یوه الله تعالی دلالت کوي.

حدیث شریف

په یوه مبارک حدیث شریف کې داسې راغلي دي: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ وَإِذَا دُعِيَ

۱ الله تعالی فرمایي: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ﴾ (البقرة: ۶۳)، ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلُكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَمُتَمَسِّكُ السَّمَاءِ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ﴾ (الحج: ۶۵)، ﴿يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنْتَقِمُونَ﴾ (الدخان: ۱۶).

په أَجَابَ» (١) ژباړه: رسول الله ﷺ له يوه سپري څخه واورېدل چې ويل يې: يا الله زه له تا څخه سوال كوم، ځكه ته الله يې، يو يې، بې نيازه يې، هغه ذات چې هېڅوك يې نه دي زېږولي، او نه خو له چا زېږېدلى او نه يې څوك سيال شته. د دې خبرو له اورېدو وروسته نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: يقيناً چې دغه سپري له الله تعالى څخه د ده په هغه لوى نامه سره سوال وكړ چې كه په دغه نوم سره سوال ورڅخه وشي وركوي يې او كه غوښتنه ترې وشي قبلوي يې.

فعاليت

زده كوونكي دې د قرآن كريم ځينې هغه آيتونه ذكر كړي چې د الله تعالى نومونه پكې ذكر شوي دي.

د الله تعالى د نومونو حكم

د الله تعالى په ټولو هغو نومونو چې په قرآن كريم او يا د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په مباركو صحيحو احاديثو كې راغلي دي، ايمان راوړل فرض دي.

د الله تعالى د نومونو او صفاتو په هكله د اهل سنت او جماعت تگلاره

په دې هكله دوه مطلبونه د بيان وړ دي.

١- اهل سنت والجماعت ټول هغه نومونه او صفات چې الله تعالى ځان ته ثابت كړي يا پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورباندې ستايلي، الله تعالى ته ثابت گڼي، هيڅ ډول تعطيل، تحريف، تمثيل او تكييف نه پكې كوي، په دې توگه چې معطل او بې معنا يې نه گڼي، معناوې يې بل لور ته نه اړوي، مثالونه نه ورته بيانوي او له څرنكوالي څخه يې خبرې نه كوي.

الله تعالى فرمايي: **(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)** [الشورى: ١١] ژباړه: د هغه په څېر هېڅ شى نشته او هغه اورېدونكى او ليدونكى دى. د دې آيت په لومړۍ برخه كې تمثيل او تكييف او په دويمه برخه كې يې تعطيل او تحريف نفى شوى دى.

فعاليت: زده كوونكي دې د الله تعالى د نومونو او صفاتو په هكله د اهل سنت و الجماعت تگلاره بيان كړي او له پورتنې آيت څخه دې د استدلال طريقه ذكر كړي.

۲- د الله تعالی نومونه توقيفي دي، په دې توگه چې ټول له قرآن کریم او حدیثونو څخه اخیستل شوي، څوک نشي کولای چې الله تعالی ته له ځانه نوم کیږدي، البته د الله تعالی د نومونو ژباړه نورو ژبو ته علما د خلکو د پوهې لپاره روا بولي، لکه: رب ته چې په پښتو کې څښتن او په فارسي کې خدا ویل کېږي، نو په عقل سره الله تعالی ته نوم نشي اېښودل کېدای ځکه الله تعالی فرمایلي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ [الأعراف: ۳۳]

ژباړه: ورته ووايه: زما رب خو ښکاره او پټ بې حيا کارونه حرام کړي، گناه، په ناحقه تېری، دا چې له الله سره هغه څه شریک و گڼي چې د هغه په هکله يې څه سند نه دی را نازل کړی او دا چې په الله پورې داسې څه ووايي چې تاسې پرې نه پوهیږئ. د الله ﷻ پر نومونو او صفاتو ځان پوهول له بندگانو سره د الله ﷻ په پېژندلو کې مرسته کوي، او همدارنگه له الله ﷻ سره د مينې او تقوا د زيات والي لامل کېږي.

۱. د نومونو او صفاتو تعريف بيان کړئ.
۲. د الله تعالی نومونه په څو ډوله دي؟
۳. آیا د الله تعالی د نومونو او صفاتو تر منځ توپير شته؟
۴. د الله تعالی د نومونو د اثبات دلايل بيان کړئ.
۵. د الله تعالی د نومونو حکم بيان کړئ.
۶. د الله تعالی د نومونو په هکله د اهل سنت و الجماعت تگلاره بيان کړئ.

زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د قرآن کریم ځینې هغه آیتونه ولیکي چې په هغې کې د الله تعالی نومونه ذکر شوي دي.

د الله تعالى د نومونو شمېر او د صفتونو ډولونه

په تېر لوست کې مو د الله تعالى د نومونو او صفاتو د تعريف او د اثبات د دلايلو په اړه يو څه زده کړل. په دې لوست کې د الله تعالى د نومونو د شمېر او صفاتو د ډولونو په اړه معلومات ترلاسه کوو.

د الله تعالى د نومونو شمېر

د الله تعالى د نومونو يادونه په قرآن کریم او نبوي حديثو کې شوې ده:

- قرآن کریم: الله تعالى فرمايي: ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ﴿هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ [الحشر: ۲۲ - ۲۴]

ژباړه: الله ﷻ هغه ذات دی چې له هغه پرته بل هېڅ معبود برحق نشته، په پټه او په ښکاره هر څه باندې پوهېدونکی، همغه رحمن او رحيم دی. الله هغه ذات دی چې له هغه پرته کوم معبود برحق نشته، هغه باچا دی، ډېر مقدس، له ټولو عیبونو څخه سالم، امان ورکوونکی، ساتونکی، په ټولو برلاسی. په زوره د خپل حکم نا فذوونکی او د لویې څښتن، لویې کوونکی، پاک دی الله له هغه شرک نه چې خلک یې کوي، الله هغه ذات دی چې د هستوونې پلان جوړوونکی د هغه نافذوونکی او د هغه سره سم صورت جوړوونکی دی، د هغه ډېر غوره نومونه دي هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي، د هغه په پاکۍ سره ستاینه کوي او هغه برلاسی او حکمت والا دی.

فعالیت: په پورتنیو آیتونو کې د الله تعالى ذکر شوي نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

حدیث شریف: په حدیث شریف کې راغلي: عن ابي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: (إن لله تسعة وتسعين اسماً - مائة إلا واحداً - من أحصاها دخل الجنة) ژباړه: يقينا د الله تعالى (۹۹) نهه نوي نومونه دي، - يو کم سل - چا چې وشمارل (حفظ يې کړل) جنت ته به نوزي. ځينو پوهانو د قرآن کریم په مختلفو برخو کې د الله تعالى ذکر شوي نومونه سره راټول کړي او همدا نه نوي ورڅخه جوړ شوي دي. خو سمه وينا داده چې د الله تعالى نومونه په نه نوي کې منحصر نه دي، بلکې د الله تعالى نومونه له دې پرته نور هم ډېر دي.

په حدیث شریف کې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت کړی: «مَا قَالَ عَبْدٌ قَطُّ إِذَا أَصَابَهُ هَمٌّ وَحَزَنٌ اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَإِبْنُ عَبْدِكَ وَإِبْنُ أَمَتِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ مَاضٍ فِي حُكْمِكَ عَدْلٌ فِي قَضَائِكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَتْ بِهِ نَفْسِكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْثَرْتُ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَيْعَ قَلْبِي وَنُورَ صَدْرِي وَجَلَاءَ حُزْنِي وَذَهَابَ هَمِّي إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَ حُزْنِهِ فَرِحًا»^(۲)

ژباړه: هېڅکله يو بنده چې خواشونتوب يا غم ورته رسيدلی وي دا کلمات نه وايي مگر خفگان او غم يې الله تعالى لرې کوي او پر ځای يې خوښي ورکوي: اې الله زه ستا بنده او ستا د بنده او مينځې زوی يم، زما تندي ستا په لاس کې دی، زما په هکله ستا حکم نافذ او قضا دې عادلانه ده، زه له تا څخه ستا په هر هغه نامه سوال کوم چې ځان دې پرې نومولی، يا دې په خپل کتاب کې نازل کړی، يا دې خپل کوم مخلوق ته وربښودلی، يا دې د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلې چې ته دا قرآن زما د زړه سپرلی، د سينې رڼا، د خواشونتوب لرې کوونکی او د خفگان له منځه وړونکی وگرځوې. نو له دې وينا څخه چې رسول الله فرمايې: (او يا دې د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلې)، څرگندېږي چې الله تعالى نور نومونه هم لري چې له ده پرته بل څوک ورباندې نه پوهېږي.

۱ متفق عليه، بخاري: ۲۵۸۵ شمېره حدیث، مسلم: ۲۶۷۷ شمېره حدیث.

۲ د احمد مسند ۷ ټوک ۳۴۱ مخ

د الله تعالى په نومونو او صفاتو د ايمان گټې

۱- د الله تعالى پېژندنه، هغه څوک چې د الله تعالى نومونه او صفات وپېژني، د الله تعالى په هکله يې معرفت زياتيږي، په الله تعالى باندې يې ايمان پخپري، او د توحيد عقیده يې پياوړې کيږي.

۲- په اسماء حسنى سره د الله تعالى ستاينه، په ذکر کې له غوره ډولونو څخه ده: الله تعالى فرمايي: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا﴾** [الاحزاب: ۴۱] اې مؤمنانو! الله ياد کړئ په کثرت سره.

۳- له الله تعالى څخه د ده د نومونو په وسيله غوښتنه او دعا کول، الله تعالى فرمايي: **﴿وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾** او الله تعالى لره غوره نومونه دي نو په هغو سره يې راوبولئ.

۴- د دنيا او آخرت نېکمرغي.

د الله تعالى د صفتونو ډولونه

د الله تعالى صفتونه په دوه ډوله دي: ۱- ذاتي صفتونه ۲- فعلي صفتونه

۱- ذاتي صفتونه هغو صفتونو ته ويل کيږي چې الله تعالى يې په ضد نه موصوفېږي، دغه صفتونه د الله تعالى له ذات سره لازمي دي او هېڅکله له الله تعالى څخه نه جلا کيږي. د الله تعالى ذاتي صفتونه له قدرت، ارادې، سمع، بصر، علم، حیات او کلام څخه عبارت دي.

۲- فعلي صفتونه: هغو صفتونو ته ويل کيږي چې الله تعالى يې په ضد موصوفېږي، لکه: رحمت چې ضد يې غضب دی.

د الله تعالى فعلي صفتونه ډېر زيات دي، خو مور دلته د بېلگې په ډول يو څو ذکر کوو: تخليق (پيدا کول)، ترزيق (رزق ورکول)، احياء (ژوندي کول)، اعزاز (عزت ورکول) او داسې نور.

فعاليت: زده کوونکي دې د ذاتي او فعلي صفتونو تر منځ توپير بيان کړي.

۱. د الله تعالی د نومونو شمېر څومره دی؟
۲. د الله تعالی د نومونو په هکله د قرآن کریم څو مبارک آیتونه ذکر کړئ.
۳. د الله تعالی د نومونو په هکله د نبی کریم ﷺ یو مبارک حدیث ذکر کړئ.
۴. د الله تعالی په نومونو او صفاتو باندې د ایمان گټې بیان کړئ.
۵. د الله تعالی صفات په څو ډوله دي؟
۶. د الله تعالی ذاتي صفات څو دي؟
۷. د الله تعالی فعلي صفات تعریف کړئ.
۸. د الله تعالی د فعلي صفاتو یو څو مثالونه بیان کړئ.

زده کوونکي دې د الله تعالی د نومونو او صفتونو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

د الله تعالى ذاتي صفتونه (۱)

قدرت او اراده

- قدرت او اراده د الله تعالى له کومو صفتونو څخه دي؟
- آیا الله تعالى د قدرت او ارادې په ضد سره موصوف کېدای شي؟

د قدرت تعريف

قدرت له هغه صفت څخه عبارت دی چې له امله یې یو څوک توانېږي چې د خپلې ارادې سره موافق کوم کار تر سره کړي او یا یې پرېږدي.^(۱)

قدرت د الله تعالى ذاتي صفت دی، الله تعالى په هر څه باندې په خپل ازلي او قدیمي قدرت سره چې د ده ازلي صفت دی، قادر دی. د ده لپاره نوی قدرت نه پیدا کېږي او په ضد سره یې چې عجز دی نه موصوفېږي.

د قدرت د اثبات دلائل

الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایي: **﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾** [البقرة: ۱۰۹]

ژباړه: یقیناً الله تعالى په هر څه قادر دی.

الله تعالى په یو بل مبارک آیت کې فرمایي: **﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِن شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا﴾** [فاطر: ۴۴]

ژباړه: هېڅ شی د الله تعالى بېوسې کوونکی نه دی، نه په آسمانونو او نه په ځمکه کې، هغه پر هر څه پوهېږي او په هر څه باندې قدرت لري.

د الله تعالى د قدرت پر صفت د ایمان حکم

د الله تعالى د قدرت پر صفت باندې ایمان راوړل فرض دي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالى د قدرت د صفت په اړه یو له بل سره خبرې وکړي.

۲ - د ارادې تعريف

د یو کار په پایلو کې له ښه غور او فکر کولو وروسته د هغه کار د کولو او یا پرېښودلو قوی عزم او قصد ته اراده ویل کېږي.^(۲)

۱ - التعريفات - (۱ / ۲۲۱)

۲ - الفروق اللغوية - (۱ / ۳۵)

اراده او مشیت د الله تعالی ذاتي صفت دی، هېڅ شی د الله تعالی له ارادې پرته نه شي پیدا کېدای، بلکې هر شی که کوچنی وي او که لوی، که خیر وي او که شر، گټه وي او که نقصان، ایمان وي او که کفر او داسې نور ټول د الله تعالی په ارادې سره پیدا کېږي، که ټول مخلوقات یو ډېر واړه شي ته د حرکت ورکولو لپاره را ټول شي، د الله تعالی له ارادې څخه پرته حرکت نشي ورکولای او الله تعالی د دې صفت په ضد سره چې مجبورتیا ده نه موصوفېږي.

د ارادې د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: **﴿فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾** [البروج: ۱۶].

ژباړه: الله تعالی بڼه سرته رسوونکی د هغه څه دی چې اراده یې وکړي.

الله تعالی په بل مبارک آیت کې فرمایي: **﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ﴾** [البقرة: ۱۸۵].

ژباړه: الله تعالی تاسې ته د آسانۍ اراده لري او په تاسې باندې د سختۍ اراده نه لري.

الله تعالی په یو بل مبارک آیت کې فرمایي: **﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾** [یس: ۸۲] ژباړه: هغه خو چې کله د یوه شي اراده کوي، نو د هغه کار همدومره دی چې ورته حکم وکړي چې شه او هغه کېږي.

عقلي دليل

که چېرې الله تعالی د خپلې ارادې خاوند نه وای، نو بیا خو به د بل چا تر امر لاندې وای او د بل چا تر امر لاندې والی د الله تعالی په حق کې نقص دی او نقص د الله تعالی په حق کې باطل دی، همدارنگه که چېرې الله تعالی د بل چا تر امر لاندې شي، نو بیا په قدرت سره نه موصوفېږي، ځکه قدرت تر هغه شي پورې تعلق نیسي کوم پورې چې اراده تعلق نیسي، نو ثابته شوه چې الله تعالی مرید دی او اراده د الله تعالی ازلي صفت دی.

د الله تعالی د ارادې په صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د ارادې په صفت باندې ایمان راوړل فرض دی.

د ارادې ډولونه

د اهل سنت و الجماعت علماوو اراده په دوه ډوله وېشلې ده.

لومړۍ: قدری او کوني اراده.

دویمه: امري او شرعي اراده.

۱. کوني اراده: دا اراده د مشیت سره مرادفه ده، ټولو موجوداتو ته شاملېږي، نو هر هغه څه چې منځ ته راځي، ټول د الله تعالی په اراده سره پیدا کېږي. دا اراده د الله تعالی په دې قول

سره ثابت شوي ده چې فرمايي: **﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ﴾** [الأنعام: ۱۲۵]

ژباړه: چا ته چې الله تعالی د لارښوونې اراده وکړي، د هغه سینه د اسلام لپاره پرانېزي او چا ته چې په گمراهۍ کې د غورځولو اراده وکړي، د هغه سینه تنگوي او داسې فشار پرې راوړي چې (څنگه د اسلام تصور په ذهن کې راگرځوي نو) داسې ورته معلومېږي ته به وایې په سختۍ سره د آسمان لوري ته خېژي.

همدارنگه الله تعالی فرمايي: **﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾** [البقرة: ۲۵۳]

ژباړه: خو الله تعالی چې څه غواړي هغه کوي.

۲. دیني او شرعي اراده: له دې ارادې سره مینه او رضا لازمه ده، ځکه الله تعالی فرمايي:

﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْإِسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵]

ژباړه: الله تعالی پر تاسې آسانتیا راوستل غواړي، سختي راوستل نه غواړي.

همدارنگه الله تعالی فرمايي: **﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾** [المائدة: ۶]

ژباړه: الله تعالی نه غواړي چې ژوند درباندي تنگ کړي، هغه خو غواړي چې تاسې پاک او سوتره کړي او خپل نعمت پر تاسې پوره کړي، ښايې چې تاسې شکر ويستونکي شئ.

فعالیت: زده کوونکي دې د ارادې د ډولونو په هکله یو له بل سره خبرې وکړي.

- ۱- قدرت څه ته ویل کېږي؟
- ۲- د الله تعالی د قدرت د اثبات دلایل ذکر کړئ.
- ۳- د الله تعالی د قدرت په صفت د ایمان حکم څه دی؟
- ۴- اراده څه ته ویل کېږي؟
- ۵- د الله تعالی د ارادې د اثبات دلایل ذکر کړئ.
- ۶- د الله تعالی د ارادې په صفت د ایمان حکم بیان کړئ.
- ۷- د الله تعالی اراده په څو ډوله ده؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دوو صفتونو (قدرت او ارادې) په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

د الله تعالى ذاتي صفتونه (۲)

سمع، بصر، علم او حیات

- آیا تاسو پوهیږئ چې سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالى صفتونه دي؟
- سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالى له کومو صفتونو څخه دي؟
- آیا الله تعالى د نوموړو صفتونو پر ضد ستایل کېږي؟

سمع

د سمع تعریف

سمع په عربي ژبه کې له هغه قوت څخه عبارت دی چې آوازونه پرې اورېدل کېږي، خو دلته له سمعې څخه د الله تعالى هغه ذاتي صفت مراد دی چې الله تعالى خپل ځان ته په قرآن کریم کې ثابت کړی او مور یې په کیفیت نه پوهیږو.

سمع د الله تعالى ذاتي صفت دی، الله تعالى ټول آوازونه، په خپلې ازلي سمعې سره چې دده ازلي صفت دی اوري، خو مور یې په کیفیت نه پوهیږو، ډېر خفي شی هم د الله تعالى له سمعې (اورېدلو) څخه نه شي پټېدلای، الله تعالى د دې صفت په ضد سره چې کونوالی دی نه موصوفیږي.

بصر

د بصر تعریف

بصر د لیدلو هغه قوت دی چې په سترگو کې وجود لري او په هغه سره شکونه، رنگونه، روښنایی، تیارې او داسې نور لیدل کېږي، خو دلته له بصر څخه د الله تعالى له هغه ذاتي صفت څخه مراد دی چې الله تعالى په قرآن کریم کې د خپل ځان لپاره ثابت کړی او مور یې په کیفیت نه پوهیږو.

بصر د الله تعالى ذاتي صفت دی، الله تعالى په خپل ازلي او قدیمي بصر سره چې دده ازلي صفت دی ټول شکونه او رنگونه ویني، خو مور یې په کیفیت نه پوهیږو، د الله تعالى له بصر (لیدلو) څخه ډېر کوچنی شی هم نشي پټېدلای او د دې صفت په ضد سره چې ږوندوالی دی نه ستایل کېږي.

د سماع او بصر د اثبات دلايل

الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایي: **﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾** [الحج: ۷۵] ژباړه: يقيناً الله تعالى اورېدونکی او لېدونکی دی.

همدارنگه الله تعالى په يو بل آيت کې فرمایي: **﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾** [الشورى: ۱۱] ژباړه: «د کایناتو هېڅ شی هغه ته ورته نشته او هغه اورېدونکی او لېدونکی دی.»

«دی.»

علم.

د علم تعريف

علم هغې پوهې ته ويل كېږي چې له واقعيت سره مطابقت ولري. علم د الله تعالى ذاتي صفت دی، الله تعالى په ټولو موجوداتو باندې عالم دی او د ده له علم څخه ډېر واړه شيان هم نشي پېښلای، بلکې په ښکاره او پټو ټولو شيانو باندې په خپل علم چې د ده ازلي او قديمي صفت دی عالم دی او د دې صفت په ضد سره چې ناپوهي ده، نه ستايل كېږي.

د علم د اثبات دلايل

الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایلي دي: **﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾** [لقمان: ۲۳] ژباړه: په باوري ډول الله ^(ج) د سينو په پټو رازونو پوهيږي. په يو بل آيت کې الله تعالى فرمایي: **﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾** [الأنعام: ۵۹]

ژباړه: له هماغه سره د غيبو كليگانې دي چې له هغه نه پرته بل څوك پرې نه پوهيږي، په وچه او لمده کې چې هر څه دي له ټولو څخه هغه خبر دی، له ونې څخه کومه رالوېدونکې پاڼه داسې نشته چې هغه پرې عالم نه وي. د ځمکې په تررمۍ پردو کې کومه دانه داسې نشته چې هغه ورڅخه باخبر نه وي، وچ او لامده ټول په يو روښانه کتاب کې ليکل شويدي.

ژوند (حيات)

د ژوند تعريف

ژوند د مرگ ضد دی او حيات د الله تعالى ازلي او ذاتي صفت دی، الله تعالى په خپل ازلي ژوند سره حی (ژوندی) دی او د دې صفت په ضد سره چې مرگ دی نه موصوفېږي.

د حیات د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایلي دي: **﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾** [البقرة: ۲۵۵] ژباړه: الله، له الله ^ج پرته بل هېڅوک د عبادت وړ نشته، هغه الله ^ج چې ژوندی او د کارونو تنظیموونکی دی.

همدارنگه الله تعالی په یو بل آیت کې فرمایي: **﴿هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾** [غافر: ۶۵] ژباړه: همغه تل تر تله ژوندی دی، له هغه پرته هېڅ معبود نشته، تاسې همغه وبولئ د هغه لپاره د خپل دین په خالص گرځولو سره.

د پورتنیو صفتونو حکم

د الله تعالی د سمع، بصر، علم او ژوند په صفتونو باندې ایمان لرل فرض دي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی د ذاتي صفتونو په هکله په ډله ییزه توګه خبرې وکړي.

۱. سمع، بصر، علم او ژوند تعریف کړئ.
۲. د سمع، بصر، علم او ژوند د اثبات دلایل ذکر کړئ.
۳. د سمع، بصر، علم او ژوند د صفتونو حکم بیان کړئ.
۴. سمع، بصر، علم او ژوند د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دي؟
۵. آیا الله تعالی د نوموړو صفتونو په ضد سره موصوف کېدای شي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دغو څلورو صفتونو په اړه چې په لوست کې ولوستل شول یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

کلام د الله تعالی صفت دی

- آیا تاسو پوهیږئ چې کلام د الله تعالی صفت دی؟
- کلام د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دی؟
- آیا الله تعالی د کلام په ضد سره موصوفیږي؟
- د دې پوښتنو ځوابونه به په لاندې لوست کې ولولو.

د کلام تعریف

کلام په عربي ژبه کې هغه څه ته ویل کیږي چې له حروفو او غبرونو څخه مرکب شوی وي، خو دلته له کلام څخه د الله تعالی ذاتي صفت مراد دی چې هغه قدیم دی، په څرنگوالي باندې یې مور نه پوهیږو او نفسي کلام هم ورته ویل کیږي.

د تعریف شرح

کلام د الله تعالی په ذات پورې قائم دی، په ضد سره یې چې گونگوالی دی، نه موصوفیږي.

د کلام د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: **﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾** [النساء: ۱۶۴].
 ژباړه: او له موسی (علیه السلام) سره الله تعالی په ځانگړي ډول خبرې وکړې.
 همدارنگه په یو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمایي: **﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يَكَلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ﴾** [الشوری: ۵۱] ژباړه:
 او هېڅ انسان ته دا نشته چې الله ورسره و غږیږي، پرته له دې چې وحې به وي، یا له پردې ها خوا، یا کوم رسول و لېږي او هغه د ده په حکم سره څه چې غواړي وحې کړي، یقیناً هغه لوړ مرتبه حکمت والا دی.

د کلام په صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د کلام پر صفت باندې ایمان راوړل او باور کول فرض دي.

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، الله تعالی د خپلو بندگانو د لارښوونې لپاره رالېږلی دی، قرآن کریم د ټولو آسماني کتابونو وروستی کتاب دی. له دې کتاب څخه وروسته د قیامت تر ورځې پورې بل کتاب نه نازلېږي.

د قرآن کریم تعریف

قرآن د لغت له مخې د مصدر کلمه ده، د یو ځای کولو او تلاوت په معنا دی. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي: **﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ﴾** فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ [القيامة: ۱۷-۱۸] ژباړه: بې شکه د هغه جمع کول او پر تا لوستل یې زموږ په ذمه دي، نو کله چې هغه مور ولوست، بیا یې ته ورپسې لوله.

په اصطلاح کې: قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې په عربي ژبه نازل شوی، په صحیفو کې لیکل شوی، مور ته په پرله پسې، پرته له کومې شېبې څخه را نقل شوی دی، تلاوت یې عبادت ګڼل کېږي، یو سل او څوارلس سورتونه لري.

په قران کریم باندې د ایمان حکم

په دې باندې یقین او باور کول فرض دي چې قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، د ده پر ذات پورې قایم دی، که څوک د قرآن کریم (د الله تعالی د کلام) له قدیم والي څخه منکر شي کافر کېږي.

د قرآن کریم نومونه

قرآن کریم په ډېرو نومونو یاد شوی دی چې ځینې یې په لاندې ډول بیانېږي: قرآن: الله تعالی فرمایي: **﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾** [البقرة: ۱۸۵] د روژې میاشت هغه ده چې قرآن پکې نازل کړی شوی.

الکتاب: الله تعالی فرمایي: **﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾** [البقرة: ۱] ژباړه: دا هغه کتاب دی چې (هیڅ) شک پکې نشته، د متقیانو لپاره لارښوونه ده.

الحکیم: الله تعالی فرمایي: **﴿تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾** [یونس: ۱] ژباړه: دا له حکمتونو څخه د یوه ډک کتاب آیتونه دي.

نور: الله تعالى فرمايې: **﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا﴾** [النساء: ۱۷۴]. ژباړه: او تاسو ته مو څرگنده رڼا نازله کړې (چې قرآن دی).

الفرقان: الله تعالى فرمايې: **﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾** [الفرقان ۱ آيت] ژباړه: هغه ذات برکتناک دی چې فرقان يې د دې لپاره نازل کړ، تر څو د ټولو خلکو لپاره د وېرې خبر ورکوونکی وي.

الروح: الله تعالى فرمايې: **﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾** [الشورى: ۵۲].

ژباړه: او په همدې توگه مور تاته هم په خپل امر سره روح راوړلېلو.

فعالیت: زده کوونکي دې د قرآن کریم نور نومونه هم ذکر کړي.

۱. کلام تعريف کړئ.
۲. د کلام د اثبات دلايل ذکر کړئ.
۳. د کلام پر صفت باندي د ايمان حکم بيان کړئ.
۴. قرآن کریم تعريف کړئ.
۵. د قرآن کریم د قدم په هکله د اهل سنتو نظر بيان کړئ.
۶. پر قرآن کریم باندي د ايمان حکم بيان کړئ.
۷. د قرآن کریم نومونه له دليلونو سره ذکر کړئ.

زده کوونکي دې د قرآن کریم په اړه يوه مفصله مقاله وليکي.

پر ملائکو ایمان

په تېرو درسونو کې مور د الله تعالی پر وجود، وحدانیت، نومونو او صفاتو باندې د ایمان په اړه پوره معلومات تر لاسه کړل، په دې لوست کې په ملائکو، باندې د ایمان په اړه بحث کوو.

د ملائکو تعریف

ملائکه د ملک جمع ده، په لغت کې استازي ته ویل کېږي. د عقایدو د علم په اصطلاح کې ملايکې د الله ﷻ هغه نوراني او لطیف مخلوق دی چې د الله ﷻ له اوامرو څخه سرغړونه نه کوي.

د تعریف شرح

ملايکې د الله تعالی له غوره مخلوقاتو څخه دي، له نور څخه پیدا شوې دي، په سترگو نه لیدل کېږي، له ټولو گناهونو څخه پاکې او معصومې دي، په هېڅ صورت د الله تعالی له اوامرو څخه سر غړونه نه کوي، بلکې هر کار چې الله تعالی ورته وفرمایي، هغه تر سره کوي، د نارینه یا ښځینه نسبت نه ورته کېږي، په هر ډول ښکلو شکلونو سره ځانونه جوړولای کولای شي، د اوسېدلو ځای یې آسمانونه دي، له نفسي غوښتنو او شهواتو څخه پاکې دي، خوراک، څښاک او خوب نه کوي.

د ملايکو د وجود د اثبات دلایل

د ملايکو وجود او خلقت د قرآن کریم په مبارکو آیتونو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مبارکو احادیثو ثابت دی:

۱. قرآن کریم: الله تعالی د قرآن کریم په مختلفو آیتونو کې د ملايکو یادونه کړې ده، لکه څرنګه چې د النجم سورت کې فرمایي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْمُؤْنَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْإِنْسِي﴾ [النجم: ۲۷] ژباړه: یقیناً کوم کسان چې آخرت نه مني هغوی په پرښتو باندې د ښځینه معبودانو نومونه ږدي.

الله تعالی په یوه بل مبارک آیت کې فرمایي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنَحَةٍ مَّثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ يَرِيذُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [فاطر: ۱] ژباړه: ثنا ستاینه د الله لپاره ده چې د آسمانونو او ځمکې جوړوونکی او د پیغام رسوونکو، پرښتو ټاکونکی دی. (داسې پرښتې) چې د هغو دوه دوه، درې درې او څلور څلور وزرونه دي، د هغه چې څنګه خوښه وي دخپل مخلوق په جوړښت کې زیاتوالی راولي، بېشکه هغه پر هر څه قادر دی. همدارنګه الله تعالی د النحل سورت په دویم آیت

کې فرمايې: **﴿يُنزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾** [النحل: ۲]. ژباړه: الله ﷻ دغه ملايکې او روح چې په خپل کوم بنده يې وغواړي د خپل حکم سره يې نازلوي.

۲. حديث شريف

له نبي کریم صلی الله عليه وسلم څخه د ملايکو په اړه زيات احاديث روايت شوي دي چې دلته په لنډ ډول يو حديث بيانوو: **«عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ يُوصِينِي جِبْرِيلُ بِالْحَجَّارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورِثُنِي»**^(۱) ژباړه: له حضرت عايشې رضي الله تعالى عنها څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: جبرائيل عليه السلام به ما ته تل د گاونډي په هکله توصيه کوله تر دې چې ما ته دا گومان پيدا شو چې يو گاونډي به له خپل گاونډي څخه ميراث وړي.

په ملايکو باندې د ايمان حکم

په ملائکو باندې ايمان راوړل، باور او يقين کول فرض دي، منکر يې د اسلام له کړۍ څخه وتلی گڼل کېږي.

ملايکې له ټولو گناهونو څخه معصومي دي

د قرآن کریم زيات شمېر آيتونه د ملايکو پر عصمت دلالت کوي، لکه: څرنگه چې الله تعالى فرمايې: **﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾** [التحريم: ۶] ژباړه: په هغه څه کې چې الله تعالى امر ورته کوي نافرماني يې نه کوي او هغه څه سرته رسوي چې امر ورته کېږي.

همدارنگه په يوه بل آيت کې فرمايې: **﴿يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْثُرُونَ﴾** [الأنبياء: ۲۰] ژباړه: شپه او ورځ تسيح وايي لتي نه کوي.

همدارنگه نور ډېر آيتونه شته چې د ملايکو په عصمت باندې دلالت کوي چې دلته په همدې ذکر شويو آيتونو بسنه کوو.^(۲)

د ملايکو صفتونه

په قرآن کریم او نبوي سنتونو کې د ملايکو ډېر زيات صفتونه ذکر شوي دي چې په لنډ ډول يې ذکر کوو.

۱. ملايکې له نور څخه پيدا شوې دي.

۱ - صحيح البخاري ت - (۱۵ / ۱۹۸)

۲ - الموافق للامام عضد الدين عبد الرحمن بن أحمد الايجي، (۳ / ۴۵۳).

۲. ملايکې په سترگو نه ليدل کېږي، خو که چېرې دوی چاته د خرگندېدو اراده وکړي نو ليدل يې شوني دي.
۳. ملايکې خپل ځانونه په ښو او ښکلو شکلونو سره جوړولای شي.
۴. الله تعالی ملائکې انبياؤ ته د وحې او داسې نورو ارزښتناکو کارونو په سرته رسولو گمارلې دي.
۵. پرته له ستونزې څخه د ځمکې او آسمان تر منځ تگ او راتگ کولای شي.
۶. ځينې ملايکې د دوو، ځينې د دريو، ځينې د څلورو او ځينې له دې څخه د زياتو وزرونو خاوندانې دي.
۷. الله تعالی له انسانانو څخه مخکې ملايکې پيدا کړې دي.
۸. ملائکې سره له دې چې معصومې دي او تل د الله تعالی عبادت کوي، خو بيا هم له الله تعالی څخه ډېرې وېرې وېرې دي.
۹. الله تعالی ته ملايکې ډېرې نژدې او مقربې دي.
۱۰. ملائکې د خارق العاده توان خاوندانې دي.

د ملايکو دندې

- ملايکو ته الله تعالی ډېر لوی لوی کارونه او دندې ورسپارلې دي، دوی ته الله تعالی دا توان ورکړی چې ورسپارل شوې دندې په ښه توگه سرته ورسوي، د ملايکو د دندو ډولونه په لاندې ډول بيانېږي.
۱. الله تعالی پېغمبرانو ته د وحې په رسولو باندې جبرائيل عليه السلام مکلف کړی دی جبرائيل عليه السلام د ټولو ملايکو څخه غوره او د الله تعالی په وړاندې معزز دی چې د (الروح الامين) په نامه سره يې ياد کړی دی.
  ۲. ميکائيل عليه السلام ته د اوربښتونو او نباتاتو د پالنې دنده ور سپارل شوې ده. ميکائيل عليه السلام هم د الله تعالی په وړاندې لوړه مرتبه او لوی مقام لري، ځکه الله تعالی د جبرائيل په څنگ کې ذکر کړی دی.
  ۳. اسرافيل عليه السلام ته د قيامت لپاره د شپېلۍ وهلو دنده ورسپارل شوې ده.
  ۴. ملك الموت (عزرائيل) او د ده ملگرو ته د ارواحو د قبض کولو دنده ورسپارل شوې ده.

۵. کرام کاتبین ته د خلکو د عملونو د لیکلو دنده ورسپارل شوې ده.
۶. نکیر او منکر ته په قبر کې له مرو څخه د پوښتنو کولو دنده ورسپارل شوې ده.

په ملایکو باندې د ایمان گټې

۱. د الله تعالی په عظمت پوهېدل.
۲. له مخلوق څخه د الله تعالی غنا، (که مور له الله تعالی څخه سرغړونه وکړو، نو د الله تعالی نور مخلوقات شته چې د هغه عبادت وکړي او الله تعالی له دې ټولو څخه بې پروا او غني دی.
۳. له مؤمنانو سره د الله تعالی له مینه څخه خبرتیا چې دا د دې لامل کېږي چې بنده گان د الله تعالی ډېر اطاعت او پیروي وکړي.
۴. د الله تعالی له قدرت او د ده د لښکر له قوت څخه خبرتیا، د ده په نصرت او مرسته ایمان راوړل چې دا په جهاد او دعوت کې د ثبات لامل کېږي.

فعالیت: زده کوونکي دې د ملایکو د عصمت او صفتونو په اړه یو له بل سره خبرې وکړي.

۱. ملایکې تعریف کړئ.
۲. ملایکې له څه شي څخه پیدا شوې دي.
۳. د ملایکو د اثبات په اړه یو څو دلیلونه ذکر کړئ.
۴. په ملایکو باندې د ایمان حکم بیان کړئ.
۵. په لنډ ډول د ملایکو صفات ذکر کړئ.
۶. په لنډ ډول د ملایکو دندې ذکر کړئ.
۷. په ملائکو باندې د ایمان څو گټې بیان کړئ.

زده کوونکي دې د ملایکو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

د حديثو برخه

د احادیثو اهمیت

په تېرو ټولګیو کې مو ولوستل چې حدیث د پیغمبر ﷺ د اقوالو، افعالو، او تقریراتو څخه عبارت دي. په دې لوست کې غواړو چې د احادیثو اهمیت وپېژنو.

۱- حدیث د الله ﷻ وحی ده

وحی په دوه ډوله ده

یوه جلي وحی چې له قرآن کریم څخه عبارت ده، اوبله خفي وحی چې د پیغمبر ﷺ له احادیثو څخه عبارت ده، ځکه چې پیغمبر ﷺ به خپل اقوال او افعال د جبرائیل علیه السلام په لارښوونو ترسره کول. الله ﷻ فرمایي: **﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾** [النجم: ۳، ۴].

ژباړه: او هغه {پیغمبر ﷺ} له نفسي خواهش څخه تاسې ته خبرې نه کوي، بلکې دا وحی ده چې پر هغه نازلېږي، نو حدیث چې د پیغمبر ﷺ خبرې دي او هم د الله ﷻ له طرفه پر خپل پیغمبر نازله شوې وحی ده، لکه: چې پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: **«أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ»**.^(۱)

ژباړه: ځان پوه کړئ! بیشکه ماته کتاب (قران کریم) راکړل شوی، د هغه په څېر نورڅه هم راکړل شوي دي (یعنې احادیث) په همدې بناء د پیغمبر ﷺ احادیث دالله ﷻ خفي وحی ده.

۲- د پیغمبر ﷺ پیروي.

لکه: څرنگه چې دقرآن کریم د لارښوونو پیروي پر مسلمانانو فرض ده، همداسې د پیغمبر ﷺ د سنتونو، او احادیثو پیروي هم پر مسلمانانو لازمه ده، ځکه د الله ﷻ پیروي د رسول الله ﷺ په پیروي کې نغښتې ده، لکه: څرنگه چې د الله ﷻ مینه د پیغمبر ﷺ په مینه پورې تړلې ده. نو څوک چې د پیغمبر ﷺ تابعداري او پیروي نه کوي او د الله ﷻ نژدېوالی په بله لاره کې لټوي، هېڅکله خپل مرام ته نه شي رسیدای. الله ﷻ فرمایي:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ . . .﴾ [آل عمران: ۳۱]

ژباړه: ورته ووايه اې پیغمبره! که چېرې په رښتیا د الله ﷻ سره مینه کوئ، نو زما پیروي وکړئ، الله به هم درسره مینه وکړي.

همداراز پیغمبر ﷺ فرمایي: «مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ» (۱)

ژباړه: چاچې زما پیروي وکړه په حقیقت کې یې دالله ﷻ پیروي وکړه، اوچاچې زما نافرمانی وکړه هغه دالله ﷻ نافرمانی وکړه.

دپیغمبر ﷺ داقوالو، افعالو، اوکړنوڅخه سرغړونه لویه بد مرغی، اوگمراهی ده.

الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ [النساء: ۱۱۵]

ژباړه: اوڅوک چې د رسول ﷺ څخه سر غړونه کوي، وروسته له هغې چې سمه لار ورته څرگنده شي، د مؤمنانو له لارې څخه پرته بله لاره خوښه کړي، نو هماغه لوري ته به یې وروگرځوو چې ده ورته مخه کړې ده، دوزخ ته به یې ورنناسو او هغه دورتلو بد ځای دی.

همدا راز پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَصِلُوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِنَّمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ» (۲)

ژباړه: ما ستاسې لپاره دوه اساسه پریني دي چې هېڅکله به گمراه نه شئ، خو پورې چې تاسې پر هغې منگولې لگولې وي چې یو دالله ﷻ کتاب او بل دالله ﷻ د رسول سنت دي.

د پیغمبر ﷺ پیروي دا ده چې د هغه ویناوې ومنل شي، لارښوونې یې عملي شي، د ژوند په ټولو برخو کې د هغه دسیرت پیروي وکړل شي او د هغه پر ویناوو د هیچا وینا غوره ونه گڼل شي.

۳- حدیث دقرآن کریم شرحه ده

پیغمبر ﷺ په خپلو اقولو، افعالو او تقریراتو سره قرآن کریم تفسیر او شرحه کړی دی.

الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ. . .﴾ [النحل: ۴۴]

ژباړه: اونازل کړی مو دی تاته ذکر {قرآن کریم} د دې لپاره چې ته بیان کړې خلکوته هغه لارښوونې چې دوی ته رالېږل شوي دي.

۱ - البخاری.

۲ - موطأ امام مالک

له همدې امله که چېرې دقرآن کریم په ځینو آیتونو کې اجمال پروت و د پیغمبر ﷺ په احادیثو کې د هغې توضیح او تفسیر بیان شوی دی، لکه: چې الله ﷻ فرمایلي دي: **﴿وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ﴾** [البقرة: ۸۳]

ژباړه: لمونځ قایم کړئ. پیغمبر ﷺ په خپلو احادیثو سره د لمانځه د درولو طریقه، د رکعتونو شمېر، او د لمانځه وختونه په ځانگړي ډول بیان کړي دي.

۴- احادیث دشریعت دویم اصل اومصدر دی

په شریعت کې ځینې حکمونه له قرآن کریم څخه ثابت دي، خو ځینې نور یې د پیغمبر ﷺ په احادیثو ثابت شوي دي، لکه: په میراث کې دجدې (نیا) شپږمه برخه، دکافر او مسلمان ترمنځ له یوبل څخه د میراث د نه وړلو حکم، دکورنیو خړو د غوښو خوړلو حرمت، د سرساپې وجوب، د ځینو وحشي ژوو حرمت او داسې نور.

کوم احکام چې په احادیثو ثابت دي دهغو حیثیت دقرآن کریم دحکمونو په څېر دی الله ﷻ فرمایي: **﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾** [الحشر: ۷]

ژباړه: او څه چې پیغمبر تاسې ته درکړي هغه واخلي، او له کوم شي څخه چې یې منع کړي یاستی مه یې کوئ. د پیغمبر ﷺ احادیث د بې شمېره ټولنیزو، اقتصادي، سیاسي، اخلاقي، اوحقوقي مسایلو دویم مصدر دی.

۵- داحادیثو یادول

حدیث یادول خورا لوی فضیلت لري، پیغمبر ﷺ هغه چاته چې احادیث په یادو یادوي، ورباندې عمل کوي، د عزت او لوی مقام دعا کړې ده او فرمایلي یې دي: **«نَصَّرَ اللَّهُ أُمَّرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ...»** ^(۱)

ژباړه: الله ﷻ دې تر او تازه لري هغه شخص چې زموږ حدیث واوري، بیا یې یاد کړي او هم یې نورو ته ورسوي.

فعالیت:

زده کوونکي دې په ډله ییزه توگه ځینې هغه احادیث له یادو ووايې چې په تېرو ټولگيو کې یې یاد کړي وو.

۱. د خفي وحې په اړه دقرآن كريم دليل ذكر كړئ.
۲. احاديث د قرآن كريم شرحه ده دا څه معنلري؟ څرگند يې كړئ.
۳. د شريعت اصول او مصادر كوم كوم دي؟ نومونه يې واخلي.
۴. د احاديثو يادول څه فضيلت لري؟

د لوست د مهمو ټكو په نظر كې نيولو سره په خپلو كتابچو كې د حديثو د اهميت په اړه يوه مقاله وليكئ.

په چارو کې تدبير

عن انس رضی الله عنه أن رجلاً قال للنبي ﷺ: أوصني يا رسول الله! فقال له النبي ﷺ: [شعب الإيمان للبيهقي]

د راوي پېژندنه

انس بن مالک بن نصر ابوحمزه انصاري خزرجي ؓ پوره لس کاله د رسول الله ﷺ په خدمت کې تېر کړي وو او په کوچنيوالي کې د بدر په غزا کې شريک شوی. په لمانځه کولو کې رسول الله ﷺ ته ډېر ورته و. انس بن مالک يو له هغو صحابه وو څخه دی چې زيات شمېر حديث يې روايت کړي دي. له ده څخه د روايت شويو احاديثو شمېر څه د پاسه دوه زره اودوه سوو احاديثو ته رسېږي. د پيغمبر ﷺ له وفات څخه وروسته د جهاد او فتوحاتو په دوره کې په بصره کې استوگن شو او په بصره کې وروستی صحابي و چې د هجرت په سلم کال څه د پاسه د سلو کلونو په عمر وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

- ۱_ اوصني: د امر لفظ دی: ماته نصيحت وکړه.
- ۲_ خُذ: د امر لفظ دی: واخله، ونیسه، وکړه.
- ۳_ الأَمْر: چاره، کار.
- ۴_ التَّدْبِير: پايلوته په پام لرنې سره چارې سرته رسول.
- ۵_ فَأَمَضَ: د امر لفظ دی: پس ترسره يې کړه، سرته يې ورسوه.
- ۶_ غَيًّا: د خيبر ضد، ضلالت او بې لاري.
- ۷_ فَأَمْسِكَ: د امر لفظ دی: ځان ترې وساته، مه يې کوه.

د حديث ژباړه

له انس ؓ څخه روايت دی چې يوه سړي پيغمبر ﷺ ته وويل: اي د الله رسوله! ماته نصيحت وکړه، نو رسول الله ﷺ ورته وويل: کارونه په پوره غور او تدبير سره کوه، که دې د کار په پايلو کې خيبر او ښېگڼه لیده، نو وړاندې څه او تر سره کوه يې، او که خرابي په نظر درتله، نو ځان ترې وساته.

د حدیث حکمت

داسلام سپېڅلی دین تل د انسان د هوسا ژوند په هڅه کې دی. او ځای په ځای انسان ته په دې هکله لازمي او اړینې لارښوونې کوي. تدبیر یا په کارونو کې سوچ، د چارو پر پایلو نظر لرل، احتمالي گټې او زیانونه سره پرتله کول، هدفونه یاد ساتل او په دې توگه د چارو د لړۍ ژوره څارنه او وخت په وخت د هغو ارزونه هغه څه دي چې انسان ته د ژوند په چارو کې بری او موفقیت په برخه کوي، گټې یې خوندي او تر ممکنه حده پورې د زیانونو مخه نیسي.

فعالیت:

د رسول الله ﷺ له سیرت څخه د هغه له کارونو څو بیلگې په گروپي توگه په گوته کړئ او د پلان او تدبیر نښې په کې وښایاست.

د حدیث شریف گټې

۱_ په نصیحت دصحابه وو ټینگار

صحابه کرام خپلو ځانونو او خپلو چارو ته متوجه وو او تل به د کمال په لټه کې وو. دوی به له پیغمبر ﷺ څخه د ځانگړو توصیو او نصیحتونو غوښتنه کوله به او رسول الله ﷺ به هغوی ته هر اړخیز نصیحتونه کول چې وروسته په صحابه کرامو او تابعینو کې دغه کار یو نېک سنت وگرځید او چې کله به سره جلا کېدل او یا به پر سفر روانیدل نو یو بل ته به یې ویل: ماته نصیحت وکړه! او هغوی به د مینې او لورپنې نه په ډک زړه ورته د خیر او نېکمرغۍ نصیحتونه کول.

۲_ د تدبیر غوښتنې

په چارو کې د تدبیر غوښتنه دا ده چې انسان مخکې له دې چې په کوم کار لاس پورې کړي لومړی دې د هغه کار په اړه پوره غور وکړي، له خپلو نژدې دوستانو او تجربه لرونکو کسانو سره دې مشوره وکړي، خپل نیت دې جوړ کړي، شرعي اصول او معیارونه دې په نظر کې ونیسي، موخې دې په گوته کړي، دهغه کار په وسایلو او امکاناتو دې هم غور وکړي او له هغه وروسته دې په پاک الله (ج) دې توکل وکړي او په قوي هوډ سره دې په کار پیل وکړي. چې دغې عملیې ته (کړښنده)، (خطه) او (پلان) ویل کېږي.

۳_ چارې په غور او تدبیر سره سرته رسول او له تلوار څخه ځان ژغورل.

د بېرې، او وارخطایۍ په خلاف کارونه په تدبیر، آرام فکر، سرې سینې، پیل او پایلوته په پام لرني سره سرته رسول ستره هونښیاري ده چې رسول الله ﷺ پرې امر کړی دی، لکه: چې

ابوذر رضي الله عنه ته په خطاب كې فرمايې: (اې ابوذره! د تدبير په څېر هوښياري نشته!). د همدې لپاره اسلام د تدبير او غور نسبت د الله لوري ته كړې او هغه يې د نبوت او پيغمبرۍ يوه برخه گرځولې او بېره يې د شيطان له لوري گڼلې: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايې: (تاني تأمل، د رنگ او فكر كول د الله عز وجل له لوري دي او بېره د شيطان له لوري ده). په بل حديث شريف كې فرمايې: بڼه رويه، په چارو كې غور او اعتدال د نبوت څلورويشتمه برخه ده. ^(۱)

۴_ د كاري جريان څارنه او ارزونه او له موخو سره د هغه تطبیقول.

د حديث شريف د وروستۍ جملې غوښتنه داده چې د كار په اوږدو كې انسان بايد وخت په وخت د كار جريان وڅاري چې څومره په خپل مطلوب مسير باندې روان دی، كه كار له پلان سره سم روان و او له خپلو موخو سره تړلی او نژدې و، نو كار بايد دوام وكړي خو بشپړ شي او كه داسې نه و، بلكې د وخت، مال او وسائلو ضياع وه او ټاكل شوي هدفونه ورڅخه نه ترلاسه كېدل، نو بايد كار ودرول شي.

۵_ تدبير او توكل.

توكل يو شرعي امر دی او مسلمان ته بنايې چې تل په الله عز وجل توكل وكړي. د توكل رښتيني او شرعي مفهوم دادی چې يو مسلمان بايد د كار ټول شرايط، اسباب، وسايل برابر كړي، په كار كې زړه نازړه نشي او په پوره عزم سره په كار پيل وكړي او سر ته يې ورسوي.

۱_ لاندې كلمې معنا كړئ:

آ_ التدبير، ب_ أمض، ج_ غيا، د_ أمسك،

۲_ د لوست حديث شريف په لنډه توگه وژباړئ.

۳_ په چارو كې د تدبير غوښتنې څه دي؟

د تدبير په هكله يوه مقاله وليكئ چې له لسو كرنبو څخه كمه نه وي.

د سولې اهميت

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟» قَالُوا: بَلَى. قَالَ: «إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ. وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ». [سنن

ابى داود]

د راوي پيژندنه

نوم يې عويمر دعامر زوى د خزر ج له قبيلې څخه ؤ او په ابودرداء يې شهرت درلود. ډېر لوى فقيه صحابي و. پيغمبر ﷺ ورته دحكيم الامة لقب ورکړى و. کله چې مسلمانانو مدينې منورې ته هجرت وکړ، نو پيغمبر ﷺ دده او سلمان فارسي ﷺ ترمنځ د مواخات (ورور گلوۍ) تړون وټاره. په ټولو غزاگانو کې له رسول الله ﷺ سره ملگرى و. حضرت عثمان ﷺ ددمشق قاضي مقرر کړى و. نوموړى دهجرت په (۳۲) کال دحضرت عثمان ﷺ دخلافت په دور کې په دمشق کې وفات شو.

د ځينو کلمو معناوې

۱. أَلَا أُخْبِرُكُمْ: آیا تاسو خبر نه کړم؟
۲. بِأَفْضَلٍ: په غوره عمل.
۳. إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ: دخلکو ترمنځ سوله راوستل.
۴. الْحَالِقَةُ: ددين له منځه وړونکې.

د حديث ژباړه

له حضرت ابودرداء ﷺ څخه روايت دى چې رسول اکرم ﷺ وفرمايل: آیا تاسې دداسې عمل څخه خبر نه کړم چې له روژې، لمانځه او صدقې څخه يې درجه لوړه ده ؟ صحابه کرامو وويل: بلې (هو کې) يارسول الله !يا پيغمبر ﷺ وفرمايل: هغه عمل دخلکو ترمنځ سوله روغه راوستل دي، خپل منځي فساد او اختلاف دين له منځه وړي.

د حدیث حکمت

داسلام له ځانگړنو څخه یوهم دکورنیو، پرگنو، قومونو، او نژادونو ترمنځ اتفاق، ورورگلو، او یو له بل سره په کړنو کې د همغږۍ رامنځ ته کول او ټینګول دي، هرغه عمل چې دغه وحدت ته زیان رسوي او یا یې کمزوری کوي، داسلام سپېڅلی دین دهغه د له منځه وړلو ټولې لارې په ډېر دقت سره په گوته کړي دي، ترڅو مسلمانان د وروڼو او خویندو په څېر د مینې او اتفاق تر سیوري لاندې د خوشحالی شپې او ورځې تېرې کړي، یو له هغو اسبابو څخه چې ټولنیز وحدت ته گواښ دی د دوو یا زیاتو کسانو تر منځ اختلاف دی پیغمبر ﷺ په پورتنی حدیث شریف کې د اختلاف له منځه وړل د ډېرو عباداتو په پرتله غوره او بهتر عمل گڼلی دی.

فعالیت

زده کوونکي دې د سولې د گټو په هکله په خپلو منځو کې خبرې وکړي.

د حدیث شریف گټې

۱_ دسولې ارزښت داسلام له نظره

داسلام له نظره دسولې ارزښت له نفلي روژې، نفلي لمونځ اونفلي صدقې څخه غوره دی، ځکه چې په روژه او لمونځه کې یوازې فردي مصلحت پروت دی، خو په سوله کې فردي او ټولنیز دواړه مصلحتونه پراته دي او هم په ټولنه کې د فساد د مخنیوي لار ده.

۲_ سوله یووالی رامنځ ته کوي

په دې حدیث شریف کې مسلمانان سولې ته هڅول شوي دي، د دې لپاره چې سوله هم ملي یووالی تمثیلي او هم د الله ﷻ په رسی (قرآن کریم) باندې دمنگولو لگولو مقصد ترسره کېږي. خپلمنځي اختلافات په دین کې ډېره لویه نیمگړتیا ده، نو څوک چې د خلکو له منځ څخه د فساد او دښمنۍ د ورکولو هڅه کوي، دومره لوړه مرتبه لري چې د نفلي لمونځ کوونکو، روژې او خیرات ورکونکو له مرتبې څخه لوړه ده.

۳_ خپلمنځي اختلافات دیني اړتیاوې

د اختلاف دوام د خپلو خپلوانو سره د صله رحمې پرې کېدلو، د متقابل درناوې له منځه وړلو، د نېکو عملونو د نه قبلیدلو، د ظلم د دوام، په زړونو کې د کرکې او نفرت زیاتېدلو، او د مقابل لوري په هکله د دسیسو په کار اچولو لامل ګرځي چې دا ټول د اسلام له نظره ناروا کارونه دي او له دین او دینداری سره په ټکر کې دي.

فعالیت

یو شمېر زده کوونکي دې د دوو کسانو ترمنځ د سولې راوستلو تمایل وکړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ.

آ- أَفْضَلُ.

ب- إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ.

ج- الْحَالِقَةُ.

۲- په پورتنی حدیث شریف کې ولې پر سولې دومره زیات ټینګار شوی دی؟

۳- خپلمنځي اختلافات څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

د لوست د مهمو ټکو په پام کې نیولو سره د سولې د ارزښت اهمیت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

په کارونو کې آسانتیا

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: مَا خَيْرَ رَسُولٍ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا، فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا أَنْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ فَيَنْتَقَمَ بِهَا لِلَّهِ عَزَّوَجَلَّ. [متفق عليه]

د راوي پيژندنه

حضرت عايشه رضي الله عنها د حضرت ابوبکر صديق ﷺ لور، د پيغمبر ﷺ مېرمن او د مسلمانانو مور ده د هجرت په دويم کال پيغمبر ﷺ ورسره واده وکړ، خورا فقيهه او عالمه بنځه وه، په ځانگړي ډول د پيغمبر ﷺ د ژوندانه په هکله يې پوره معلومات درلودل، له پيغمبر ﷺ څخه يې (۲۲۱۰) دوه زره دوه سوه لس حديثونه روايت کړي دي او د هجرت په ۵۸ کال کې وفات شوه.

د ځينو کلمو معناوې

۱. مَا خَيْرٌ: واک او اختيار نه دی ورکړل شوی.
۲. بَيْنَ أَمْرَيْنِ: په دوه کارونو کې.
۳. قَطُّ: هېڅکله.
۴. إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا: مگر داچې د هغو اسان به يې غوره کاوه.
۵. أَبْعَدُ: ابعده د بعد له مادې څخه اخيستل شوی، دلرې والي معنا لري.
۶. وَمَا أَنْتَقَمَ: انتقام اوبدله يې نه ده اخيستې.
۷. تُنْتَهَكَ: دانتهاک له مادې څخه اخيستل شوی چې: دپښولاندې کولومعنا ترې نه مراد ده.

۸. حُرْمَةُ اللَّهِ: دالله ﷻ اوامر، نواهي، او احکام.

د حديث ژباړه

حضرت عايشه رضي الله تعالى عنها فرمايي چې هېڅکله رسول الله ﷺ ته په دوو کارونو کې ديوه د خوبولو اختيار نه دی ورکړل شوی، مگر ده ﷺ به آسانه عمل ترې غوره کاوه، که چېرې گناه به پکې نه وه، خو که هغه به گناه وه، نو تر ټولو خلکو نه زيات به يې ځان ترې لرې ساته او پيغمبر ﷺ هېڅکله د خپل ځان لپاره له چا څخه غچ نه دی اخيستی، مگر دا چې د الله ﷻ حقوق به تر پښولاندې کېدل بيا به يې يوازې د الله ﷻ د رضا په خاطر انتقام اخيست.

فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته د اسلام په سپېڅلې دين کې د آسانی خو بېلگې وويي.

د حديث حکمت

رسول الله ﷺ خورا ډېر غوره صفات درلودل، لکه: عفو، صبر او زغم، استقامت، پراخه سينه، په کړو وړو کې آسانی کول، د جفا کوونکو سره په غوره توگه چلند کول او داسې نور چې ځينې يې په دې حديث کې ذکر شوي دي.

د حديث گټې

۱_ د اسلام سپېڅلې دين د آسانی دين دی

اسلامي تعليمات او ټول تکليفي احکام د آسانی او له مشقت څخه د لرېوالي پر اساس بنا دي چې په هر وخت او هر حالت کې پرې عمل کېدای شي. الله ﷻ خپل بندگان په داسې څه نه دي مکلف کړي چې له کولو يې ناتوانه وي، لکه: چې الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]

ژباړه: او الله ﷻ په دين کې پر تاسې څه سختي نه ده راوستې.

په بل آيت کې الله ﷻ فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ [النساء: ۲۸]

ژباړه: الله ﷻ غواړي چې له تاسې څخه درانه بارونه سپک کړي، ځکه چې انسان له بيوسې او کمزورۍ پيدا کړ شوی دی. پيغمبر ﷺ پر دې اساس خپل امت ته په عملي بڼه وربښودلي دي چې ديني او دنيوي کارونه په داسې توگه سرته ورسوي چې سختي پکې نه وي.

۲_ په ژوند کې د پيغمبر ﷺ پيروي

لکه: چې پيغمبر ﷺ دشريعت د آسانتيا اصل او قانون په خپلو عملي کړنو کې پلي کړی و، نو هر مسلمان ته ښايي چې د پيغمبر ﷺ پيروي وکړي او په ديني او دنيوي کارونو کې آسانه او هغه چې تل يې د سرته رسولو وس ولري ځانته غوره کړي.

۳_ د حلم، عفوې او صبر مقام

صبر او تېرېدنه د يوه ريښتني مسلمان له غوره اخلاقي صفتونو څخه دوه صفتونه دي. هغه څوک چې د قدرت په وخت کې عفو غوره او له انتقام اخيستلو څخه لاس واخلي او د نورو له ظلم او تېري څخه تېر شي په حقيقت کې يې د نبي کریم ﷺ د لارې او سنتو پيروي کړې ده.

الله تعالى عفوه كوونكي داسې ستايلي دي: ﴿وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ [آل عمران: ۱۳۴]

ژباړه: او پر هېز گاران هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او د خلکو له (بدۍ) تېرېدونکي وي او الله (داسې) احسان کوونکي خوښوي.

۴_ د الله ﷻ احکامو ته په درنه سترگه کتل او د بې حرمتۍ څخه یې د ځان ژغورل قهر او غوسه گڼ شمېر اسباب لري چې ځینې یې ناسم او ځینې یې په دین کې ستایل شوي دي چې په غیرت هم ورڅخه تعبیر کېږي، غیرت هغه وخت د ستاینې وړ دی چې د الله ﷻ د اوامرو، حدود، او حکمونو تر پښو لاندې کېدلو په وړاندې عکس العمل وي، نو پر داسې مهال سستي کول د ایمان دکمزورۍ څخه پرته بل مفهوم نه لري، که څوک د الله ﷻ او د رسول ﷺ حکمونو او دیني اساساتو او مقدساتو ته د سپکاوي او بې احترامۍ د جرم مرتکب شي، باید هغه ته سزا ورکړل شي، ځکه د داسې چا په حق کې بې پروايي لویه گناه ده.

فعالیت: زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته پر هغو مواردو چې غوسه پکې ستایل شوې ده په خپلو منځونو کې دې خبرې وکړي.

۱. لاندې کلمې معنا کړئ:
  - الف: خَيْرٌ:
  - ب: بَيْنَ أُمَّوَيْنِ:
  - ج: أَيْسَرُهُمَا:
  - د: قَطُّ:
۲. د ښو اخلاقو څو مثالونه ذکر کړئ.
۳. د حرمة الله څخه څه مراد دی؟ واضح یې کړئ.

د بښنې په اړه یوه مقاله ولیکئ چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

د ظلم مخنیوی

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: أَنْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا، فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْصُرُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا أَفَرَأَيْتَ إِذَا كَانَ ظَالِمًا كَيْفَ أَنْصُرُهُ قَالَ تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ. {رواه البخاري}

د ځينو عبارتونو معناوي

- ۱- أَنْصُرْ أَخَاكَ: دخپل (مسلمان) ورور مرسته وکړه.
- ۲- تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ: له ظلم څخه یې راوگرځوه.
- ۳- فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ: بې له شکه دغه کار له هغه سره مرسته ده.

د حدیث ژباړه

د انس رضي الله عنه څخه روایت دی چې نبی اکرم صلى الله عليه وسلم فرمایلي: د خپل ورور سره مرسته وکړه، که هغه ظالم وي او که مظلوم. یوه سړي ورته وویل: ای د الله رسول! که چېرې مظلوم وي مرسته به یې وکړم، مگر که ظالم وي بیا یې څرنگه مرسته وکړم؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل: له ظلم څخه یې راوگرځوه، بې له شکه دا مرسته ده، له هغه سره.

د حدیث سبب ورود

په مسلم شریف کې له جابر بن عبدالله رضي الله عنه څخه روایت دی چې د پیغمبر اکرم صلى الله عليه وسلم په زمانه کې دوه کسان سره په جنگ شول یو یې مهاجر او بل یې انصاري و. مهاجر غبر وکړ چې ای مهاجرو! د مهاجر مرسته وکړئ، انصاري هم غبر وکړ چې ای انصارو! د انصاري مرستې ته راورسیرئ. پیغمبر صلى الله عليه وسلم راووت او ویې وویل: داڅه د جاهلیت د زمانې خبرې کوئ؟! اصحابو وویل: په الله صلى الله عليه وسلم قسم چې داسې نه ده. دې دوو کسانو یو بل سره ووهل، پیغمبر صلى الله عليه وسلم وفرمایل: دا پروا نه لري، باید هر یو له تاسو څخه د خپل ورور سره که هغه ظالم او یا مظلوم وي مرسته کړې وای.

د حدیث حکمت

د ظلم او تېري ټول ډولونه حرام دي او له منځه وړل يې د هر مسلمان دنده ده، اسلام خلکو ته په عدل او انصاف امر کړی دی، له مسلمان څخه په کلکه غوښتنه کوي چې په نیکو اخلاقو باندې ځان سمبال کړي، دا ځکه چې د هر ډول پرمختګ او قانونیت د پلي کیدلو اساس عدل او انصاف دی، څرنگه چې ظلم او تېري د ټولو بدمرغيو لامل دی، نو ځکه پیغمبر ﷺ په دې حدیث شریف کې د هر ډول ظلم مخنیوی لازم بللی دی. د دې حدیث له مخې له ظلم سره مبارزه یوه شرعي وجیبه ده، مسلمان مکلف دی چې له مظلوم سره مرسته وکړي، حق یې ورته واخلي او ظالم له ظلم کولو څخه منع کړي.

فعالیت

په ډله ییزه توګه د فردي او اجتماعي ظلمونو څومثالونه ووايئ.

د حدیث شریف گټې

۱_ د ظلم او ظالم مخنیوی اړینه ده

په هره ټولنه کې زورور او کمزوری ژوند کوي، ظلم چې عموماً د زورورو له خوا د کمزورو په مقابل کې ترسره کېږي یو ناوړه خصلت دی. ظلم ټول انسانیت له منځه وړي، نو باید د مخنیوي لپاره یې ټول انسانان یو موټی شي، که چېرې خلک د ظلم په وړاندې یو له بل سره مرسته ونه کړي، د ظالم لاس له ظلم څخه لنډ نه کړي، مظلوم د ظالم له پنځو ونه ژغورل شي، نو ظلم به دومره پراخه شي چې د ځمکې پرمخ به ژوندي انسانان تر خاورو لاندې او ولاړې آبادۍ به رانسکورې شي، نو مسلمان مکلف دی چې د ظلم په وړاندې ودرېږي او د ظالم مخنیوی وکړي.

۲_ له مظلوم سره مرسته لازمه ده

د هغو حقوقو له جملې څخه چې یو مسلمان یې پر بل لري له مظلوم سره مرسته کول دي، که چېرې داسې څوک ولیدل شي چې پر هغه ظلم او تېري کېږي، نو پر نورو مسلمانانو لازم دي چې له هغه سره د هرې ممکنې وسیلې له لارې مرسته وکړي او له ظلم څخه یې وژغوري، دا هغه حق دی چې داسلام سپېڅلي دین ټول مؤمنان یې پرې مامور کړي دي.

۳_ له ظالم سره مرسته يعنې څه؟

کله چې د ظالم لفظ ذکر شي فکر کيږي چې ظالم هغه څوک دی چې يوازې پر نورو تېرى کوي، خو داسې نه ده، ځکه ظالم هغه چاته هم ويل کيږي چې پر خپل ځان ظلم کوي، لکه: شرک، کفر، ځان وژنه، صغیره او کبیره گناهونه چې دا پر خپل ځان او نفس يو ډول ظلم دی، نو لازمه ده چې د هر ډول ظالم لاس له ظلم څخه ونيول شي، ترڅو د دنيوي او اخروي سزاگانو څخه وژغورل شي، له گناه څخه د ظالم ژغورنه په حقيقت کې له ظالم سره مرسته کول دي.

فعالیت

له ظلم څخه لاس نيونه څرنگه کيږي؟ د ښوونکي په مرسته په ډله ييزه توگه يې لارې چارې په گوته کړئ.

۱- د حديث راوي معرفي کړئ.

۲- لاندې کلمې معنا کړئ:

أ - اُنْصُرْ اَخَاكَ

ب - تَحْجِزُهُ اَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ

ج - فَاِنَّ ذٰلِكَ نَصْرُهُ

۳_ ظالم چاته ويل کيږي؟

پورتنی حديث په يادو زده کړئ او هم لوست په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د غضب درملنه

عن عطية قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ

وَإِنَّمَا تُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ». [سنن ابی داود]

د راوي پيژندنه

عطية د عروة زوی د بنو سعد له قبيلې څخه د رسول الله ﷺ يو جليل القدر صحابي و، له رواياتو څخه وروسته يې له پيغمبر ﷺ سره ملاقات كړی او له هغه مبارك څخه يې ځينې احاديث هم روايت كړي، په شام كې يې هستوگنه غوره كړه او اولادونه يې په بلقاء سيمه كې اوسېدل.

په ځينو رواياتو كې د عطية بن سعد او په ځينو نورو كې د عطية بن عمرو په نامه ياد شوی. د ده لمسی عروة د محمد بن عطية زوی د عمر بن عبدالعزيز له خوا د يمن والي ټاكل شوی و.

د ځينو كلمو معنا

۱- الْغَضَبُ مِنَ الشَّيْطَانِ: قهراوغوسه د شيطان له خوا وي.

۲- خُلِقَ مِنَ النَّارِ: له اور څخه پيداشوی.

۳- تُطْفَأُ: مړكېږي

۴- فَلْيَتَوَضَّأْ: اودس دې وکړي.

د حديث ژباړه

د عطيه عوفي ؓ څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: بې له شکه غوسه د شيطان له طرفه وي او شيطان له اور څخه پيدا شوی دی او اور په اوبو مړ كېږي هركله چې له تاسو څخه څوك په غوسه شي، نو اودس دې وکړي.

د حديث حکمت

د غوره اخلاقو له جملې څخه يو هم د قهر او غوسې څخه ځان ساتل دي، ځکه قهر او غوسه د شيطان له وسوسو څخه پيدا کېږي او شيطان د انسان ازلي دښمن دی، پيغمبر ﷺ مور ته د شيطان له دسيسو څخه د خلاصون او ژغورني ټولې لارې راپه گوته كړې دي چې له هغو څخه يو له غوسې څخه ډډه كول دي، ځکه غوسه انسان ډېرو ناوړو کارونو ته اړ باسي چې په انسان كې دده د ناکامی لامل کېږي.

فعالیت

زده کوونکي دې د غوسې د اړتياو په هکله يو بل ته معلومات ورکړي.

د حدیث گټې او احکام

۱- غضب کمزوري او زغم قوت دی

ډېر ژر غوسه کېدل د انسان د کمزورتیا نښه ده، لکه: چې د غضب په مقابل کې زغم د قوت نښه ده، دا ځکه چې د غوسې پر وخت انسان پر خپلو حواسو کنټرول له لاسه ورکوي، که دا حالت دوام ومومي ډېرې ناخوالې رامنځ ته کوي، هغه څوک چې د غضب په حساسه لحظه کې خپل ځان اداره کړي، یقیناً ځان یې د بډیو څخه وژغوره او هم یې د غضب په مقابل کې خپل قوت څرگند کړي.

۲- د غوسې پروخت خپل ځان اداره کول بریالیتوب دی

کله چې انسان په غوسه شي، نو حیواني طبیعت پرې غالب شي، د انسان په باطن کې د شر قوه برلاسی مومي چې په نتیجه کې بشري نفس د خپلو غوښتنو تابع کوي، د الله ﷻ د اوامرو مخالفت ته یې اړ باسي او له نېکیو څخه یې منع کوي، نو په داسې حالت کې انسان ته په کار ده چې له خپل نفس سره مبارزه وکړي، د خپل نفس د کنټرولولو په نیت اودس وکړي چې همدا د نفس د کنټرول تر ټولو غوره لار ده.

۳- د غوسې بدې پایلې

غوسه د بد اخلاقي سرچینه او یوه وژونکې وسله ده، که چېرې په ژوند کې د غوسې لار تعقیب کړای شي، نو گټې فردي او ټولنیزې ستونزې ورڅخه راولاړېږي.

۱- د غوسې فردي زیانونه

غوسه ډېر مادي، معنوي، روحي او دیني ضررونه لري، دا هغه مهال په ډاگه کېږي چې کله د غوسه ناک شخص حالت ته وکتل شي: رنگ یې بدلېږي، د بدن وینه یې په جوش راځي، د وجود غړي یې بې واکه کېږي، په خبرو کې یې گلوډي رامنځ ته کېږي، ژبه یې په سپکو ویناوو پیل کوي، کله کله ورڅخه د فسق او کفر الفاظ هم صادرېږي دا ټول هغه څه دي چې دده دین او بدن دواړه زیانمنوي.

ب - د غوسې ټولنیز زیانونه

غوسه د خلکو په زړونو کې کرکه او نفرت پیدا کوي چې په پایله کې د وگړو ترمنځ اختلافات راپاروي، مسلمانان یوله بل څخه جلا کوي، دښمني زیاتوي، ژوند تريخوي او د ټولنو د بربادۍ سبب گرځي.

۴- د غوسې لاملونه

په دې حدیث شریف کې د غوسې لامل شیطان ښودل شوی دی، دا په دې معنا چې د کوم انسان زړه د الله ﷻ له ذکر او یاد څخه خالي وي، نو په هغه زړه کې شیطان ځای نیسي، شیطان دده پر زړه او ټول جسم باندې مسلط کېږي، آن تردې پورې چې د انسان زړه او ټول بدن د شیطان د وسوسو تابع شي بیا کبر، په خلکو ټوکې او مسخرې کول، په مال، ځان، نسب او څوکۍ غرور کول او داسې نور خویونه د انسان په زړه کې ځای نیسي، او تل د خلکو د هرې کړنې په مقابل کې ډېر ژر په قهر کېږي، نو هر مسلمان ته

په کار ده چې تل خپله رابطه له خپل رب سره کلکه او خپل زړه د الله ﷻ په یادولو ژوندی وساتي، خو د شیطان د دسیسو او وسوسو ښکار نشي.

۵- د غوسې مخنیوی او درملنه

غوسه د نورو ناروغيو په څیر یو ډول ناروغي ده، د اسلام سپېڅلی دین ددغې خطرناکې ناروغۍ د درملنې او مخنیوي لارې رابښودلې دي چې ځینې یې په لاندې ډول دي.
۱- پرهر چا لازمه ده چې ځان په ښو اخلاقو سمبال کړي، غوره صفتونه خپل عادت وگرځوي، لکه: صبر، زغم، په ژوند کې ثبات، په ویناوو او کړنو کې فکر کول او داسې نور.

۲- د غوسې پر وخت د(اعوذ بالله من الشیطن الرجیم) ویل.

۳- خپل حالت بدلول: که چېرې د غوسې پر وخت انسان ولاړ وي باید کښې او که ناست وي ډډه دې ووهي، ځکه چې په ولاړه کې انسان انتقام او اقدام ته تیار وي او کله چې کښې او یا ډډه ووهي، د غوسې جوش یې کميږي.

۴- اودس کول: دا هغه درملنه ده چې په دې حدیث کې یې ذکر شوی دی، دا ځکه چې غوسه د انسان په وجود کې حرارت او گرمي پیدا کوي او وینه په جوش راولي، خو اودس یا غسل په جسم کې سوړوالی راولي او د وینې حرارت راټیټوي.
همدا راز اودس د عبادت هغه برخه ده چې په کې د الله ﷻ ذکر او یاد ترسره کېږي، دا هرڅه شیطان سپکوي او تېښتي ته یې اړ باسي.

فعالیت

زده کوونکي دې د غوسې د له منځه وړلو په هکله یو بل ته معلومات ورکړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

- الْعُضْبُ مِنَ الشَّيْطَانِ
- خُلِقَ مِنَ النَّارِ
- تُطْفَأُ
- فَلْيَتَوَضَّأْ

۲- د غضب اسباب په لنډه توګه بیان کړئ.

۳- د غضب درملنه او علاج څه دی؟ په لنډه توګه یې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

لوست په خپلو کتابچو کې وليکئ او حدیث په یادو زده کړئ.

غوره خلک

عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: «خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ»

[مسند الشهاب القضاعي]

د راوي پيژندنه

نوم يې جابر او د پلار نوم يې عبد الله، د مدينې منورې د خزرچ له قبيلې څخه و، پلار او زوی دواړه جليل القدره صحابه وو، پيغمبر ﷺ ورته په يوه شپه کې پنځه ويشت څله د مغفرت دعاء کړې وه، د بدر او احد څخه پرته يې په ۱۹ غزاگانو کې له رسول الله ﷺ سره يې برخه اخيستې ده، په خپل وخت کې د مدينې منورې لوی مجتهد او مفتي و، د هجرت په (۷۸) کال يې له فاني دنيا څخه سترگې پټې کړې.

د ځينو کلمو معناوې

- ۱- خير الناس: غوره له خلکو څخه.
- ۲- انفعهم: زيات خير رسوونکې له دوی څخه.
- ۳- للناس: دخلکو لپاره.

د حديث ژباړه

جابر ﷺ فرمايې چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: په انسانانو کې غوره هغه څوک دی چې نورو خلکو ته زيات خير او گټه رسوي.

د حديث حکمت

د ځينو خلکو په آند بڼه او غوره کس هغه دی چې د بڼه نسب، ډېر ثروت او قدرت څښتن وي، خو پيغمبر ﷺ له نورو خلکو سره نېکي کول، خلکو ته مادي او معنوي گټې رسول د غوره والي معيار گڼلی دی، دا ځکه چې د اسلام سپېڅلی دين د خير او بښگڼې دين دی.

فعاليت

زده کوونکي دې په ډله ييزه توگه له خلکو سره د نېکۍ کولو يو څو مثالونه ووايې.

د حديث شريف گټې

۱- د الله تعالی مرسته

د الله ﷻ پر وړاندې خلک په يو ډول نه دي، هغه څوک چې د خلکو سره په روا کارونو کې مرسته کوي د هغه سره د الله ﷻ مرسته مل وي او مينه يې ورسره زياته وي، نو بايد موږ له خلکو سره په نیکو کارونو کې مرسته وکړو، څو د الله ﷻ مرسته او مينه مو په برخه شي.

۲- ښېگڼه څه ته وايي؟

پيغمبر ﷺ انسانان دې ته هڅوي چې له نورو سره ښېکې وکړي، هغوی ته خیر ورسوي، خوشي وروبښي او له هغوی څخه غمونه او تکليفونه لرې کړي. مثلاً که چېرې څوک وږی وي ډوډۍ دې ورته ورکړي، که څوک پور وړی وي د پور په ادا کولو کې دې ورسره مرسته وکړي، له ناروغ سره دې د علاج په برخه کې همکاري وکړي او ناپوهانو ته دې د زده کړې لاره هواره کړي. پيغمبر ﷺ د داسې خويونو څښتنانو ته د الله ﷻ د مرستې او مينه زيری ورکړی دی.

فعالیت

زده کوونکي دې په ډله ييزه توگه ښه او بد خويونه په گوته کړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

- خيرالناس:
- انفعهم:
- للناس:

۲- د حديث لنډه معنا وواياست.

۳- غوره خلک څوک دي؟

کورنۍ دنده

۱- حديث شريف له معنا سره په يادو زده کړئ.

۲- (په ښوونځي کې د خیر او گټې کارونو) تر عنوان لاندې يوه لنډه مقاله وليکئ.

د ایمان خصلتونه

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَذْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ ». [متفق عليه]

د راوي پيژندنه

عبدالرحمن بن صخرالدوسي چې پر ابو هريره يې شهرت درلود، د هجرت په اووم کال د خيبر له غزا څخه مخکې د دېرشو کالو په عمر د اسلام په مبارک دين مشرف شو، په همدغه غزا کې يې برخه هم واخيسته، کله چې مدينې منورې ته ورسېد، په نبوي جومات کې يې د علم د زده کړې په غرض په اصحاب صفة کې شامل شو، له همدې امله يې له رسول الله ﷺ څخه (۵۳۷۴) حديثونه روايت کړي دي. دغه جليل القدر صحابي په تقوی او پرهېزگاری کې مشهور او د قوي ذکاوت خاوند و چې د هجرت په اته پنځوسم (۵۸) کال کې وفات شو.

د ځينو کلمو معناوې

- ۱_ الْإِيمَانُ: باور او د زړه کلک تصديق.
- ۲_ بَضْعٌ: په عربي ژبه کې له دريو څخه تر نهو پورې عدد ته وايي.
- ۳_ شُعْبَةٌ: برخه.
- ۴_ أَفْضَلُهَا: غوره يې.
- ۵_ أَذْنَاهَا: کوچنی، او ټيټه يې.
- ۶_ إِمَاطَةٌ: لرې کول
- ۷_ الْأَذَى: زيان رسوونکي شيان.

د حديث ژباړه

له حضرت ابوهريره ؓ څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: ايمان د څه د پاسه اويا خويونو څخه عبارت دی چې غوره يې د (لااله الا الله) کلمه ويل دي، ټيټه درجه يې له لارې څخه د زيان رسوونکو شيانو لرې کول دي او حياء د ايمان يوه برخه ده.

فعالیت

زده کوونکي دې په ډله ییزه توگه په لارو کې د ضرري شيانو مثالونه وښيي.

د حدیث گټې

۱_ دایمان خصلتونه

پیغمبر ﷺ ایمان له داسې ونې سره تشبیه کړې چې ډېر ښاخونه ولري، ځینې یې اوچت، ځینې یې متوسط، او څه یې تیسټ وي، دا په دې معنا چې ایمان له ډېرو خصلتونو او خویونو څخه عبارت دی چې د ژوند له اوچتې سطحې څخه پیل او د ژوند تر تپتې سطحې پورې ځانگړي احکام او سپیڅلې لارښوونې لري چې د بېلگې په ډول یې په دې حدیث کې د عقیدې په برخه کې کلمه طیبه، د ټولنیز ژوند په برخه کې د لارې پاکول، او د اخلاقو په برخه کې د حیا ذکر راغلی دی.

۲_ د توحید کلمه

د توحید کلمه د (لا إله إلا الله محمد رسول الله) څخه عبارت ده چې د الله ﷻ په الوهیت او وحدانیت دلالت کوي، د ټولو ادیانو او پیغمبرانو د دعوت اساس او بنسټ په دې مبارکه کلمه ولاړ دی، نو پر هر مسلمان لازم دي چې د دې کلمې په معنا ځان پوه کړي، پر غوښتنو یې عمل وکړي او تر سیوري لاندې یې ژوند تېر کړي. (لا إله إلا الله) یوازې د ژبې کلمه نه ده او نه یوازې مفکوره ده، بلکې په الله ﷻ د ایمان عنوان دی، علم او عمل دی، د عقیدې، شریعت او د ټولني د هوسا ژوند د متضمن نظام نوم دی.

۳_ د لاله الا الله فضیلت

(لااله الا الله) داسې ستره کلمه ده چې په ویلو یې انسان د اسلام په مبارک دین کې داخلېږي، له تېرو گناهونو څخه داسې پاکېږي، لکه: چې له مور څخه نوی زېږېدلی وي او له هلاکېدو څخه ژغورل کېږي. پیغمبر ﷺ فرمایي: «مَنْ كَانَ آخِرُ كَلِمَةٍ لَأِ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ». (۱)

ژباړه: د چا چې اخرنۍ وینا (لااله الا الله) وي جنت ته به داخل شي.

پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «لَوْ أَنَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعَ وَالْأَرْضِينَ السَّبْعَ، وَضَعْنَ فِي كِفَّةٍ وَوَضَعْتَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كِفَّةٍ مَالَتْ بِنَ لَأِ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» (۲)

۱ - سنن أبي داود.

۲ - الدعاء للطبراني

ژباړه: که چېرې اووه اسمانونه او اووه طبقې ځمکه د تلې په یوه پله کې واچول شي او د (لااله الاالله) کلمه د تلې په بله پله کې واچول شي، نو هر ورو به کلمه طيبه پرې درنه وي.

۴_ د (لااله الا الله) غوښتنه:

د دې کلمې غوښتنه په الله ﷻ، د هغه پر ملايکو، د هغه په رسولانو او د هغه ﷺ پر کتابونو ايمان درلودل دي. همدا راز د الله ﷻ او د هغه دلېرل شوي پيغمبر ﷺ اتباع او پيروي کول، يوازې د الله ﷻ څخه وېره او د هغه سره مينه، د مافوق الاسباب اميد يوازې د الله ﷻ څخه کول، له الله ﷻ څخه د حاجتونو غوښتل، يوازې الله ﷻ ته عاجزي او سر ټيټول، د هغه د نعمتونو شکر ادا کول او د مصيبت پر وخت يوازې له هغه څخه مرسته غوښتل دي.

۵_ له لارو او سرکونو څخه د زيان رسوونکو شيانو لرې کول

په نظافت او پاکوالي د اسلام سپېڅلي دين ډېر ټينگار کړی او هغه يې د ايمان نيمايې برخه گڼلې ده. د دې لوست په حديث شريف کې د لارو پاک ساتلو ته د ايمان يوه برخه ويل شوې ده چې دا د چاپېريال د پاک ساتلو په ارزښت دلالت کوي.

د دې حديث شريف په بنسټ د هر مسلمان دا دنده ده چې د لارو په پاک ساتلو کې هڅه وکړي او له هر هغه څه څخه چې لارويانو ته د زيان رسولو او د لارې د ککړتيا لامل گرځي ځانونه وساتي.

۶_ حياء د ايمان يوه برخه ده

حياء له داسې خصلت څخه عبارت ده چې انسان له ناوړو کارونو، سپکو عادتونو او پوڅو ويناوو څخه ژغوري، حياء، ځکه د ايمان برخه گڼل شوې چې د حق لوري ته بلنه کوي او د خير خوا ته انسانان هڅوي.

حيا ټوله خير ده پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: «الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ»

ژباړه: حيا ټوله خير ده.

خوکه چهرې حیا د زده کړې مانع وگرځي، یا د خپل حق د غوښتلو په لاره کې خنډ شي او یا هم د حق ویلو مانع وگرځي، نو بیا دا حیا نه، بلکې د انسان په کمزورۍ دلالت کوي.

۱- ابوهریره رضی الله عنه څوک و؟

۲- لاندې کلمې معنا کړئ:

• الإیمان:

• بضع:

• شعبة:

• إمارة:

• الأذى:

۳- د توحید غوښتنې څه دي؟

۴- له لارې څخه د زیان رسوونکو توکو لري کول څه اهمیت لري؟ په اړه یې لنډ معلومات ورکړئ.

د حیا په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

تعصب

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - قَالَ: « لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ ». [سنن أبي داود]

د راوي پېژندنه

نوم يې جبير او د پلار نوم يې مطعم د قريشو له قبيلې څخه و، ډېر حليم او په علم الانساب كې يې خورا زياته پوهه درلوده. يو له هغو كسانو څخه و چې هغه پاڼه يې خپرې كړه كومه چې د بنو هاشم او بنو مطلب د مقاطعې په غرض قريشو ليكلې وه، هغه شخص و چې قريشو د بدر د بنديانو په سر د خبرو لپاره د استازي په توگه د پيغمبر ﷺ حضور ته لېرلی و، كله چې د پيغمبر ﷺ حضور ته راغی او د (الطور) سورت تلاوت يې واورېده، نودده په زړه يې زياته اغېزه وكړه، هماغه و چې د حديپې له سولې څخه وروسته يې اسلام ومانه. نوموړی د هجرت په (۵۸) كال كې وفات شو.

د ځينو كلمو معناوې

- ۱- لَيْسَ مِنَّا: زموږ له ډلې (دين) څخه نه دی.
- ۲- مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ: څوك چې قوم پرستی، نژاد پرستی... ته بلنه كوي.
- ۳- مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ: څوك چې د قوم پرستی، نژاد پرستی... لپاره جنگيږي.
- ۴- مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ: څوك چې د قوم پرستی، نژاد پرستی په لاره كې مړ شي.

د حديث شريف ژباړه

له جبير بن مطعم ﷺ څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: زموږ له ډلې څخه نه دی هغه څوك چې تعصب ته بلنه كوي، زموږ له ډلې څخه نه دی، هغه څوك چې د عصيت په خاطر جگړه كوي او زموږ له ډلې څخه نه دی هغه څوك چې د عصيت په فكر مړ شي.

د حديث حكمت

عصيت (تعصب كول له قبيلې، قوم، ژبې، نژاد، سيمې او داسې نورو سره) هم د جاهليت د زمانې راپاتې ميراث دی چې تل بشریت گواښوي او آرامې ټولنې ړنگوي، له همدې امله پيغمبر ﷺ په كلکو الفاظو سره عصيت ناروا او حرامه پدیده گڼلې ده، نو په هر مسلمان باندي لازمه ده چې د ايمان له غوښتنې سره سم د جاهليت له دې ناولې پديدې سره په هر شكل كې چې وي مبارزه وكړي.

د حدیث شریف گټې

۱- تعصب د جاهلیت شعار

له خپلې کورنۍ، قبیلې، نژاد، ژبې او سیمې څخه په ناحقه دفاع او ملاتړ کولو ته تعصب ویل کېږي.

له اسلام څخه مخکې به خلکو له خپلو خپلوانو، کورنیو او قبیلو څخه په حق او باطل دواړو حالتونو کې دفاع کوله، دا کار لوی زیورتوب او شجاعت گڼل کېده، کله چې د اسلام مبارک دین څرک وواهه، نو د نورو ظالمانه او جاهلانو رسمونو په څېر یې د قوم پرستۍ، او نژاد پرستۍ لمنه هم ور ټوله کړه، عصیت یې کلک وغنده، خلکو ته یې امر وکړ چې په اسلام کې یو له بل سره د مرستې اساس یوازې پر عدالت او تقوی ولاړ دی.

الله ﷻ فرمایلي دي: **﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾** [المائدة: ۲]
ژباړه: او یو له بل سره په نېکۍ او تقوی کې مرسته وکړئ، د گناه او ظلم په کارونو کې یوله بل سره مرسته مه کوئ.

۲- په اسلام کې د برترۍ معیار

د جاهلیت په دوره کې به خلکو د عصیت په خاطر په پټو سترگو جنگونه کول، یو د بل پر خلاف به یې دسیسې جوړولې، په قوم، نسب او حسب به فخر کول لوی ویاړ بلل کېده، خو د اسلام سپېڅلې دین تواضع او د ژوندانه په چارو کې یوله بل سره مرسته او نېک عملونه د برترۍ معیار وټاکه او خلکو ته یې په ډاگه کړه چې په مسلمانانو کې هغه څوک غوره دی چې له الله ﷻ څخه ویريږي او د تقوی خاوند وي. الله ﷻ فرمایلي دي:

﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ [الحجرات: ۱۳]

ژباړه: بېشکه د الله ﷻ په وړاندې په تاسو کې هغه څوک ډېر غوره دی چې له الله ﷻ څخه ډېر ویريږي.

له تقوی څخه پرته په مال، نسب، حسب او د پلرونو او نیکونو په مېړانو ویاړ کول هېڅ ارزښت نه لري.

۳- عصیت ته بلنه حرام عمل دی

اسلام عصیت ته بلنه په بشپړه توگه حرامه کړې ده، که هغه بلنه قبیلوي رنگ ولري، که اقلیمي، سمتي او یا ژبني بڼه ولري، ځکه چې عصیت ته بلنه د نژادونو، قومونو او پرگنو ترمنځ کرکه او نفرت پیدا کوي، اسلامي ورورگلوې له منځه وړي، او انساني ټولنه چې بنیاد یې په یووالي ولاړ دی بربادوي، خلک د ځان غوښتنې په بد مرض اخته کوي.

د عصبيت د رينبو په ويستلو سره له ټولني څخه ظلم او د نورو په حقوقو تجاوز کمپري او د انسانانو ترمنځ د مرستې مينې اړيکې لا پياوړې کېږي. الله ﷻ د جاهليت د زمانې د ناخوالو او بې اتفاقي لري کولو په هکله فرمايي:

﴿وَأذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ [آل عمران: ۱۰۳].

ژباړه: اود الله ﷻ هغه نعمت ياد کړئ کله چې تاسې په خپلو کې دښمنان وئ، بيا يې ستاسو د زړونو ترمنځ مينه واچوله، نودده د نعمت په برکت سره وروپه شئ.

۴_ د عصبيت لپاره جگړه

پيغمبر ﷺ جاهليت له بيخه ويستلی، د هغه زهرجنه ماده يې له منځه وړې، لکه: څرنگه چې عصبيت ته د بلني ټول ډولونه يې حرام کړي، همدا راز د عصبيت په بناء جگړه کول يې هم حرام کړي دي.

پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: «ومن قُتِلَ تحت راية عمية، يَغضب للعصية، ويقاتل للعصية فليس من أمتي»^(۱)

ژباړه: څوک چې د عصبيت د بيرغ لاندې مړ شي، څوک چې د عصبيت په خاطر په غوسه کېږي او څوک چې د عصبيت په لاره کې جنگپوري زما له امت څخه نه دی.

۵_ د جاهليت مرگ

څوک چې په پټو سترگو د عصبيت په خاطر په ژبه، لاس او نورو وسيلو سره مبارزه او جگړه کوي، په دې لاره کې مړ شو، نو د ده مرگ د جاهليت د زمانې د مړو په څېر ناوړه مرگ دی.

۶ - د جاهليت له عصبيتونو سره مبارزه.

د دې لوست د حديث شريف او د قرآن کریم او د پيغمبر اکرم ﷺ د سنتونو د نورو نصوصو په بنسټ، له هر ډول عصبيتونو سره (که هغه قومي، سيمه ييز، ژبني، نژادي او داسې نور وي) جهاد او مبارزه کول د هر مسلمان دنده او شرعي رسالت دی، ځکه عصبيت ډېره خطرناکه او وژونکې ناروغي ده چې په ټولنه کې د امنيت ټينگښت او اسلامي وروگلوې کمزورې کوي او د خلکو تر منځ د دښمنيو او کرکېچ پيدا کېدلو لامل گرځي.

۱ - رواه مسلم

فعالیت

د بنوونکي په مرسته دې زده کوونکي د جاهلیت د زمانې د شخړو او جنگونو په هکله معلومات سره شریک کړي.

۱. د حدیث راوي څوک دی معرفي یې کړئ.
۲. لاندې کلمې معنا کړئ:
ا- لَيْسَ مِنَّا:
ب- مَنْ دَعَا إِلَىٰ عَصِيَّةٍ:
ج- مَنْ قَاتَلَ عَلَىٰ عَصِيَّةٍ:
د- مَنْ مَاتَ عَلَىٰ عَصِيَّةٍ:
۳. قوم پرستي د اسلام له نظره څه حکم لري؟
۴. که څوک د عصیت په خاطر جنگېږي او په دې لاره کې مړ شي، د ده مرگ د اسلامي شریعت له مخې څه حکم لري؟

د لوست حدیث په یادو زده کړئ.
(په اسلام کې د برتری- معیار) تر عنوان لاندې لس کرښې مقاله ولیکئ.

د مؤمن شان (حالت)

عن صهيب بن سنان - رضي الله عنه - ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - «عَجَبًا لَأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ: إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ». [رواه مسلم]

د راوي پيژندنه

نوم يې صهيب الرومي د پلار نوم يې سنان بن مالک دی، لاکوچنی و چې روميانو د موصل په ځينو برخو حمله وکړه او دی يې له ځانه سره په اسارت بوت، د روميانو په منځ کې رالوی شو، له دې کبله په رومي مشهور و. له لومړنيو مؤمنانو څخه و. په ټولو غزاگانو کې يې له رسول الله ﷺ سره ونډه اخيستي وه. د هجرت په اته دېرشم (۳۸) کال په مدينه منوره کې وفات شو.

د ځينو کلمو معناوي

۱. عَجَبًا: تعجب دی (يعني زه تعجب کوم)
۲. لَأَمْرِ الْمُؤْمِنِ: د مؤمن حالت (ژوند) ته.
۳. إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ: دده ټول ژوند دده لپاره خیر دی.
۴. إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءٌ: که ورته خوشحالي ورسپري.
۵. إِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءٌ: که ورته زیان او تکلیف ورسپري،
۶. فَكَانَ خَيْرًا لَهُ: نودده لپاره خیر دی.

د حديث شريف ژباړه

له صهيب رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: د مؤمن حالت د تعجب وړ دی! دده ټول ژوند دده لپاره خیر دی چې دا خیر د هېچا لپاره نشته خو يوازې د مؤمن لپاره دی. که خوشحالي ورته ورسپري شکر باسي، نو دا ورته خیر دی او که ضرر او يا کوم تکلیف ورته ورسپري، نو صبر پرې کوي چې دې کې هم دده لپاره خیر دی.

د حديث شريف حکمت

هر انسان په ورځني ژوند کې له مختلفو حالاتو سره مخ کېږي، کله خوښي او سوکالي، کله پرېشاني او تکليفونه چې دا دواړه حالته اکثره د انسان په عادي ژوند مستقيماً منفي اغېز لري او په ډېرو وختونو کې د باطني ناروغيو لامل گرځي، لکه ځان لوی گڼل، غرور او داسې نور همدا راز ځينې وخت ناهيلي، اندېښنې، د زړه نا آرامي او داسې نور حالات ورته پېښېږي.

پیغمبر ﷺ په دې حدیث کې د دغو دواړو ډولو ناروغيو د درملنې لپاره دوه مهم بنسټونه ښودلي دي: یو دا چې د خوښۍ او نعمت پر مهال د الله ﷻ شکر پرځای کول او دویم د ستونزو او پرېشانی پر مهال له صبر او زغم څخه کار اخیستل دي. که چېرې انسان دغه دوه لوی خوښونه په خپل ژوند کې پلي کړي، نو نه یوازې دا چې د ژوند هره شېبه به یې په راحت او ډاډ تېرېږي، بلکې د ژوندانه په هر ډگر کې به تل بریالی وي.

د حدیث شریف گټې

۱- انسان ازمویل کېږي

انسان د ژوند په هره شېبه کې تر آزمینت لاندې وي، کله د خیر او راحت په آزمینه کې وي، لکه: ښه روغتیا، مال، اولاد. . . او نور، او کله د کړاوونو، لکه مرگ، مرض، بېوزلي او داسې نورو ستونزو سره مخ وي. الله ﷻ فرمایي: **﴿وَنَبَلُّوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً﴾** [الانبیاء: ۳۵]

ژباړه: او موږ په بدو، او ښو (حالاتو کې) ستاسې آزمینت کوو نوڅوک چې په الله ﷻ ایمان نه لري اړو مرو په دغه آزمینه کې له ناکامۍ او بد مرغۍ سره مخ کېږي، یوازې مؤمن دی چې په الله ﷻ د کلک ایمان له برکته په دغه آزمینت کې بریالی کېږي، دا ځکه چې مؤمن په دې کلک باور لري چې خیر او شر یوازې د الله ﷻ له لوري دي، په هر حالت کې خپل کارونه الله ﷻ ته سپاري او له هغه څخه مرسته غواړي.

۲- د نعمت او خوښۍ حالت

ښه ژوند د الله ﷻ هغه ستر نعمت دی چې له کبله یې د بنده زړه خوشحالېږي. خوشحاله ژوند یوازې په شتمني او مالدارۍ پورې تړلی نه دی، بلکې د الله ﷻ نور معنوي نعمتونه هم شته چې انسان ورته اړتیا لري، لکه امنیت، روغتیا، وخت او داسې نور. بنده ته ښایي چې ورباندې خوښي ښکاره کړي او د الله ﷻ شکر پرځای کړي.

۱- مال او دولت

د الله ﷻ له نعمتونو څخه یو نعمت سرمایه او شتمني ده، لکه: نقدې پیسې، د کر او کښت ځمکه، سوداګري، صنعت او داسې نور.

د مال او دولت له لارې انسان خپل دیني او دنيوي هدفونه ترلاسه کوي او هم د دنیا ښکلا او ښایست دی. الله ﷻ فرمایي: **﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾** [الکھف: ۴۶]

ژباړه: مال او اولاد د دنيایي ژوند ښکلا ده.

ب - روغتيا

روغتيا هم د نورو نعمتونو په څېر ارزښتناك نعمت دى، روغ بنده په ډېره آسانۍ سره خپل دنيوي او اخروي كارونه سرته رسوي، خورا زيات فضيلتونه يې په برخه كېږي، د نورو نعمتونو ښه احساس كوي او ورڅخه خوند اخلي بالعكس ناروغ انسان د هر ډول نعمت له احساس څخه محروم وي. پيغمبر ﷺ يوه سپري ته داسې نصيحت وكړ: «اغْنِمْ حَمْسًا قَبْلَ حَمْسٍ، شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ...»^(۱)

ژباړه: پنځه شيان د پنځو نورو د راتلو څخه مخكې غنيمت وگڼه: خپله ځواني د خپل زړښت له راتلو څخه مخكې غنيمت وگڼه، خپله روغتيا له ناروغۍ څخه مخكې غنيمت وگڼه... او داسې نور.

ج - امنيت

امن او امنيت د الله ﷻ له ارزښتناكو نعمتونو څخه داسې نعمت دى چې د انسان ژوند، كورنۍ، مال او عزت مادي او معنوي مصالح په كې له گواښونو څخه خوندي وي. نور نعمتونه د دې نعمت تر سيوري لاندې پايښت لري، كه چېرې امنيت نه وي، نو انسان له هېڅ ډول نعمت څخه گټه نه شي اخيستلاى. الله ﷻ د مكې پر خلكو د خپلو پېرزوينو په لړ كې يوه پېرزوينه د امنيت مسأله هم شمېرلې ده او فرمايلي يې دي: ﴿فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾ [قریش: ۳، ۴]

ژباړه: نو په كار ده (قریشو ته) چې د دې كور د پروردگار عبادت وكړي د هغه ذات چې دوى ته يې خوراك وركړ پس له لوري څخه، او امنيت يې ور په برخه كړ پس له وېرې څخه. يعنې پر دوى لازم وو چې د امنيت د نعمت شكر يې ادا كړي واى او يوازې د يوه الله ﷻ عبادت يې كولاى.

د_ فارغ وخت

فارغ وخت هم د نورو نعمتونو په څېر خورا ستر نعمت دى، خو خلك ورڅخه غافل دي، په عبث تېرېدو يې هېڅ پروا نه كوي، حال دا چې د انسان او وخت ترمنځ يوه چوپه مسابقه

روا نه ده. تاواني او بدمرغه انسان هغه دی چې د ځان او نورو لپاره له وخت څخه گټه پورته نه کړي.

۳- پر نعمتونو شکر ویستل

شکر د عربي ژبې لفظ دی، د نعمت تصور او د هغه څرگندونې ته وايي. ضد يې کفران دی چې له نعمت څخه سترگو پټولو او هېرولو ته ویل کېږي.

کله چې بنده ته کومه خوشحالي او خیر ورسېږي او په زړه کې په دې کلکه عقیده ولري چې دا هر څه د الله ﷻ له خوا دي، بل څوک د خیر او شر مالک نه دی او دغه حقیقت په ژبه او عمل کې څرگند کړي همدا شکر بلل کېږي، خو دا د شکر ټیټه مرتبه ده او لوړه مرتبه یې کومه ټاکلې اندازه نه لري. د الله ﷻ پر نعمتونو شکر ویستل واجب دي.

۴- د شکر ډولونه

سره له دې چې د شکر ادا کول کومه ټاکلې اندازه نه لري، خو بیا هم ځینې ډولونه یې په لاندې ډول بیانېږي.

آ- په زړه کې د شکر ادا کول

په زړه کې د نعمت تصور او یادونه داده چې د نعمت لوړوونکي ذات سره د هغه د رالېږلي کتاب او پیغمبر ﷺ سره د زړه له کومي مینه ولري او دغه مینه په عمل کې ثابتې کړي، نو همدې ته په زړه کې د شکر ادا کول ویل کېږي.

ب - په ژبه شکر ادا کول

د نعمتونو په مقابل کې د الله ﷻ ثنا او صفت بیانول د ژبې شکر بلل کېږي، په ژبه د شکر ادا کول د زړه هغه احساسات بیانوي چې د بنده په زړه کې پراته دي. په ژبه د الله ﷻ د احسانونو شکر ادا کول، ځکه اړین دي چې له یوې خوا د احسانونو د حقیقي مالک حق پرځای کول دي او له بلې خوا نورو ته د خپل بڼه حالت ښکاره کول دي دا په دې معنا چې د ټولو احسانونو او نعمتونو بڼونکی او مالک یوازې یو الله ﷻ دی، له الله ﷻ پرته بل هېڅوک د خیر یا شر واک نه لري، همدا راز د نعمتونو په لاس ته راوړلو کې بنده هېڅ واک نه لري، دا یوازې د الله ﷻ پېرزوینه ده او بس داسې نه، لکه: چې قارون ویلي وو:

﴿قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾ [القصص: ۷۸]

ژباړه: قارون وویل: دا خو ماته د هغې پوهې له کبله راوړل شوي چې زه یې لرم.

ج - په اندامونو د شکر ادا کول

په اندامونو، شکر ادا کول د الله ﷻ د نعمتونو قدرداني کول دي. د نورو شکرونو په پرتله دا ډول شکر ډېر ارزښتناک دی، ځکه د بدن په اندامونو شکر ويستل د شکر عملي بڼه ده او په شريعت کې زيات احکام داسې دي چې که عملي بڼه ونه لري، نو کوم اهميت نه لري لکه: لمونځ چې د اندامونو صدقه او شکر تمثيولي، که عملاً ادا نه شي، په زړه کې يې دکولو اراده هېڅ ارزښت نه لري.

هـ د شکر گټې

شکر د الله ﷻ پر احسانونو له اعتراف څخه عبارت دی چې بنده يې له پوره ادا کولو څخه ناتوانه دی. شکر ويستل د شکر کوونکي لپاره ډېرې گټې او بڼې پايلې لري چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

ا- شکر د قيامت په ورځ د الله ﷻ د ديدار سبب دی

له هرڅه لومړی شاکر بنده ته د قيامت پر ورځ د الله ﷻ ديدار په برخه کېږي. دا هغه لاسته راوړنه ده چې مسلمان يې تل هيله لري.

ب - الله ﷻ ته د نزدېوالي احساس

شاکر انسان د دې خبرې احساس کوي چې الله ﷻ د خپلو بندگانو څخه په ده احسان او مهرباني کېږي ده، نو همدا شان هيله ده چې ده ته به دده د گناهونو بښنه هم وکړي او توبه او عبادات به يې قبول کړي.

ج - شکر مسلمان ته ډاډ اوروحي راحت وربښي

د الله ﷻ پر نعمت شکر ويستل مسلمان ته تل پاتې ډاډ وربښي. کله چې بنده په دې خبره عقیده ولري چې د هر ډول خير او نعمت حقيقي مالک يوازې يو الله ﷻ دی، انسان يې يوازې د دې لپاره د دغه نعمت مجازي مالک گرځولی چې د الله ﷻ له نعمت څخه په هغه شان گټه واخلي، څرنگه چې الله ﷻ يې غوښتنه کړې.

۱- د حديث راوي څوک دی؟ معرفي يې کړئ.

۲- شکر څه ته وايي، او په څو ډوله دی؟

۳- شکر ويستل څه گټې لري؟

د لوست په هکله په خپلو کتابچوکې يوه لس کرښيزه مقاله وليکئ.

پر تکلیفونو صبر

(د تیر لوست دوام)

«..... وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبِرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ»

دا یوخرگند حقیقت دی چې انسان په ژوند کې له ستونزو سره مخ کیږي، مالي او بدني زیانونه ورته اوږي، خو مسلمان دا ټول د الله ﷻ له لوري آزموینه بولي او په صبر او زغم سره یې مقابله کوي، د نن ورځې لوست مو د صبر په هکله دی.

د صبر حقیقت

که چېرې مؤمن ته کوم ضرر، تکلیف او غم ورسېږي، نو پرې صبر کوي، ژړا، چیغې او شکایت نه کوي، بلکې د مصیبت او غم اجر له الله ﷻ څخه غواړي، تل د ځان لپاره په مصیبت کې د استقامت دعا کوي چې په پایله کې الله ﷻ ورته اجر ورکوي.

د صبر اهمیت

په قرآن کریم او احادیثو کې مسلمان صبر او زغم ته هڅول شوی دی، لکه: چې الله ﷻ فرمایي: ﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ [البقرة: ۴۵] ژباړه: او مرسته وغواړئ له (الله ﷻ څخه) په صبر او لمانځه سره.

په بل ځای کې فرمایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ [البقرة: ۱۵۳] ژباړه: بې شکه الله ﷻ (په مرسته کې) له صابرينو سره ملگری دی. په بل ځای کې فرمایي: ﴿وَنَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾ [البقرة: ۱۵۵] ژباړه: او زېږی ورکړه صبرکونکو ته. صبر د انسان له دوامداره مبارزې څخه عبارت دی، انسان تل د ډول ډول دښمنانو سره په مبارزه کې ښکېل وي. په دغه مبارزه کې د انسان بريالیتوب په صبر پورې تړلې دی، یوازې صبر دی چې انسان پرې خپل هدف ته رسېږي، صبر او زغم د دښمن په مقابل کې د قوي ډال حیثیت لري، نو مؤمنانو ته ښایې چې د کړاوونو پر وخت صبر وکړي، او له بې صبرۍ څخه ځان وژغوري، ځکه چې الله ﷻ مسلمانان په صبرازمایي. الله ﷻ او پیغمبر ﷺ مؤمنانو ته په صبر امر کړی او صبرکونکي یې ستایلي دي:

﴿وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ﴾ [البقرة: ۱۷۷]

ژباړه: او مؤمنان هغه کسان دي چې په کړاوونو، رنځونو او د جگړې پر مهال صبر کوونکي وي.

۷- د صبر ډولونه

صبر په درې ډوله دی.

۱- صبر د الله ﷻ په طاعت.

۲- صبر په مصیبت.

۳- صبر له معصیت څخه.

۱- صبر په طاعت

د الله ﷻ د اوامرو په پرځای کولو او له نواهیو څخه یې په ځان ژغورلو کې تکلیف او په بشري نفس باندې یو ډول سختي راوستل دي. له دغې سختۍ سره باید داسې مقابله وشي، څو انسان پر خپل لوی دښمن برلاسی شي چې هغه نفس او شیطان دي. الله ﷻ فرمایلي دي: **﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾** [یوسف: ۵۳] ژباړه: بیشکه نفس حتماً (انسان ته) په بدۍ امر کوي. همدا راز فرمایي: **﴿وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾** [ص: ۲۶] ژباړه: او په هوس پسې مه څه چې بیا به دې د الله له لارې څخه واړوي.

د شیطان په اړه فرمایي: **﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾** [فاطر: ۶] ژباړه: بې شکه شیطان ستاسې دښمن دی، نو په دښمنۍ یې ونیسی.

دا درې واړه انسان ته گمراهي او نفسي غوښتنې بڼایسته کوي او د الله ﷻ له اطاعت څخه یې لرې کوي نو مسلمان ته لازم دي چې د مبارزې لپاره یې خپله ملا کلکه وټري، ترڅو ورباندې غالب شي، نفس دې ته وادار کړي چې د الله ﷻ اوامرو ته غاړه کېږدي او هم خپل خواهشات د شریعت تابع کړي. په دې کار کې صبر، زغم او د سختیو گاللو ته اړتیا ده، نو څوک چې خپل نفس د الله ﷻ د حکمونو تابع کړي او له گناهونو څخه یې وژغوري، نو په حقیقت کې په خپل پټ دښمن برلاسی شو.

۲- په مصیبتونو صبر کول

په مصیبتونو صبر د الله ﷻ پر بکړو او فیصلو ته غاړه له ایښودلو او د مصیبت په هکله مخلوق ته د شکایت نه کولو څخه عبارت دی. کوم مصیبتونه چې انسان ته رسېږي ډېر زیات دي، چې ځینې یې په لاندې ډول دي.

د خپلوانو او دوستانو پر مړینې صبر

تر ټولو ډېر سخت غم او مصیبت د اولاد، مور، پلار او دوستانو مړینه ده، د دې خلکو د مرگ پر وخت صبر او زغم، ځکه ضروري دی چې په دې کې له خپل رب سره د انسان د اړیکو قوت او نژدیوالی څرگندېږي.

د خلکو په اذیتونو صبر

دا شونې ده چې که چېرې انسان د داسې خلکو له ضرر سره مخ شي چې د شریعت او اخلاقو له حدودو څخه د باندې وي، په دې صورت او تر هغه ځایه چې له شرعي اصولو څخه مخالفت نه وي شوی هغه چا ته چې زیان او ضرر ورته رسېدلی وي باید صبر وکړي او د هر راز ضرر په وړاندې د انتقام غوښتنه ونه کړي، خو دا باید په یاد ولرو چې دلته صبر د تل لپاره د ظلم او ضرر منلو په معنا نه ده، بلکې له صبر څخه مراد د حلم او برده باری له دایرې څخه نه وتل دي.

د ناروغی په صورت کې صبر

ناروغي داسې مصیبت دی چې هر انسان ورسره مخ کېږي، صبر کول پرې د مؤمن د گناهونو د رزیدو لامل گرځي. پیغمبر ﷺ چې د ام العلاء پوښتنې ته ورغی او ورته یې وویل: «أَبْشِرِي يَا أُمَّ الْعَلَاءِ، فَإِنْ مَرَضَ الْمُسْلِمُ يُذْهِبُ اللَّهُ بِهِ حَطَايَاهُ، كَمَا تُذْهِبُ النَّارُ حَبَثَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ»^(۱)

ژباړه: خوشحاله شه ای ام العلاء! کله چې مسلمان ناروغ شي الله ﷻ د ده گناهونه داسې پاکوي، لکه: اور چې د سرو او سپینو زرو خیري پاکوي.

۳- صبر له معصیت څخه

له الله ﷻ څخه د وېرې او د هغه د لویې په خاطر، د هغه پاک ذات څخه د حیا په نیت له گناهونو څخه د ځان ژغورل، د هر ډول ناروا او سرکشی څخه ځان ساتل له معصیت څخه صبر بلل کېږي.

له معصیت څخه صبر ځکه ضروري دی چې له گناهونو څخه ځان ساتل په هر مسلمان فرض دي، نو په دې ډول په صبر سره مؤمن د خپل ایمان قوت ساتي، ځکه په گناهونو او نا فرمانیو سره د مؤمن ایمان کمزوری کېږي. مسلمان باید د حرامو، شهوتونو او گناهونو په وړاندې مقاومت وکړي او د نفس او شیطان غوښتنو ته تسلیم نه شي، همدغه مقاومت د گناهونو په وړاندې له صبر او زغم څخه پرته بل څه نه دي.

- ۱- صبر تعریف کړئ.
- ۲- د صبر اهمیت ووايست.
- ۳- په ناروغتیا کې صبر او زغم کول څه گټه لري؟
- ۴- له گناهونو څخه د صبر کولو څو مثالونه ووايست.

د لوست مهم موضوعات په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

د مسلمان حقونه

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: « حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ ». قِيلَ: مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: « إِذَا لَقَيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانصَحْ لَهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَشَمِّتْهُ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدَّهُ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ ». [رَوَاهُ مُسْلِمٌ]

د ځينو عبارتونو معناوي:

۱. لَقَيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ: چې ورسره مخامخ شوي، نو سلام پرې واچوه.
۲. دَعَاكَ فَأَجِبْهُ: چې يې دمېلمستيا بلنه درکړه، نو قبوله يې کړه.
۳. اسْتَنْصَحَكَ فَانصَحْ لَهُ: چې درڅخه د نصيحت غوښتنه وکړي، نصيحت ورته وکړه.
۴. عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ: چې وپرنجېده او (الحمدلله) يې وويل.
۵. فَشَمِّتْهُ: نوورته په (يرحمك الله) دعا وکړه.
۶. مَرِضَ فَعُدَّهُ: چې ناروغ شو، نو پوښتنه يې وکړه.
۷. مَاتَ فَاتَّبِعْهُ: چې مړشو، نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.

د حديث ژباړه

له حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې پيغمبر صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: د يوه مسلمان پر بل مسلمان شپږ حقونه دي. پوښتنه وشوه چې اې د الله رسوله! هغه کوم حقونه دي؟ پيغمبر صلى الله عليه وسلم وفرمايل: کله چې ورسره مخامخ شوي، نو سلام پرې واچوه، کله چې د مېلمستيا بلنه درکړي، نو هغه قبوله کړه، کله چې درڅخه د نصيحت غوښتنه وکړي، نو نصيحت ورته ورکړه او چې کله وپرنجيري او الحمدلله ووايي، نو ورته په (يرحمك الله) دعا وکړه چې کله ناروغه شي پوښتنې ته يې ورشه او چې کله مړشو، نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.

د حديث حکمت

دغه حديث شريف د مسلمانانو يو پر بل باندې ځينې حقونه بيانوي چې د دې حقونو مراعاتول د ټولنې د وگړو تر منځ د ورورگلوۍ او مينې د اړيکو په ټينگښت کولو کې اساسي رول لوبوي، په هر مسلمان باندې لازمه ده چې د نورو خلکو حقونه وپېژني او په مراعاتولو سره يې په ټولنه کې د يووالي او وحدت د ټينگښت لامل وگرځي.

د حدیث گټې او حکمونه

۱- دمسلمان د حق پېژندنه

له حق څخه مراد او مقصد هغه څه دي چې سرته رسول يې فرض، واجب، سنت او يا مستحب وي. دلته ورڅخه مطلب د مسلمانانو تر منځ د خواخوږۍ هغه اخلاقي نظام دی چې يو مسلمان د بل مسلمان د متقابل درناوي په بنا پرې مکلف دی.

۲- د سلام اچولو حق

له بنو اخلاقو څخه يوه سلام اچول دي، کله چې يو مسلمان د بل مسلمان سره مخ شي بايد په سلام ويلو سره خپله ليدنه پيل کړي.

غوره مسلمان هغه دی چې د سلام په اچولو کې لومړی شي. سلام اچول د اسلام خصوصيت، د پيغمبر ﷺ سنت او ځواب ورکول يې واجب دي.

۳- هغه ځايونه چې سلام پکې نه اچول کېږي

په سلام اچولو کې سنت طريقه دا ده چې وړوکی به پر لوی سلام اچوي، پر لاره تېرېدونکی به پر ناست سلام اچوي، لږ خلک به په ډېرو سلام اچوي، خو ځينې داسې حالات شته چې سلام اچول پکې غوره نه دي لکه:

- پر لمونځ کوونکي.
- د قرآنکریم پر لوستونکي.
- د علم د زده کړې پر حلقه.
- پر واعظ او خطيب باندې.
- پر مؤذن چې په آذان مصروف وي.
- پر هغه چا چې په قضاء حاجت ناست وي، يا په حمام کې وي.
- د ډوډۍ خوړلو يا اوبو څښلو پر وخت، که چېرې سلام اچوونکی په خوراک کې ورسره گډون نه غواړي.
- هغه څوک چې په گناه يا په بې گټې کارونو کې بوخت وي.

۴- د بلني (مېلمستيا) منل

که يو مسلمان بل مسلمان ته د کوم مناسبت په بنا لکه: واده، عقيقه او يا بې له کوم مناسبتته د مېلمستيا بلنه ورکړي، نو پر بلل شوي لازم دي چې دعوت يې ومني، ځکه پيغمبر ﷺ فرمايې:

"مَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِيبُوهُ". ژباړه: که څوک مو مېلمستيا ته دعوت کړي بلنه يې ومني.

دا ځکه چې د دعوت په منلو سره د مناسبت خوشحالي زياتېږي، که مناسبت نه وي، نو د بلني شکرپه ترسره کېږي، که بلني ته ځواب ور نه کړای شي د زړه د بدوالي لامل

گرځي او نېکو اړیکو ته زیان رسېږي، خو که چېرې په مېلمستیا کې ناروا عمل ترسره کېده، نو مسلمان باید له داسې دعوت څخه ډډه وکړي او له گناه څخه ځان وساتي.

۵_ نېکه مشوره ورکول

که څوک له چا څخه په کارونو کې مشوره وغواړي، نو لازم دي چې ورته نېکه مشوره ورکړي. که چېرې په کولو کې یې گټه وه باید ورته وهڅول شي او که پکې د ضرر ویره وه باید ورڅخه وژغورل شي. د مشورې ورکولو پر مهال باید داسې مشوره ورکړي چې د هغه دنیوي او اخروي سرلوري پکې نغښتې وي. په کار ده چې په مشورې ورکولو کې د هر ډول غولونې، دوکه او غوره مالۍ څخه ډډه وشي، ځکه چې دا په مشوره ورکولو کې خیانت دی.

۶_ عطسې (پرنجې) ته ځواب ورکول

د پرنجې په ذریعه الله ﷺ د انسان له مغزو څخه زیان رسوونکي مواد بهر ته راوباسي چې دا په بنده باندې د الله ﷺ لوی احسان دی، بنده ته ښایي چې د الله ﷺ د دغه نعمت شکر ادا کړي او پر ژبه **(الْحَمْدُ لِلَّهِ)** ووايي. بل مسلمان ورور باید له اوریدلو سره سم ورته دعا وکړي، او ووايي: **(بِرَحْمَتِكَ اللَّهُ)** دې پرتا ورحمیري. له دې څخه وروسته پر پرنجې کوونکي لازم دي چې د خپل مسلمان ورور ځواب په **(يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بِالْكُمْ)** سره ورکړي، نوڅوک چې د پرنجې پر وخت د الله ﷺ ستاینه ونه کړي، نو د دعا مستحق هم نه دی، ځکه چې ده له دوو نعمتونو څخه ځان بې برخې کړ، یو د الله ﷺ د ستاینې **(الْحَمْدُ لِلَّهِ)** ویلو څخه او بل د مسلمان ورور له دعا **(بِرَحْمَتِكَ اللَّهُ)** څخه .

۷_ د ناروغ پوښتنه

د مسلمان له حقونو څخه یو هم د ناروغۍ په حالت کې د ناروغ انسان پوښتنه ده خصوصاً که ناروغ د خپلوانو یا دوستانو څخه وي چې د دوی د ناروغۍ پوښتنه د نورو په نسبت ډېره ضروري ده. د ناروغ لیدل او د هغه د حال پوښتنه ډېر لوی فضیلت لري. که څوک د ناروغ تر څنگ کیناست، پر ده د الله ﷺ خاص رحمت رانازلیري او ملایکې ورته د مغفرت دعا کوي. که څوک د ناروغ پوښتنې ته ځي باید هغه ته تسلي او ډاډ ورکړي، هغه ته د روغتیا دعا وکړي او ورته پر مرض د صبر توصیه وکړي.

۸_ د مسلمان په جنازه کې برخه اخیستل

یو له هغو وجایو څخه چې مسلمان یې پر غاړه لري داده چې د بل مسلمان د نېکبختۍ په فکر کې اوسي. کله چې یو مسلمان مړ شي، نو د هغه د اعمالو دروازه وتړل شي او د نورو دعاوو ته ډېر اړ شي، نو له دې امله پر نورو مسلمانانو د ده حق دی چې په اړه یې الله ﷺ ته سوال او زاری وکړي چې د ده گناهونه ور وښيي او راتلونکی ژوند یې ښایسته کړي. د

مسلمان په جنازه کې په گډون کولو سره د مړي او د مړي د خپلوانو حقوق ادا کېږي او هم په جنازه کې گډون کوونکي ته لوی اجر په برخه کېږي. پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «مَنْ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِمَانًا وَاحْتِسَابًا وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا وَيَفْرَغَ مِنْ دَفْنِهَا فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِيرَاطَيْنِ كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيرَاطٍ»^(۱)

ژباړه: څوک چې د ایمان په بناء او د ثواب په نیت د مسلمان په جنازې پسې روان شي، تر هغې ورسره وي چې د جنازې لمونځ پرې وکړي او هم یې له دفن کولو څخه فارغ شي، نو یې شکه ده ته د سرو زرو د دوو دینارونو په اندازه ثواب په برخه شو چې د هر دینار وزن د احد د غره په اندازه دی او چاچې ورباندې د جنازې لمونځ وکړ، بیا ورڅخه له دفن کولو مخکې راستون شو، نو د یوه دینار په اندازه ثواب ورکول کېږي.

فعالیت

که یو مسلمان مړ شي، پس له مرگه د کومو کارونو ثواب ورته رسېږي؟ زده کوونکي دې په ډله ییزه توگه سوال ځواب کړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

۱ _ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ:

ب _ فَشَمِتَهُ:

ج _ وَإِذَا مَرِضَ فَعَدُّهُ:

د _ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبَعَهُ:

۲- د سلام اچولو گټې ووايست.

۳- د ناروغ عیادت کوونکی باید کوم کارونه وکړي؟

۳- د جنازې لمونځ څه حکم لري؟

کورنۍ دنده

د لوست حدیث په یادو زده کړئ او د لوست گټې په کتابچو کې ولیکئ.

دوه مخی

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ فَيَخِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا وَتَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ فِي هَذَا الْأَمْرِ أَكْرَهُهُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ فِيهِ وَتَجِدُونَ مِنْ شَرِّ النَّاسِ ذَا الْوَجْهِينِ الَّذِي يَأْتِي هَوْلَاءَ بِوَجْهِهِ وَهَوْلَاءَ بِوَجْهِهِ. [متفق عليه]

د ځينو کلمو معناوې

- ۱_ مَعَادِنَ: د معدن جمع ده، کانونه.
- ۲_ خِيَارَ: غوره کسان.
- ۳_ الْجَاهِلِيَّةِ: له اسلام څخه مخکې زمانه.
- ۴_ إِذَا فَقَّهُوا: چې پوهه او فقاقت تر لاسه کړي.
- ۵_ أَكْرَهُهُمْ: تر ټولو بد گڼونکي.
- ۶_ شَرِّارَ: د شرير جمع ده، د خیار ضد دی، بد خلک.
- ۷_ ذَا الْوَجْهِينِ: دوه مخی.
- ۸_ هَوْلَاءَ: هغوی.

د حدیث ژباړه

له ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرمایي: تاسو به خلک د کانونو او معدنونو د زېرمو په څېر ومومئ، نو څوک چې له هغوی څخه له اسلام نه دمخه په جاهلیت کې غوره وو هغوی به په اسلام کې هم غوره وي، په دې شرط چې پوهه او فقاقت تر لاسه کړي. تاسو به د منصبونو او مسؤولیتونو په اړه غوره خلک هغه ومومئ چې ځان منصب او مقام ته رسول ډېر بد گڼي، خو دا چې منصب او مقام ورته وسپارل شي او ده نه وي غوښتی. تاسو به تر ټولو شریر او بد خلک دوه مخي ومومئ چې ځينو خلکو ته په یو مخ ورځي او ځينو نورو ته په بل مخ.

د حديث حكمت

په دې مبارک حديث کې رسول الله ﷺ لومړی هغه انساني لوړ ارزښتونه په گوته کړي چې په هر وخت کې د انسانيت په خير، د ټولنې په گټه او د ټولو په وړاندې غوره او مطلوب دي، بيا يې هغه ناوړه صفات ذکر کړي چې د انساني لوړو ارزښتونو پر خلاف د انسانيت په زيان او دټولنې په ضرر دي، هر څوک يې بد او ناوړه گڼي.

د حديث شريف گټې

۱_ انسانان داسې دي لکه طبيعي زېرمې

رسول الله ﷺ انساني پرگنې له طبيعي زېرمو او کانونو سره ورته بللې دي، فرمايې: «تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ» خلک به د طبيعي زېرمو په خير ومومئ چې ځينې يې اصيل او ځينې يې کم اصله وي، ځينې يې ډېر ارزښتناک او ډېر قيمتي وي، ځينې يې بيا ارزښت او قيمت نه لري، ځينې کانونه د سرو زرو وي، ځينې د سپينو زرو وي. انسانان که چېرې په سمه توگه وروزل شي او په گټورو لارو کې استخدام شي، نو په ټولنه کې به تر ټولو غوره اوبيا ارزښته بڼه پيدا کړي.

۲_ که څوک له اسلام څخه مخکې هم د نېکو اخلاقو او انساني فضايلو خاوند وي او له اسلام راوړلو څخه وروسته هم دغه غوره خويونه په هغه کې موجود وي، نو د دې حديث شريف له مخې دغه انسان له غوره خلکو څخه شمېرل کېږي، د اسلام سپېڅلی دين هغو انساني غوره او نېکو خويونو ته چې د بشري فطرت له مخې په انسان کې پيدا شوي وي وده او پراختيا ورکوي.

۳_ هغه څوک چې ديني پوهه ولري

د اسلام له نظره غوره والی هغه مهال بشپړ دی چې ديني پوهه ورسره ملگرې وي يعنې ديني پوهه د غوره والي اساسي برخه ده.

پيغمبر ﷺ فرمايلي: «مَنْ يُرِدْ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ»^(۱)

ژباړه: چاته چې الله ﷻ دخير اراده وکړي، نو فقاهت او په دين کې پوهه ور په برخه کړي.

۴_د منصب په اړه غوره خلک

پیغمبر ﷺ فرمایي چې د منصبونو او مسؤولیتونو په اړه غوره خلک هغه دي چې ځان منصب او مقام ته رسول تر ټولو بد گڼي، ځکه چې یو خو په طبیعي توگه عهده او منصب تکلیف او کړاو لري. خو تر ټولو غوره خلک هغه دي چې عهده او منصب یو امانت او مسؤولیت گڼي، د هغه د حق ادا کولو څخه په ویره کې وي او اندېښنه ورسره وي چې هسې نه دغه امانت ترې ضایع شي. خو که چاته له غوښتنې او تمې پرته منصب او مقام ور وسپارل شي، نو په دې صورت کې منصب په غاړه اخیستل د غوره والي خلاف نه دی، نه په کې کوم ډول کراهت شته، بلکې ملا به ورته کلکه تړي او له خلکو سره په مشوره او د الله تعالی په توکل به یې پر مخ بیایي، یقیناً چې الله تعالی به ورسره مرسته کوي رسول الله ﷺ فرمایي: «مَنْ ابْتَغَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ فِيهِ شَفَعَاءَ وَكَلَّ إِلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أٰكْرَهَ عَلَيْهِ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ مَلَكًا يُسَدِّدُهُ»^(۱)

ژباړه: چا چې قضا او منصب و غوښت، په واسطو او سپارښتونو یې ترلاسه کړ، نو خپل ځان ته به وسپارل شي، د الله ﷻ لخوا به مرسته ورسره نه کېږي، که څوک دمنصب منلو ته اړ کړای شو او د مسلمانانو لخوا ور وسپارل شو، نو الله ﷻ به یې مرستې ته پرېښتې راولېږي.

د اسلام له سیاسي او حکومتي اخلاقو څخه دا دي چې باید د اهلیت او کفایت له مخې منصب او عهدې ته وړاندې کړای شي، نه دا چې خلک خپله ورته په دروغو او رښتیاوو کمپاین وچلوي. که چاته منصب او څوکي د مسلمانانو د اعتماد پر اساس ورکړل شوه، نو الله ﷻ به ورسره مرسته وکړي.

۵_دوه مخی انسان

ذوالوجهین هغه چاته وایي چې هرې ډلې ته د هغوی د خوښۍ او خوشحالی خبرې کوي، ځان داسې ورته څرگندوي چې دی ددوی خواخوږی او له مخالفینو سره یې وړان دی. چې دغه تعامل او چلند د منافقت، دروغو او غوږه مالی زېږنده ده. د انسان په زړه او سینه کې چې نېک نیتونه او پخې ارادې وي، نو چلند او سلوک یې په عمومي توگه له ټولو سره اصولي، متوازن او یو شان وي.

دوه مخي ډېر بد صفت دی، دوه مخی انسان سربرېره پردې چې په ټولنه کې د نفاق، کرکې او دښمنۍ تخم کړي، په خپله د ځان لپاره هم ډېرې نورې ناخوالې رامنځته کوي، خپل عزت له لاسه ورکوي او د نورو په وړاندې بې عزته او بې آبرو کېږي. د اسلام مبارک دین دغه ناوړه صفت په کلکه غندلی او مسلمانان یې ترې په ټینګه منع کړي دي.

۶- د دوه مخي انسان سزا

امام بخاري (رح) له ابوهريره رضي الله عنه څخه د رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه حديث هم نقل کړی.

«**لَا يَنْبَغِي لِدَيِّ الْوَجْهَيْنِ أَنْ يَكُونَ أَمِينًا**»^(۱)

ژباړه: دا شونې نه ده چې له دوه مخي څخه امين شخص جوړ شي. په همدې توګه د عمار بن ياسر څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: څوک چې په دنيا کې دوه مخونه ولري د قيامت په ورځ به د اور دوه ژبې ولري.

فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او د دوه مخی د بدو پایلو په اړه دې سره خبرې وکړي.

۱. د حديث ژباړه وواياست.
۲. د منصب په اړه غوره خلک څوک دي؟
۳. ذوالوجهين څوک دی؟
۴. د ذوالوجهين سزا بيان کړئ.

کورنۍ دنده

د سيرت له معتبر کتاب څخه د عمر بن عبد العزيز (رح) دخلافت منلو کيسه ولولئ او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ.

د خوب آداب

عن البراء بن عازب رضي الله عنهما قال: قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: إذا أتيت مضجعك فتوضأ وضوءك للصلاة ثم اضطجع على شقك الأيمن وقُل: اللهم أسلمت نفسي إليك وفوضت أمري إليك وأجأت ظهري إليك رهبةً ورغبةً إليك لا ملجأ ولا منجأ منك إلا إليك آمنْتُ بكتابك الذي أنزلت وبنبيك الذي أرسلت فإن مُتَّ مُتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ. [صحيح البخاري]

د راوي پيژندنه

نوم يې براء، د پلار نوم يې عازب او د انصارو د اوس له قبيلې څخه و. پلار او زوی دواړه جليل القدره صحابه وو. د بدر د غزا پر مهال د عمر د كموالي له كبله ورته پيغمبر ﷺ په غزا كې د گډون اجازه ورنه كړه، خو د هجرت په دريم كال يې د احد په غزا كې برخه واخيسته، د دې غزا په شمول يې د پيغمبر ﷺ سره په خوارلسو غزاگانو كې برخه اخيستې وه. د هجرت په دوه اويايم (۷۲) كال د عبدالله ابن الزبير ﷺ د خلافت پر وخت په كوفه كې وفات شو.

د ځينو كلمو معناوې

۱. مَضْجَعُكَ: ستا د خوب ځای.
۲. اضْطَجِعْ: ډډه ولگوه.
۳. عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ: په بني اړخ باندې.
۴. أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ: سپارلی مې دی خپل ځان تاته.
۵. وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ: او پرېښی مې دی خپل کار تاته.
۶. وَأَجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ: او تکیه کړې مې ده خپله ملا تاته. (یعنې پرتا مې خپل ځان سپارلی).
۷. رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ: ستا له وېرې او ستا په هیله تاته مخه کوم.
۸. لَا مَلْجَأَ: د تېښتې ځای نشته.
۹. وَلَا مَنجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ: ستا له عذابه د پناه اخیستو ځای نشته، خو یوازې ته یې.
۱۰. الْفِطْرَةَ: د اسلام په دین.

د حدیث ژباړه

د حضرت براء بن عازب رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم راته وویل: کله چې دې د خوب ځای ته د تللو اراده وکړه، نو د لمانځه د اوداسه په څېر اودس وکړه، بیا په ښي اړخ ډډه ووهه او دا دعا ووايه: اې الله جَلَّ جَلَلُهُ خپل ځان مې تا ته تسليم کړی دی او خپل کار مې تاته سپارلی دی (يعني پر تا مې توکل کړی دی) او خپله ملا مې ستا ساتنې او حفاظت ته تکیه کړه په داسې حال کې چې ستا له عذابه وپریږم او ستا د رضامندی امید لرم. نشته ځای د تېښتې، نشته دی خلاصون ستا له عذابه، مگر یوازې ته یې. ایمان مې راوړی په هغه کتاب چې تا نازل کړی دی، ایمان مې راوړی په هغه پیغمبر چې تا رالېږلی دی، که چېرې (په همدې شپه کې) مړ شوې، نو خاتمه به دې د اسلام په دین وي.

د حدیث حکمت

په دې حدیث شریف کې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د خوب ځینې اداب بیان کړي دي، اسلام د ژوند کولو لپاره بشپړ او هر اړخیز نظام او قانون دی، د بشر لپاره د ژوند په ټولو برخو کې ښکاره او ځانگړې لارښوونې لري، نو له دې امله دا د حیرانتیا خبره نه ده چې پیغمبر اکرم صلی اللہ علیہ وسلم مسلمانانو ته د خوب په اړه لارښوونې کړې دي.

د حدیث شریف گټې او احکام

۱- خوب ته د بدن اړتیا

انسانان د ورځې له خوا کار کوي او د کار له امله یې بدن سترې او ستومانه کېږي، جسم یې آرامی ته اړتیا پیدا کوي، الله جَلَّ جَلَلُهُ د خپلو بندگانو د راحت لپاره شپه رالېږلې ده چې په کې ویده شي، ترڅو سترتیا یې ختمه او بدن یې د سبا د کار لپاره چمتو وي. الله جَلَّ جَلَلُهُ فرمایي: **﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ﴾** [یونس: ۶۷]

ژباړه: الله جَلَّ جَلَلُهُ هغه ذات دی چې پیدا کړې یې ده، شپه ستاسې لپاره چې آرام پکې وکړئ. خوب د الله جَلَّ جَلَلُهُ نعمت دی، پکار ده چې د دې نعمت شکر پرځای کړو د دې نعمت د شکر ادا کول، په دې کې دي چې مسلمان د خوب پر وخت د خوب آداب مراعات کړي.

۲- خوب هم عبادت کېدای شي

سره له دې چې خوب انساني مهمه اړتیا ده، خو که چېرې مسلمان په دې نیت ویده شي چې د الله جَلَّ جَلَلُهُ عبادت او بندگی لپاره یې بیا ذهن او جسم تازه والی پیدا کړي، ترڅو د

الله ﷻ عبادت په ښه شان ترسره کړي، په مسنونه طریقه ویده او بیا راپاڅیږي، نو په دې صورت کې خوب چې یو عادت دی، په عبادت بدلېږي.

۳- له ویده کېدو څخه مخکې اودس کول

خوب ډېر آداب لري چې ځینې یې په دې حدیث شریف کې ذکر شوي دي چې یو یې له خوب څخه مخکې اودس کول دي. مسلمان ته په کار ده چې په طهارت او اوداسه ویده شي، ترڅو په خوب کې د شیطان له شر او وسوسو څخه په امن کې وي.

۴- په ښي اړخ ویده کېدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې باید بنده په ښي اړخ ویده شي او پر مخې ویده کېدل مکروه دي.

۵- د ویده کېدو پر وخت مسنون اذکار لوستل

کله چې مسلمان د ویده کېدو اراده وکړي، باید مسنون اذکار ولولي، لکه: د آية الكرسي لوستل، د اخلاص سورت او د معوذتینو لوستل او داسې نور صحیح اذکار چې د احادیثو په کتابونو کې ذکر شوي دي، کله چې له خوبه را پاڅیږي، نو باید له خوب څخه د راپاڅېدو دعا ووايي، لکه: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّنِي عَلَيَّ رُوحِي، وَعَافَانِي فِي جَسَدِي، وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ»^(۱)

. ژباړه: ثنا او ستاینه ده هغه ذات لره چې زما روح یې بیا ماته راوگرځاوه، زما بدن یې روغ وساته اوماته یې د خپل ذکر فرصت راپه برخه کړ دا ځکه چې خوب د مرگ په څېر دی، هر کله چې الله ﷻ له بنده څخه نیم روح واخلي، هغه ورته بیا وروبځيني، بنده لره ښايې چې شکر پرې وباسي.

۶- پر وخت ویده کیدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې انسان باید پر وخت ویده شي او له بې خوبۍ څخه ځان وژغوري.

پیغمبر ﷺ د ماسخوتن له لمانځه څخه مخکې ویده کېدل او د ماسخوتن له لمانځه څخه وروسته مجلس کول بد گڼل. البته که چېرې ناسته او مجلس د علماوو، ښکېانو او اړو کسانو سره وي، یا د علمي مطالعې په خاطر وي، بیا کوم باک نه لري، په دې شرط چې د سهار لمانځه ته په پاڅېدو کې کوم خنډ رامنځ ته نه شي. پر وخت ویده کېدل ډېرې

گټې لري، يوه داچې په وخت ویده کېدلو کې د پیغمبر ﷺ پیروي عملي کېږي بل دا چې د شپې په خوب سره ذهن او د بدن غړي پوره راحت مومي چې د ورځې خوب دغه خاصیت نه لري. همدا راز که څوک پر وخت ویده شي سهار له خوبه د پاڅېدو پر مهال بنده تر او تازه وي او لمانځه ته په مینه او آسانی سره تللای شي.

۱- د حدیث راوي څوک دی معرفي یې کړی.

۲- لاندې کلمې معنا کړئ:

— أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ:

— وَأَجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ:

— لَا مَلْجَأَ:

— وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ:

— الْفِطْرَةَ:

۳- پیغمبر ﷺ صحابي ته د خوب کوم آداب ور بنودلي وو؟

۴- پر وخت ویده کېدل څه گټې لري؟

په خپلو کتابچو کې د خوب د آدابو په برخه کې لس کرښې مقاله ولیکئ.

د فقهې برخه

اسلام د ژوندانه نظام

هر مسلمان پر دې باور لري چې الله تعالى زموږ پيدا كيونكى او څښتن دى، د بشر د لارښوونې لپاره يې وخت پر وخت پيغمبران استولي چې جناب حضرت محمد ﷺ تر ټولو وروستى پيغمبر دى، د اسلام بشپړ دين يې راوړى، څو خلكو ته سمه عقیده، غوره اخلاق او د ژوندانه د هرې برخې لارې چارې وښيي او حلال او حرام ورته بيان كړي. اسلام د ژوندانه ټولو برخو ته ورشامل دى، لكه: څرننگه چې يې باورونه، خويونه او عبادات بيان كړي، همدا ډول د كورني ژوند، سياست، اقتصاد، امنيت، تعليم او د ژوند د ټولو برخو لپاره ځانگړى نظام لري. په هر مسلمان لازمه ده چې د اسلام ټولې برخې وپېژني، باور پرې ولري او عمل ورباندې وكړي.

فعاليت

د قرآنكريم او ستونو لاندینی هر يو عبارت د وگړو د ژوندانه په كومې برخې پورې اړه لري؟ ويې لولئ او په نوبت پكې خبرې وكړئ.

- ۱ - الله تعالى فرمايي: **﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾** [النور: ۵۶] لمونځ بر پا كړئ او زكات وركړئ.
- ۲ - **﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾** [النحل: ۹۰] بيشكه الله تعالى په عدل امر كوي.
- ۳ - **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾** [انفال: ۶۰] د دوى (سره د جنگ) لپاره هغه پياوړتيا چې په توان كې مو وي برابره كړئ.
- ۴ - **﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾** [الشورى: ۳۸] او د مسلمانانو چارې په خپل منځ كې په مشوره وي.
- ۵ - رسول الله ﷺ فرمايي: **«الحكمة ضالة المؤمن أينما وجدها فهو أحق بها»** حكمت د مؤمن ورکه ده، هر چيرې يې چې پيامومي، دى تر نورو د هغې په لاس ته راوړلو ډېر حقداره دى.

گرانو زده كوونكو! مور او تاسو د توحيد د كلمې په منلو له الله تعالى سره دا تړون كړى چې د بندگۍ او د ژوند نظام به يې ستا منو او د بل چا نظريات او طرحې به چې د دين پر خلاف وي نه منو.

په قرآن کریم کې راغلي: «أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى» [القيامة: ۳۶] آیا انسان گومان کوي چې سريله (بې واگو) دې خوشې کړای شي. نو انسان د علم د کم والي له امله د الله تعالی له لوري لارښوونو ته اړتیا لري. څرنگه چې الله تعالی په هر څه پوره علم لري او ټول انسانان د ده بندگان دي، نو هغه قوانین چې الله ﷻ مور ته رالېږلي دي له نیمگرتیا او تېري څخه پاک دي او په هغو کې هېڅ ډول نیمگرتیا او تېری نشته.

۱. د اسلام دین درې سترې برخې لري: عقیده، اخلاق او احکام، یو یو مثال د هر یوه لپاره بیان کړئ.
۲. ((د اسلام دین د ژوند د هرې برخې لپاره احکام لري)) دا عبارت شرحه کړئ.
۳. له کلمې طیبې سره د لوست اړیکه بیان کړئ.
۴. آیا له تاریخي پېښو څخه د انسانانو یو پر بل د ظلمونو مثالونه بیانولی شئ؟

د اسلام اقتصادي نظام

د دې لپاره چې د اسلام اقتصادي نظام وپېژنو، نو بايد د هغه تعريف او بنسټيزې ځانگړتياوې بيان کړو.

تعريف:

د اسلام اقتصادي نظام د قرآنکريم او سنتونو له لارښوونو او د اسلام پوهانو له نظرياتو څخه عبارت دی چې د وگړو لپاره د مال د لاس ته راوړلو او مصرفولو لارې چارې بيانوي.

په قرآن کريم کې راغلي: **﴿لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ﴾** [النساء: ۲۹] په خپل منځ کې يو د بل مال په ناروا مه خورئ.

له پورتنې آيت څخه جوتيري چې وگړي مال درلودلی شي، په نورو لازمه ده، خو د هغه درناوی وکړي او په ناروا يې ورڅخه وانخلي.

همدا راز په قرآنکريم او سنتونو کې سود، قمار، رشوت او تگي حرام ښودل شوي او د بيعې (پلورلو پېردولو) اجارې، شرکتونو او نورو معاملاتو لپاره احکام او شرطونه ټاکل شوي، د زکات، صدقاتو، بيت المال او ميراث په هکله په تفصيل سره احکام ښودل شوي، د امت علماوو د قرآنکريم او سنتونو دا لارښوونې شرحه کړي او د نورو مالي معاملاتو احکام يې هم د قرآنکريم او سنتونو په رڼا کې بيان کړي چې دا ټولې لارښوونې او احکام د اسلام اقتصادي نظام تشکيلوي.

په اوسنۍ نړۍ کې مطرح اقتصادي نظامونه:

په اوسنۍ نړۍ کې د اسلام پر اقتصادي نظام سربېره دوه نور اقتصادي نظامونه هم مطرح دي چې خلک يې پيروي کوي: کاپيتاليزم او سوسياليزم.

کاپيتاليزم

چې پانگوالي نظام او آزاد بازار هم ورته وايي د غربي کلتور اقتصادي اړخ دی چې وگړو ته په اقتصادي ډگر کې په زياته آزادي ورکولو ولاړ دی او په دې هکله د دولت

چارې محدودې گڼې، د دې نظام پر بنسټ سود او قمار جواز لري او خلک کولای شي چې له ډېرو لارو زیاته پانگه لاس ته راوړي.

سوسیالیزم (ټولنیز اقتصاد)

دا نظام له وگړو څخه د آزاد کاروبار کولو حق اخلي، د تولید وسایل یوازې دولتي گڼي، وگړو ته د خصوصي ملکیت درلودلو حق نه ورکوي، ټول خلک باید دولت ته کار وکړي او له دولت څخه د خپل زیار په اندازه مال تر لاسه کړي، د وگړو یو له بل سره مزدوري کولو ته اجازه نه ورکوي.

فعالیت

زده کوونکي دې د پورتنیو معلوماتو په رڼا کې په لاندې صورتونو کې د درې واړو اقتصادي نظامونو نظر بیان کړي او څلور صورتونه دې نور هم په ټولگي کې مطرح کړي.

عمل	د اسلام له نظره	د کاپیټالیزم له نظره	د سوسیالیزم له نظره
۱- سود خوړل			
۲- له فرد سره ډیریوري کول			
۳- دولتي ماموریت			
۴- زکات ورکول			

۱. د اسلام اقتصادي نظام تعریف کړئ.

۲. د کاپیټالیزم او سوسیالیزم مهم عناصر راوپېژنئ.

د ښوونکي او د کلي د امام په مرسته د قرآن کریم درې اقتصادي توصیې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

د اسلامي اقتصاد ځانگړتياوې

څرنګه چې په اوسنی نړۍ کې درې ډوله اقتصادي نظامونه مطرح دي، بانګوالي، سوسیالستي او د اسلام اقتصادي نظام، نو موږ باید د دې نظامونو سترې ځانگړتياوې وپېژنو، ترڅو یې یو له بل څخه بېل کړای شو، دا ځانگړتياوې په لاندې توګه بیانېږي:

۱ - د اسلام اقتصادي نظام د اسلامي دین یوه برخه ده، خو سرمایه داري او سوسیالستي نظامونه د بشر له فکر څخه راوتلي، په هغو کې دیني لارښوونو ته ځانگړې پاملرنه نه ده شوې.

۲ - دوه ډوله ملکیت

په اسلامي اقتصاد کې ملکیت په دوه ډوله دی، خصوصي ملکیت او ټولنیز ملکیت، هر وګړی کولای شي په روا لارو چارو د مال خاوند شي، همدا راز دولت هم ملکیت لري چې د بیت المال په نامه یادېږي، په اسلام کې نه په فرد باندې پر روا اقتصادي کړو وړو څه بندیز شته او نه پر دولت، په دې توګه که د خلکو مصلحت غواړي چې دولت باید په اقتصادي چارو کې شریک شي دا کار کولای شي، خو په سرمایه داري نظام کې اصل دا دی چې دولت باید یوازې امنیت راولي او اقتصادي کړنې ونه لري، سوداګري، تولید، ترانسپورت، آبادي، تعلیم او کرنه باید ټول خصوصي وي.

په سوسیالیزم کې د دې پر خلاف پورتنۍ ټولې چارې باید دولت سرته ورسوي او وګړي باید یوازې له دولت سره په تعامل کې وي، هېڅوک باید خصوصي ملکیت ونه لري.

فعالیت

د کتابونو او د مضمون د ښوونکي په مرسته د رسول الله ﷺ او راشدو خلفاوو د زمانې د بیت المال په هکله نور معلومات تر لاسه کړئ.

۳ - اقتصادي مقیده آزادي

د اسلام سپېڅلي دین کې هر وګړی اختیار لري، کوم کاروبار چې غواړي، هغه سر ته ورسوي، په عامو حالاتو کې له دولت څخه اجازې اخیستلو ته اړ نه دی، نو په اقتصادي چارو کې آزادي لري.

خو دا آزادي مطلقه او بې واگو نه ده پرېښودل شوې، بلکې نورو ته د ضرر د نه رسولو او له نورو سره د مرستې لپاره څه بندیزونه او مکلفیتونه ورباندې لگېدلي، لکه: د سود، قمار او ټگي حراموالی او د زکات، عشر او مالیاتو لزوم خو په سرمایه داري نظام کې فرد ته په اقتصادي چارو کې مطلقه آزادي ورکړل شوې په سوسیالیستي نظام کې له فرد څخه آزادي اخیستل شوې ده.

۴ - ټولنیز خوندي توب

په اسلام کې دولت د ټولنې په استازیتوب دنده لري چې د وگړو لپاره دومره کارونه پیدا کړي چې د هغوی د خوندي توب لپاره بسنه وکړي، که یو څوک د مرض، معیوبیت، ماشومتوب او یا د زړښت له کبله د کار کولو توان ونه لري، نو دولت باید د هغوی د خوندي توب لپاره دومره څه ورکړي چې لږ تر لږه یې ژوند ورباندې روان شي. که څه هم په سوسیالیستي نظام کې د ټولنیز خونديتوب اصل شته، خو په کاپیتالیستي نظام کې دا مسأله د یوه اصل په ډول شتون نه لري، ځکه په دې نظام کې هېڅوک له بل سره په مرسته کولو ملکف نه دي.

۱ - د اسلامي، سرمایه داري او سوسیالیستي اقتصادي نظامونو اړیکې رابطه له دین سره بیان کړئ.

۲ - د غبرگوني (خصوصي او دولتي) ملکیت په هکله د درې ډوله مطرحو نظامونو نظر بیان کړئ.

۳ - اقتصادي مقیده آزادي څه ته وایي ؟

۴ - ټولنیز خوندي توب تشریح او د درې واړو اقتصادي نظامونو نظر د هغه په هکله بیان کړئ.

د اسلامي اقتصاد ښیځنې

دا منل شوې خبره ده چې په اسلامي اقتصادي نظامونو کې هغه غوره دی چې وگړو ته زیاته ښیرازي او پرمختګ ورپه برخه کړي، له کړاوونو، ناخوالو او ظلمونو څخه یې وژغوري، ولسونه په ښه توګه له خپلو وسایلو (ځمکې، معدنونو، اوبو) څخه ګټه واخلي او خپل عایدات په عادلانه توګه په لومړیتوبونو کې ولګوي.

هغه اقتصادي نظام ناسم دی چې د پرمختګ مخه ونیسي او یا هم پانګې د محدودو خلکو په لاس کې وغورځوي چې عام ولسونه په خوښه او ناخوښه بیا د هغوی غلامان وګرځي، په پایله کې د وگړو تر منځ دښمنۍ راپاروي او د ټولني د وگړو تر منځ د حسد او بېلتون لامل وګرځي.

که څه هم د کاپیتالیزم لومړنی شعار چې د فرد آزادي ده په ظاهره ښه بریښي، خو په عمل کې یې نتیجه دا شوه چې د وگړو تر منځ یې په پانګو کې واټن زیات کړ، ځینې خلک د سود، قمار او نورو ناروا معاملو له کبله شتمن شول او ځینې نور د ډېرې بې وزلۍ له امله د مجبورۍ په حالت کې د هغوی تر اغېز لاندې راغلل، څرنگه چې په دې نظام کې د زکات او صدقاتو قانون نشته، د دولت واک هم محدود دی او د مالدارو او شتمنو خلکو مالونو کې تصرف نشي کولی، نو د پانګه والو او بېوزلو خلکو تر منځ واټن پیدا کېږي او په پای کې نا امنی او دښمني خپرېږي.

فعالیت

شتمني د لږو خلکو لاس ته په ورتلو سره، عام خلک د هغوی په وړاندې څنګه ځان مجبور ګڼي؟ خبرې پرې وکړئ.

په سوسیالیستي نظام کې څرنگه چې خصوصي ملکیت نشته او هر څوک دولت ته کار کوي، هیچا ته د هغه د عمل عوض نه ورکول کېږي، که لږ کار وکړي او که ډېر، که ښه کار وکړي، نوښت پکې راولي او که بې کاره، یوازې د کار په اندازه ورته امتیاز ورکول کېږي، نو خلک کوښښ نه کوي او پرمختګ منځ ته نه راځي.

په اسلام کې د پورتنیو دواړو نظامونو عیبونه نشته، ناروا کارونه چې په لږ وخت کې د ډېرې سرمایې د لاسته راوړلو سبب ګرځي لکه سود اخیستل او قمار ګڼل شوي دي، نو که یو څوک ډېر مال په روا توګه تر لاسه کړي، د هغه په مرګ د ده مال د

میراث د قانون پر بنسټ ووېشل شي هر چا ته لږ لږ ورسپري، نو که دا نظام په سمه توگه عملي شي د پانگه والو او بې وزلو تر منځ واټن کمپري، د زکات او صدقاتو له امله د دوی تر منځ خوا خوږي او همدردي پيدا کېږي او په ټولنه کې د دښمنۍ پر ځای مينه ټينگيږي.

فعاليت

په قرآن کریم کې راغلي **﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ﴾** [الحشر: ۷] د دې لپاره چې (دا مال يوازې) ستاسو د غنيانو تر منځ لاس په لاس نه وي. د دې آيت په هکله په خپلو منځونو کې پرې خبرې وکړئ.

همدا راز په اسلام کې خصوصي ملکيت د پولو دننه شتون لري، خلک د خپل کار گټې په خپله تر لاسه کوي، نو په کار کې کوښښ او ابتکار کوي په دې توگه ټولنه د پرمختگ په لوري روانيږي له همدې کبله په نړۍ کې د سوسيالستي اقتصاد سترې بېلگې په شوروي اتحاد کې دوه لسيزي وړاندې سقوط وکړ. له ۲۰۰۷ ميلادي کال څخه را په دې خوا سرمايه داري اقتصاد هم له سختو ستونزو سره مخ دی. سره له دې چې دا دواړه نظامونه اوس له خپلو بنسټيزو ځانگړتياوو څخه تېر شوي او د اسلامي اقتصاد لور ته د تجربو په کولو نژدې شوي، سوسياليستانو خصوصي ملکيت ومانه، کاپيټاليستانو دولتي ملکيت او په اقتصادي چارو کې يې د دولت فعال رول ومانه.

۱. د اقتصاد کوم ډول نظامونه بريالي او غوره دي او کوم ډول نظامونه ناکاره گڼل کېږي؟
۲. په سرمايه داري نظام کې ستره ستونزه دا ده چې دولت په اقتصادي چارو کې له مداخلې څخه منع شوی، د دې اصل ناوړه پایلې څه دي او اسلام په دې هکله څه حکم کوي؟
۳. په اسلامي اقتصاد کې تر ډېرې اندازې پورې داسې تدابير نیول شوي چې د وگړو تر منځ پانگه عادلانه توزيع شي، په دې تدابירו کې د ځينو نومونه واخلي.

د میراث د علم اساسات

د میراث تعریف

د میراث علم هغه اصول او قواعد دي چې د هغو په وسیله د میت (مړي) له متروکې څخه د هر وارث حقونه پېژندل کېږي.

موضوع: د میراث د علم موضوع د میت متروکه ده.

غرض: د دې علم غرض په متروکه کې د مستحقینو د حقونو پېژندل دي، ترڅو د متروکې هر مستحق د مړي له متروکې څخه خپله برخه واخلي او یو پر بل باندې ظلم و نه کړي.

د میراث د علم غوره والی

د میراث علم ته نیم علم ویل شوی دی، رسول الله ﷺ فرمایي: «تَعَلَّمُوا الْقَرَائِضَ وَعَلِمُوهُ فَإِنَّهُ نِصْفُ الْعِلْمِ...»^(۱)

ژباړه: د فرايضو علم (میراث) زده کړئ او هغه نورو ته ور زده کړئ، ځکه هغه نیم علم دی.

د میراث ارکان

میراث درې ارکان لري چې له مورث، وارث او موروث څخه عبارت دي.

مورث: هغه مړي ته ویل کېږي چې مال یا حق پرېږدي.

وارث: هغه څوک دی چې د میراث مستحق وي.

موروث: پاتې مال یا ترکې ته ویل کېږي.

د میراث شرطونه: میراث لاندې شرطونه لري.

۱ - د مورث مړینه.

۲ - د وارث ژوند وروسته د مورث له مړینې څخه.

^۱ - دغه حدیث حاکم په خپل مستدرک کې ذکر کړی دی.

په اسلام کې میراث

له اسلام څخه مخکې عربانو، میراث هغه چاته ورکاوه چې وسله یې پورته کولی شوای او په جگړو کې یې گډون کولای شوای، بنځو او ماشومانو ته میراث نه ورکول کېده، بنځې نه یوازې دا چې له میراث څخه یې برخې وې، بلکې دوی په خپله هم په میراث وړل کېدې او له خپلو ټولو حقونو څخه محرومې وې.

د اسلام د مبارک دین په راتلو سره، عدالت تامین شو، د ټولني د خلکو تر منځ اړیکې د دوستۍ او وروړولۍ پر بنسټ بنا شوې.

په اسلام کې میراث خپلوانو ته د نژدیوالي او اړتیا له مخې ورکول کېږي، نو په هغه صورت کې چې نژدې خپل موجود وي، لېرې خپل له میراث څخه محرومېږي، لکه لمسی چې د زوی د شتون په صورت کې له میراث څخه یې برخې وي. د نارینه وو برخه، ځکه په میراث کې د بنځو له برخې څخه زیاته وي چې د نارینه وو اړتیا هم زیاته وي، هغوی د اولادونو او بنځونفقه په غاړه لري.

د متروکې متعلق حقوق

مخکې یاده شوه چې د میراث د علم موضوع د مړي متروکه ده، د مړي په متروکې پورې لاندې څلور حقونه تړلي دي:

۱- د مړي تکفین او تجهیز:

تکفین یوازې کفن ورکولو ته وايي او تجهیز عام دی، ځکه تجهیز هر هغه څه ته ویل کېږي چې د مړي په بنځولو پورې اړه لري لکه کفن ورکول، قبر کنډل، بنځول او داسې نور.

۲- د مړي پورونه:

که له تکفین او تجهیز څخه څه پاتې شي، د مړي پورونه به ورڅخه ادا کوي.

۳- د مړي وصیت:

که مړي وصیت کړی وي، نو د هغه وصیت به د قرض له ادا کولو څخه وروسته د پاتې متروکې په دریمې برخې کې جاري کېږي.

۴- د وارثانو حق:

له تکفین او تجهیز، دین او وصیت څخه وروسته پاتې مال پر وارثانوباندې وېشل کېږي او وارثان په لاندې ډلو وېشل شوي:

ذوي الفروض (د فرض خاوندان): ذوي الفروض هغه كسان دي چې په قرآن عظيم الشان كې ټاكلې برخې لري.
عصبه: عصبه هغه خپلوان دي چې مړي ته يې دپلار له لوري نسبت كېږي او له ذوی الفروضو څخه پاتې مال دوی ته ورکول كېږي.
ذوی الارحام: هغه خپلوان دي چې ذوی الفروض او عصبه نه وي، لکه: ماما.
دپورتنیو مستحقینو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال، ذوي الارحامو ته ورکول كېږي.
موصی له: چې په ټول مال ورته وصیت شوی وي او له پخوانیو وارثانو څخه یو هم موجود نه وي، نو ترکه ده ته ورکول كېږي.
بیت المال: د پورته ذکر شوو اشخاصو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال بیت المال ته ورکول كېږي.

- ۱- د میراث د علم تعریف، غرض او موضوع وویاست.
- ۲- د مړي متروکې پورې څو حقونه تړاو لري، بیان یې کړئ.
- ۳- له اسلام څخه پخوا په عربو کې د بنځو او ماشومانو د میراث حالت څه و؟
- ۴- که چیرې څوک د خپل ټول مال وصیت وکړي او مړ شي، په دې اړه څه ډول عمل ترسره كېږي؟
- ۵- د مړي وارثان په ترتیب سره بیان کړئ.

د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۱)

په قرآن کریم کې دېر احکام په اجمالي ډول ذکر شوي او ځينې په تفصيل سره راغلي، له هغې جملې څخه د ميراث احکام دي، الله ﷻ په خپل مبارک کتاب قرآن عظيم الشان کې د ميراث احکام په پوره تفصيل سره په دريو آيتونو کې بيان کړي چې مور يې دلته په دريو لوستونو کې له ژباړي او تفصيل سره بيانوو.

﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ خِطِّ الْأُنثِيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتْهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ الشُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ [النساء: ١١]

ژباړه: ستاسې د اولادونو په باب الله تعالی تاسې ته لارښوونه کوي چې د يوه نارينه برخه د دوو ښځو په اندازه ده، که (د مړي وارثان) له دوو څخه زياتې لوني وي، نو هغوی ته دې د ترکې له دريو نه دوه برخې ورکړای شي او که يوازې يوه لور وارثه وي، نو نيمايي ترکه د هغې ده.

که د مړي اولادونه وي، نو د هغه مور او پلار هر يو ته دې د ترکې شپږمه برخه ورکړل شي او که يې اولاد نه وي، وارثان همدا مور او پلار وي، نو مور ته دې دريمه برخه ورکړل شي.

که د مړي وروڼه او خويندې وي، نو مور به د شپږمې برخې حقداره وي (دا ټولې برخې به) هغه وخت بېلېري چې د مړي وصيت پلى او پور يې ادا شي. تاسې نه پوهېږئ چې ستاسې د مور او پلار او ستاسې له اولاد څخه کوم يو د گټې له پلوه درته ډېر نژدې دي، دا برخې الله ټاکلي دي، په يقيني توگه الله عالم او د حکمت څښتن دی.

فعاليت

د پورتنی آيت ژباړه په دقيق ډول وگورئ چې د چا ميراث پکې ټاکل شوي دي، د کومو شرطونو په اساس د خپلو ټاکلو برخو مستحق گرځئ.

پورتنی آیت د لاندې کسانو برخې بیانوي:

۱_ د نارینه اولاد برخه د بنځینه اولاد په پرتله دوه برابره ده.

۲_ له زامنو څخه پرته ځانته د لوڼو برخه:

الف: نیمايي: که لور یوه وي.

ب: دوه دریمې: که لوڼه له یوې څخه ډېرې وي.

کتنه: که د لوڼو پر ځای ځانته خور یا خویندې وي، همدا برخې ورکول کېږي.

۳_ د مور او پلار لپاره ټاکلې برخه:

الف: شپږمه: مور او پلار هر یو ته دمړي د اولاد (که نارینه وي یا بنځینه) د شتون په صورت کې.

ب: د مړي د اولاد د نه لرلو په صورت کې مور ته درېمه برخه ورکول کېږي او پلار عصبه گرځي.

ج: د وروڼو د موجودیت په صورت کې مور شپږمه برخه اخلي که پلار وي او که نه وي.^(۱)

فعالیت

پورتنی لیکنې ته وگورئ او د هر یو صورت لپاره د آیت برخه ذکر کړئ.

۱- مور په کوم حالت کې درېمه برخه مال اخلي؟

۲- لور ته څه وخت نیمايي مال ورکول کېږي؟

۳- مور او پلار څه وخت د مال شپږمه برخه وړي؟

۴- پلار کوم وخت عصبه گرځي؟

پورتنی آیت حفظ کړئ.

۱ - که پلار وي وروڼه میراث نه وړي، خو د مور برخه له دریمې څخه شپږمې ته راکموي، که پلار نه وي او اولاد هم نه وي، نو وروڼه په خپله عصبه گرځي، په دې حالت کې هم د مور برخه له دریمې څخه شپږمې ته راکميري.

د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۲)

د نساء سورت په (۱۲) آیت کې الله ﷻ فرمایي:

﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوَصِّينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثَّمَنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تَوْصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ مِنَ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾

ژباړه

ستاسې ښځو چې څه پرېښي دي، د هغه نيمايي برخه تاسې ته رسېږي که اولاد يې نه وي، که يې اولاد وي بيا د ترکې څلورمه برخه ستاسې ده، البته که وصيت يې کړی وي د وصيت د پوره کېدو او پور له ادا وروسته.

ښځې به ستاسې د ترکې نه د څلورمې برخې حقدارې وي، که تاسې بې اولاده وي، که ستاسي اولادونه وو بيا ستاسې د ترکې نه د هغوی اتمه برخه ده، وروسته له وصيت د پوره کولو نه چې تاسې وصيت کړی وي او وروسته د پور له ادا کولو نه.

او که هغه نارينه يا ښځينه (چې د هغه ميراث بايد وويشل شي) بې اولاده هم وي، مور او پلار يې هم ژوندي نه وي، خو د (مور له طرفه) يې يو ورور يا يوه خور موجوده وي، نو ورور او خور هر يوه ته به شپږمه برخه رسېږي او که دوی له يوه نه زيات وي، نو د ټولې ترکې په درېمه برخه کې برخه وال دي، کله چې سرته رسيدلی وصيت پوره شي او پور ادا شي، په دې شان چې زيان رسوونکی نه وي، دا د الله له لوري حکم دی او الله ﷻ پوه باخبره او زغمناک دی.

فعاليت

پورتنی آیت وگورئ او لاندې موضوعگانې ترې راوباسئ.

- ۱ - د ښځې ټاکل شوې برخه د شرطونو سره.
- ۲ - د خاوند ټاکل شوې برخه له شرطونو سره.
- ۳ - پرته له دې دواړو د بل چا د ميراث په هکله پکې څه ويل شوي؟ بيان يې کړئ.

- پورتنی آیت کریمه کې د لاندې کسانو برخې ذکر شوي.
- ۱_ د ښځې لپاره په قرآن کریم کې دوه ډوله برخې بیان شوي.
- الف: اتمه: د مړي د اولاد د شتون په صورت کې.
- ب: څلورمه: د مړي د اولاد د نه موجودیت په صورت کې.
- ۲_ د مېړه لپاره په قرآن کریم کې دوه ډوله برخې بیان شوي.
- الف: نیمايي: د ښځې د اولاد د نه شتون په صورت کې.
- ب: څلورمه: د ښځې د اولاد د شتون په صورت کې.
- ۳_ دکالاله له میراث څخه د مورني وروڼو او خویندو برخې.
- کالاله: هغه نارینه یا ښځینه شخص ته ویل کېږي چې ژوندی پلار او اولاد و نه لري، د میراث وېش یې په لاندې ډول دی.
- الف: شپږمه: که مړی یو مورنی ورور یا خور ولري.
- ب: دریمه: که مورني وروڼه یا خویندې او یا دواړه ډلې له یوه څخه زیاتې وي.
- کتنه: مورني وروڼه او خویندې د پورته ډول میراث مړي په مال کې برابره برخه لري.

- ۱- ښځه له مېړه څخه څومره میراث وړي؟ په تفصیل سره یې بیان کړئ.
- ۲- مېړه د ښځې په مال کې څومره حقدار دی؟ روښانه یې کړئ.
- ۳- د میراث وېش به له وصیت او دین څخه وړاندې تر سره کېږي که څنگه؟
- ۴- مورني اولاد د ژوندي مثال په ورکولو سره روښانه کړئ.
- ۵- د مورني اولاد میراث د قرآني لارښوونو په رڼا کې بیان کړئ.
- ۶- مورني وروڼه څه وخت میراث وړي؟

پورتنی آیت حفظ کړئ.

د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۳)

د النساء سورت په (۱۷۶) آیت کې الله جل جلاله فرمایي:

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنَّ امْرَأًا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِن كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَصَلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

ژباړه

خلک له تا څخه (د کلاله په باب) فتوی غواړي ووايه: الله ﷻ تاسې ته د کلاله په هکله فتوی درکوي.

که څوک بې اولاده ومري (او پلار يې هم نه وي) او د هغه يوه خور وي، نو هغه به د مړي نيمایي ترکه واخلي، که خور بې اولاده ومري، نو ورور به د هغې وارث وي. که د مړي وارثان دوه خویندې وي، نو هغوی به د ترکې له دريو نه د دوو برخو حقدارې وي، که ډېر وروڼه او خویندې وي، نو د هر نارينه به د هرې ښځې په تناسب دوه برابره برخه وي.

الله ﷻ تاسې ته حکمونه تشریح کوي چې تاسې لار ورکي نه شی او الله ﷻ په هر شي پوه دی.

فعالیت

د پورتنی آیت په رڼا کې لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

- ۱ - کلاله څه ته وايي؟
- ۲ - یوه خور چې ځانته وي څومره میراث وړي؟
- ۳ - که خویندې له یوې څخه زیاتې وي او ورور ونه لري، نو څومره میراث وړي؟
- ۴ - وروڼه او خویندې که سره یو ځای شي، ورور د خور په نسبت څومره برخه اخلي؟

د بې اولاده سړي يا ښځې چې مور او پلار يې هم مړه وي د ميراث وېش: داسې څوك كه مورنۍ ورور، وروڼه، خور او يا خویندې ولري، نو د ميراث برخې يې په لاندې ډول دي.

۱- د خویندو برخې: كه له پورته ډول ميراث څخه يوازې پلارنۍ خویندې پاتې وي، برخې يې په لاندې ډول دي:

الف: نيمايي: كه چېرې د مړي نه يوازې يوه پلارنۍ خور پاتې وي.

ب: دوه دريمې: كه د مړي خویندې له يوې څخه ډېرې وي.

۲- كه له دې ډول مړي څخه پلارني^(۱) وروڼه او خویندې دواړه پاتې وي، نو د ميراث په وېش كې نارينه ته دوه او ښځينه ته يوه برخه ورکول كېږي.

د ميراث مړي ميراث په هغه صورت كې چې وروڼه او خویندې ورڅخه په گډه پاتې وي ورور د خور دوه برابره برخه اخلي، يعنې يو ورور په درې افغانو كې دوه افغانۍ اخلي.

۳- كه خور اولاد ونه لري، ورور يې وارث دی.

۱- كلاله چا ته ويل كېږي؟

۲- د هغې دريمې برخې خاوندان څوك دي چې سړي او ښځې پكې د ميراث په وېش كې برابر دي؟

۳- ورور د خور په اندازه څومره برخه اخلي؟

۴- د شپږمې برخې خاوندان په گوته كړئ.

پورتنۍ آيت حفظ كړئ.

۱ له پلارني ورور يا خور څخه دوه ډوله وروڼه او خویندې مراد دي، سكنۍ او يوازې له پلار څخه.

درې دېرشم لوست

ذوي الفروض او د هغوی برخې

په قرآن کریم کې د ذوی الفروضو لپاره شپږ برخې بیان شوي دي:

۱- نصف (نیمه) $\left(\frac{1}{2}\right)$

۲- ربع (څلورمه) $\left(\frac{1}{4}\right)$

۳- ثمن (اتمه) $\left(\frac{1}{8}\right)$

۴- ثلثان (دوه پردرې) $\left(\frac{2}{3}\right)$

۵- ثلث (دریمه) $\left(\frac{1}{3}\right)$

۶- سدس (شپږمه) $\left(\frac{1}{6}\right)$

د میراث په علم کې نصف، ربع او ثمن په لومړي ډول، ثلث، ثلثان او سدس په دویم ډول یادېږي.

ددې معلومو برخو خاوندان او مستحقین دولس (۱۲) کسان دي چې څلور یې نارینه او اته یې ښځینه دي.

د میراث په مسایلو کې د هر یوه لپاره مختلف حالات دي او په بېلا بېلو حالاتو کې هر یوه ته بېله برخه ټاکل شوې ده. نو اړینه ده چې د هر یوه حالت په لنډ ډول ذکر شي، تر څو گران زده کوونکي د میراث له مهمو او زیاتو پېښېدونکو مسایلو څخه خبر شي.

فعالیت

د ذوی الفروضو دا پورته څرگندې برخې له قرآن کریم څخه راوکاږئ

د نارینه وو احوال

هغه نارینه چې معلومې برخې لري څلور تنه دي.

۱- پلار.

پلار درې حالت لري.

الف: که له پلار سره د مړي زوی یا د مړي د زوی زوی که څه هم ترې رابنکته وي

موجود وي، نو په دې حالت کې پلار ته سدس ($\frac{1}{5}$) ورکول کېږي.

ب: که له پلار سره د مړي لور یا دمړي د زوی لور (که څه هم ترې رابنکته وي) موجود

وي، نو په دې حالت کې پلار ته سدس ($\frac{1}{5}$) او د عصوبت برخه دواړه ورکول کېږي.

ج: که د مړي اولاد (۱) نارینه وي او که ښځینه او یا له هغه نه کښته موجود نه وي، نو

په داسې حالت کې پلار یوازې عصبه دی او معلومه برخه په دې حالت کې نه ورکول

کېږي، بلکې ټول مال وړي.

۲- صحیح نیکه

نوموړی د پلار د نشتوالي په صورت کې د پلار په ډول دی، خو په څو صورتونو کې

ورسره توپیر لري چې د میراث په کتابونو کې یې تفصیل موندل کېږي.

که چېرې د مړي پلار او نیکه دواړه پاتې شي. د نیکه حق ساقط او مال ټول د پلار دی.

۳- اخیافي (مورنی) ورور او خور: څرنګه چې اخیافي ورور او خور د میراث په

وېش کې سره یو شان دي او کوم توپیر نه لري، نو د دواړو احوال یو ځای ذکر کېږي

که څه هم په حقیقت کې هر یو یې جلا صنف ګڼل کېږي او درې احواله لري:

الف: که یو اخیافي ورور یا یوه اخیافي خور وي برخه یې شپږمه ($\frac{1}{6}$) ده.

ب: که دوه یا زیات وي دریمه برخه ($\frac{1}{3}$) اخلي. نارینه او ښځې یې په استحقاق او تقسیم

کې یو شان دي.

ج: که د مړي زوی یاله هغه نه ښکته پاتې شي اخیافي ورور او خور ساقطیږي.

۴- زوج (مېړه) دوه حالت لري.

۱ - د اولاد کلمه نارینه او ښځینه دواړو زیرندو ته شامله ده .

الف: که چپرې د هغه مړه شوې ښځه اولاد ولري، نو مېړه ته د ښځې د متروکې څلورمه $\left(\frac{1}{4}\right)$ ورکول کېږي.

فعالیت

د میراث د آیتونو څخه هغه برخه ذکر کړئ چې د ښځې او خاوند میراث پکې له شرطونو سره ټاکل شوی.

ب: او که مړه شوې ښځه اولاد و نه لري، نومېړه ته یې نیمایي $\left(\frac{1}{2}\right)$ متروکه ورکول کېږي.

فعالیت:

د نصف، ربع او ثلث خاوندان څوک دي؟

۱. د وارثانو لپاره ټاکل شوې برخې څو دي؟ بیان یې کړئ.
۲. پلار څو احواله لري؟ واضح یې کړئ.
۳. صحیح جد تعریف کړئ؟
۴. د اخیافي خویندو او وروڼو احوال ولیکئ.
۵. زوج څو احواله لري؟ بیان یې کړئ.

څلور دېرشم لوست

د بنځينه ذوي الفروضو احوال

هغه بنځې چې څرگندې برخې لري اته (۸) دي.

(۱) بنځه (ماندينه).

بنځه هم د مېړه په شان دوه حالته لري:

الف: که له مېړه څخه زوی یا لور پاتې نه وي. بنځې ته د مېړه له مال څخه څلورمه ($\frac{1}{4}$) برخه رسېږي.

ب: که له مېړه څخه زوی یا لور پاتې وي، بنځې ته د مېړه له مال څخه اتمه ($\frac{1}{8}$) برخه ور رسېږي.

که له مېړي څخه له يوې نه زياتې بنځې پاتې شي، دوی ټولې په همغه ټاکلې برخه ($\frac{1}{4}$) یا ($\frac{1}{8}$) کې سره شريکې دي.

۲- لور

لور درې حالته لري

الف: که له مېړي څخه يوه لور پاتې شي د متروکې نيمايي ($\frac{1}{2}$) برخه په ميراث وړي.

ب: دوو يا زياتو لونيو ته د متروکې دوه ثلثه ($\frac{2}{3}$) ورکول کېږي.

ج: که چېرې له مېړي څخه زامن او لونې دواړه پاتې شي، نو بيا لونې عصبه گرځي او يو ورور د دوو خویندو اندازه اخلي. دمثال په توگه: که يو هلک او يوه نجلی پاتې شي د متروکې ($\frac{2}{3}$) د هلک او ($\frac{1}{3}$) د نجلی حق کېږي.

فعاليت: پورتنی حالات عملاً په ټولگي کې تمثيل کړئ.

۳- د زوی لور

که له مېړي څخه زوی او يا دوه لونې پاتې وي، نو د زوی لور له ميراث څخه محرومېږي او په نورو مواردو کې مېراث ورکول کېږي چې تفصيل يې د ميراث په کتابونو کې ذکر دی.

۴- سکه خویندې (هغه چې د پلار او مور دواړو څخه وي)

سکه خویندې پنځه احواله لري

الف: یوې ته نیمایې ورکول کېږي.

ب: دوه یا زیاتو ته ثلثان ($\frac{2}{3}$) ورکول کېږي.

ج: که سکه ورور ورسره وي عصبه کېږي او ورور د دوو خویندو برابره برخه اخلي.

د: که چېرې د مړي د زوي لور ورسره پاتې وي، دوی عصبه گرځي.

ه: که چېرې د مړي پلار پاتې شوی وي د خور حق ساقطېږي.

۵- د پلار له خوا خویندې

علاقي خویندې د اعياني وروڼو او خویندو د نه شتون په صورت کې د اعياني خویندو په ډول

دي، خو په ځینو مواردو کې فرق لري چې د میراث په کتابونو کې په تفصیل سره بیان شوي.

۶- مور

مور درې احواله لري

الف: مور هغه وخت سدس ($\frac{1}{5}$) اخلي چې د مړي زوی یا لمسی موجود وي که څه هم ترې

ښکته وي او یا دا چې دوې یازياتې خویندې یا وروڼه له هر حیثه چې وي موجود وي.

ب: د ټول مال ثلث ($\frac{1}{3}$) هغه وخت اخلي چې له پورته ذکر شوو اشخاصو څخه یو هم

موجود نه وي.

ج: د پاتې مال ثلث ($\frac{1}{3}$) هغه وخت اخلي چې یو له زوجینو څخه ورسره وي او دا یوازې

دا لاندې دوه صورتونه لري چې په دې ډول دي.

۱- مثال: چې ښځه مړه شي، مېړه، پلار او مور ورڅخه پاتې شي، د ټول مال نیمایې

دمېړه، د پاتې مال دریمه برخه دمور او دوه دریمې یې په عصوبت دپلار کېږي.

اصل مسأله له: ۲ ضرب ۳ = ۶ درې برخې (نیمې د هغو) د مېړه لپاره اوله نیم څخه پاتې

مور ته ثلث یعنې یوه برخه او د پلار لپاره دوه برخې دي.

ښځه ۳ ضرب ۲ = ۶

مړی

مېړه	مور	پلار
۳	۱	۲

۲- مثال: چې مېره مړ شي، ښځه، پلار او مور ورڅخه پاتې شي، ښځې ته د ټول مال څلورمه، مور ته د پاتې مال دريمه او نور په عصوبت د پلار کيږي.

مېره ۴

مړی

ښځه پلار مور

۱ ۲ ۱

په پورته دواړو مواردو کې مور يو د زوجينو له فرض څخه وروسته د پاتې مال دريمه برخه اخلي.

۷- جده (نیا): صحيح جده^(۱) $(\frac{1}{6})$ برخه ميراث وړي. د مور په شتون ټولې جدې ساقطیږي او د پلار په شتون يوازې د پلار له خوا نیا له ميراث څخه محروميږي. د جدو نور احوال د ميراث په کتابونو کې موندل کيږي.

۸- اخيافي خور

د اخيافي خور حالات د اخيافي ورور په حالاتو کې ذکر شوي دي.

۱- د لور احوال بيان کړئ.

۲- زوجه څو حالته لري؟ واضح يې کړئ.

۳- اعياني خویندې څو احواله لري؟ بيان يې کړئ.

۴- مور څو احواله لري؟ واضح يې کړئ.

۵- آيا جادات هر وخت د ميراث حق لرونکې وي او که څنگه؟

۱ _ صحيح جده هغې انی ته ويل کيږي چې مړي ته په نسبت کې يې فاسد جد راغلی وي، لکه: د پلار مور، يا د پلار د پلار مور يا د مور د مور مور، او مور د پلار مور صحيح جده نه ده هغې ته رحمي يا فاسده جده ويل کيږي.

عصبات

د عصباتو د ميراث قاعده

له مړي څخه د عصباتو د ميراث استحقاق هغه ته د درجې د نژدېوالي او لېرې والي پر اساس ټاکل کېږي. هر څوک چې په درجه کې مړي ته نژدې وي لومړی حق د هغه دی او بيا ورپسې نژدې چې ترتيب يې په دې ډول دی.

۱- د مړي فرع يعنې زمان که څه هم ترې راښکته وي.

۲- د مړي اصل يعنې پلار که څه هم ترې پورته وي.

۳- د مړي د پلار جزء يعنې وروڼه که څه هم ترې کښته وي.

۴- دمړي د نيکه جزء يعنې کاکا او زمان يې که څه هم ترې کښته وي.

که له مړي څخه داسې عصبه پاتې شي چې په مرتبه او درجه کې سره برابر وي. بيا د قرابت (نژدې والي او خپلوی) قوت اعتبار لري. يعنې چې له دوو خواوو له مړي سره قرابت ولري، هغه مقدم دی، له هغه نه چې له يوه پلوه قرابت ولري، لکه: وروڼه چې مړي ته په درجه او مرتبه کې يو برابر دي، خو په قوت او قرابت کې سره توپير لري. مثلاً ځينې اعياني وي او ځينې علاتي وي.

علاتي وروڼه د اعياني وروڼو د موجوديت په صورت کې له ميراث څخه محروم دي، ځکه اعياني قرابت له علاتي نه قوي دی. حتی که اعياني خور د مړي د لور په سبب عصبه شوي وي، هم د علاتي وروڼو د ميراث مانع گرځي، ځکه چې قرابت يې له علاتي ورور څخه قوي دی.

فعاليت

د عصباتو ترتيب په ژوندي مثال سره روښانه کړئ.

حجب

حجب په لغت کې منع ته وايي او په اصطلاح کې حجب دې ته وايي چې يو ټاکلی شخص د بل ټاکلي شخص د موجوديت له کبله له ټول او يا يوې برخې ميراث څخه بې برخې شي.

حجب په دوه ډوله دی.

۱- دنقصان حجب.

۲- د حرمان حجب.

د نقصان حجب: دې ته وايي چې يو څوک د بل چا د موجوديت له کبله په جز يي توگه له ميراث څخه محروم شي.

د حرمان حجب: دې ته وايي چې يو انسان د بل انسان د موجوديت له کبله په بشپړه توگه له ميراث څخه محروم شي.

د حرمان د حجب په نسبت ورته دوې ډلې دي. يوه ډله يې هېڅ حجب حرمان نه قبلوي او دا ډله دغه شپږ کسان دي لکه:

۱- زوی

۲- پلار

۳- مېړه

۴- لور

۵- مور

۶- ښځه

له دې پرته نور وارثان په يوه حالت کې مستحق او په بل حالت کې محروم گڼل کېږي.

فعاليت

داسې درې ډلې وارثان ذکر کړئ چې ځينې وخت په کلي توگه له ميراث څخه محرومېږي

۱ د عصباتو ترمنځ د ميراث د استحقاق قانون روښانه کړئ.

۲- حجب تعريف او په څو ډوله دی ؟

۳- د حرمان حجب کوم حجب ته وايي ؟

۴- هغه کومه ډله خلک دي چې هېڅ وخت له ميراث څخه نه محرومېږي؟

د برخو (سهمونو) مخرجونه

د برخو د خاوندانو په بحث کې یادونه و شوه چې ټولې ذکر شوې برخې د خدای ﷻ په کتاب کې شپږ دي چې بیا په دوو ډولونو ویشل شوي دي. لومړی ډول یې نصف، ربع او ثمن دی. او دویم ډول یې ثلثان، ثلث او سدس دی.

څرنگه چې ذکر شوې برخې ټولې یو کسري عدد جوړوي، که هره یوه ځانته موجوده شي، نو د برخو مخرجونه د هغه کسر مخرج دی. د نصف مخرج دوه، د ربع مخرج څلور، د ثمن مخرج اته، د ثلثان او ثلث مخرج درې او د سدس مخرج شپږ دی.

که په مسأله کې د یوې نوعې له برخو څخه دوې یا درې برخې موجودې شي، نو هر عدد چې د جزء لپاره مخرج وي هغه عدد د هغه جزء د ضعف (دوه برابره) او د کمزوري لپاره هم مخرج وي.

د مثال په ډول: په لومړي ډول کې چې نصف، ربع او ثمن دی. ثمن د ربعي جزء دی. کوم عدد چې د ثمن لپاره مخرج وي یعنې (۸) نو د اته عدد د ثمن د ضعف ($\frac{1}{4}$) او د ضعف ضعف ($\frac{1}{16}$) لپاره هم مخرج دی.

همدارنگه په دویم ډول کې د سدس مخرج (۶) دی، نو همدا عدد د ثلث او ثلثان لپاره هم مخرج دی. که د لومړۍ نوعې نصف د دویمې ټولې نوعې او یا یوې برخې سره په مسأله کې راشي، نو مخرج یې شپږ دی (مسأله له شپږو) نه کېږي. لکه: بنځه مړه شوه مېړه، مور او مورنی ورور ورڅخه پاتې شول.

۶

مورنی ورور	مور	مېړه
شپږمه	دریمه	نیمایي

(۱) (۲) (۳)

د زوج لپاره نصف، د ام لپاره ثلث او د اخ لأم لپاره سدس دی چې اصل (مسأله له شپږو) نه کېږي.

که د لومړۍ نوعې څخه ربهه د ټولې دویمې او یا یې له ځینو برخو سره راشي د مسألې
مخرج (۱۲) کېږي، لکه: په دې مسأله کې: سپری مړ شو بڼځه، پلارنۍ او سکنۍ خویندې
ورڅخه پاتې شوي. ۱۲

مړی

بڼځه پلارنۍ خویندې سکنۍ خویندې

ربع سدس ثلثین

(۳) (۲) (۸)

که د اولې نوعې ثمن له ټولې دویمې نوعې او یا یې له ځینو برخو سره په مسأله کې
راشي د مسألې مخرج له (۲۴) څخه کېږي، لکه: په دې مسأله کې: شخص مړ شو بڼځه،
مور، دوه لوڼې او تره ورڅخه پاتې شول.

۲۴

مړی

بڼځه مور دوه لوڼې تره

ثمن سدس ثلثان عصبه

(۳) (۴) (۱۶) (۱)

له ذکر شوي بیان څخه څرگندېږي چې د میراث د مسألې مخرج به له لاندې مخرجونو
څخه بهرنه وي.

(۲-۳-۶-۴-۸-۱۲-۲۴) نو د میراث د مسألو لپاره مخرجونه (۷) اووه ټاکل شوي او
سهمونه شپږ دي.

۱- د ذوی الفروضو ټولې ټاکل شوې برخې څو دي؟

۲- نصف له لومړۍ نوعې څخه چې له ټولې دویمې نوعې یا ځینو برخو سره گډ شي
مسأله د څو نه کېږي؟

۳- ربع چې په مسأله کې له ثلث او سدس سره یو ځای شي مسأله د څو نه کېږي؟

۴- ثمن چې له دویمې نوعې سره یو ځای شي د مثال په راورلو سره مسأله توضیح کړی.

۵- د میراث د مسألو لپاره ټول مخرجونه څو دي؟

عول

عول په لغت کې میلان او ظلم ته وايي چې د غلبې په معنا هم استعمالېږي. د میراث په اصطلاح کې عول دې ته وايي چې د سهمونو اندازه د مخرج په پرتله زیاته شي یعنې کله چې د مسألې مخرج معلوم او د وارثانو سهمونه ټول سره جمع شي د سهمونو مجموعه د مسألې له مخرج څخه تېری وکړي، نو دې حالت ته په میراث کې عول وايي. د لومړي ځل لپاره حضرت عمر رضی الله عنه پر عول باندې حکم کړی دی، ځکه د ده په زمانه کې داسې مسأله پېښه شوې وه، لکه: بنځه مړه شوه مېړه، مور او پلارنۍ خور ورڅخه پاتې شول.

اصل مسأله ۶ عول یی ۸ اته

مړی

مېړه	مور	پلارنۍ خور
نصف	ثلث	نصف
۳	۲	۳

په پورته مسأله کې نصف له لومړۍ نوعې څخه د دویمې نوعې له ثلث سره گډ شوی، نو ځکه مسأله له شپږو څخه پیلېږي. د شپږو نصف چې (۳) دی د زوج لپاره دی او ثلث یې دوه دی چې د مور لپاره دی، نصف یې (۳) دی چې د اخت لاب لپاره دی او د ټولو مجموعه $۳+۲+۳=۸$ کېږي یعنې د سهمونو مجموعه اته او د مسألې مخرج شپږ دی نو ځکه مسأله عول کوي له شپږو نه اتو ته چې د مړي متروکه به اته برخې شي او په پورته ډول به سهام هر وارث ته ورکړی شي.

حضرت عمر رضی الله عنه له نورو صحابه وو کرامو سره چې حضرت عثمان رضی الله عنه، حضرت علي رضی الله عنه، حضرت ابن عباس رضی الله عنه او حضرت ابن مسعود رضی الله عنه له هغې جملې څخه وو مشوره وکړه. حضرت ابن عباس رضی الله عنه عول ته اشاره وکړه او نور و ټولو یې تائید وکړ او هیچا مخالفت و نه کړ. هماغه و چې د مړي متروکه په اتو برخو په پورتنی ترتیب و ویشل شوه. نو ځکه یې مشروعیت ثابت دی او د هغه مطابق په عولیه مسألو کې اجراء کېږي.

فعالیت

بناغلی بنوونکی دې د زده کوونکو په مرسته دا لاندې مسألې وڅیړي چې عول کوي او که نه او هم دې مخرج ورته وټاکي.

- ۱ - سپری مړ شو یوه بنځه، څلور لونی، پلار او مور ورڅخه پاتې شول.
- ۲ - بنځه مړه شوه مېړه، دوه لونی، پلار او مور ترې پاتې شول.
- ۳ - بنځه مړه شوه یوه خور، مېړه، پلار او مور ترې پاتې شول.
- ۴ - سپری مړ شو، دوه بنځې، دوه لونی، مور او پلار ترې پاتې شول.

۱ - عول تعریف کړئ.

۲ - د لومړي ځل لپاره عول د چا په زمانه کې رامنځ ته شو؟

۳ - داسې یوه مسأله جوړه کړئ چې له دولسو څخه یې دیارلسو ته عول کړی وي.

د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق

او تباين پېژندل

په ځينو مسايلو کې داسې پېښېږي چې په يوې يا څو ډلو باندې برخې پوره نه تقسيمېږي بلکې کسري وي. د دې لپاره چې هر چا ته پوره پوره برخې ورسېږي او کسر پيدا نه شي، نو تصحيح ته اړتيا محسوسېږي او تصحيح د عددونو پر تماثل، تداخل، توافق او تباين باندې بناء کېږي، نوځکه له تصحيح څخه لومړی د دوی پېژندل ضرور دي.

تماثل: د هغو دوو يا زياتو عددونو ترمنځ نسبت ته ويل کېږي چې هغه عددونه سره مساوي وي، لکه: پنځه پنځه يا درې درې او داسې نور.

تداخل: د اعدادو ترمنځ داسې نسبت ته وايي چې يو په بل کې دننه وي، لکه: ۲ او ۴، ۳ او ۶ او داسې نور، داسې هم ويلای شو: هغه عددونه چې وړوکی يې په لوی پوره تقسيم شي، لکه: ۷ او ۲۱ او نور تداخل بلل کېږي.

توافق: د عددونو ترمنځ داسې نسبت ته وايي چې که يو عدد بل عدد ته متوجه کړی شي هغه نه محوه کوي، ليکن دريم عدد هغه دواړه محوه کوي، لکه: ۸ او ۲۰. اته چې شلو ته متوجه شي په دوه کرته ۱۶ جدا کېږي او څلور باقي پاتې کېږي، خو څلور چې شلو ته متوجه کړو په پنځه کرته او چې اتو ته يې متوجه کړو په دوه کرته يې تماموي، نو اته او شل په څلورو(بالربع) توافق لري، ځکه هغه عدد چې دا دواړه محوه کوي (۴) دی.

تباين: د دوو عددونو ترمنځ هغه نسبت ته وايي چې يو بل نه محوه کوي او دريم عدد يې هم نه شي محوه کولای، لکه: ۹ او ۲۰ چې د دوی ترمنځ تباين موجود دی.

فعاليت

د لاندې عددونو تر منځ نسبت ذکر کړئ.

[۲۰، ۵ / ۹، ۱۱ / ۲۶، ۸ / ۷، ۷]

د عددونو تر منځ د توافق او تباین د پیژندلو طریقه:

له لوی عدد څخه وړوکی تفریق کيږي، تر څو مفروق منه له مفروق عدد څخه پاتې شي، له هغه وروسته کم عدد له ډېر عدد څخه تفریق کيږي، همدا عملیه په همدې بڼه دوام پیدا کوي، تر څو دواړه عدده سره یو شي.

که د دوی اتفاق په یوه و، د دوی تر منځ تباین دی، که په دوو متفق شول، نو په نصف توافق دی، که په دريو متفق شول، نو توافق یې په ثلث دی او که په څلورو متفق شول، توافق یې په ربع دی، همداسې تر پایه پورې دوام پیدا کوي.

۱. تماثل تعریف او مثال یې بیان کړئ.
۲. د تداخل تعریف او له مثاله سره یې ولیکئ.
۳. توافق سره له مثاله واضح کړئ.
۴. د تباین تعریف او د یوه مثال په ترڅ کې یې ولیکئ.
۵. د اعدادو تر منځ د توافق او تباین د پیژندلو طریقه و وایاست.

تصحیح

تصحیح له صحت څخه اخیستل شوې چې صحت روغتیا ته وايي. ناروغی ضد ده او د میراث د علم په اصطلاح کې تصحیح عبارت ده له کوچني عدد نه د برخو اخیستل په داسې ډول سره چې د مستحقینو په برخو کې کسر واقع نه شي. د مسایلو تصحیح په اصل کې د ریاضي د علم برخه ده او د میراث په علم کې د اړتیا له کبله په تفصیل سره راغلې چې هغه په دې لنډ بحث کې نه ځایيږي، خو د بېلګې په ډول یې دوه مثال راوړو:

لومړی مثال: که د هرې ډلې برخې د هغې ډلې پر وارثانو باندې پوره ووبشل شي او هېڅ کسر پکې رانه شي، نو اصل مسأله په خپله تصحیح ده او کوم ضرب ته اړتیا نه لري، لکه: چې شخص وفات شي، پلار، مور او دوه لوڼه ورڅخه پاته شي، د مور یې شپږمه، د لوڼو یې دوه ثلثه او باقي یې په عصوبت د پلار کېږي.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوه لوڼې
۱	۱	۴

دویم مثال: کله چې د برخو په وېش کې په یوې برخې باندې کسر واقع شي او دسهامو او د رؤوسو تر منځ یې توافق موجود وي، نو د رؤوسو وفق د مسألې په اصل کې ضربوو، د ضرب حاصل د مسألې تصحیح جوړيږي، او د هرچا برخه چې په مضروب کې ضرب شي حاصل یې د تصحیح څخه د هغوی برخه ده، لکه: شخص مړ شو پلار، مور او لس لوڼې ورڅخه پاتې شوې.

اصل مسأله ۶ ضرب ۵ = ۳۰ تصحیح ۳۰ ده

مړی

پلار	مور	لس لوڼې
۵ = ۵	۱ ضرب ۵ = ۵	۴ ضرب ۵ = ۲۰

څلور په لسو پوره نه تقسیمېږي او نسبت د څلورو او لسو ترمنځ موافقت بالنصف دی، نو د لسو نیمايي چې پنځه دي باید په اصل مسأله کې چې شپږ دي ضربوو، د ضرب حاصل یې (۳۰) کېږي چې همدغه د مسألې تصحیح ده.

فعالیت

- لاندې مسایل دې په داسې ډول حل شي چې د هېڅ وراث برخه کسر ونلري:
- ۱- سړی مړ شو دوه بڼځې، شپږ لوني، درې زامن، پلار او یا مور ترې پاتې شول.
  - ۲- بڼځه مړه شوه، مېړه، درې خویندې او یو لمسی یې وارثان دي.
  - ۳- بڼځه مړه شوه دوه مورني وروڼه، پلار، مور او خاوند یې وارثان دي.

- ۱- د تصحیح لغوي او اصطلاحي معنا بیان کړئ.
- ۲- که د هرې طایفې برخې په وارثانو پوره ووپشل شي د تصحیح صورت څرنگه دی؟ واضح یې کړئ؟
- ۳- که د یوې ډلې وارثانو د برخو وپشل کسري شي، د برخو او وارثانو د شمېر ترمنځ موافقت وي، د مسألې تصحیح به په څه ډول وشي؟ د یوه مثال په ترڅ کې یې واضح کړئ.
- ۴- یوه داسې مسأله له خپل فکر څخه حل کړئ چې په هېڅ طايفه کسر نه وي راغلی.

څلورېنم لوست

د وارثانو تر منځ د متروکې د تقسیم طریقه

کله چې د مړي متروکه د مړي په وارثانو باندې وېشو، لومړی باید متروکه په نقدو (افغانیو) واړول شي، له دې وروسته به د وارثانو لپاره د مسألې تصحیح وشي، بیا د مسألې د تصحیح او متروکې تر منځ په نسبت وکتل شي. که چېرې د متروکې او تصحیح ترمنځ نسبت تباین و، نو کومه برخه چې د هر وارث لپاره د تصحیح له مسألې نه رسپري، هغه به په ټوله متروکه کې ضربوو او د ضرب حاصل به پر تصحیح د مسألې باندې تقسیموو. د مثال په توگه: که یو تن مړ شي، پلار، مور او دوه لوڼې ترې وارثان پاتې شي او ترکه (۷) دیناره وي، نو د تقسیم عملیه په لاندې توگه تر سره کېږي.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوې لوڼې
۱	۱	۴

دلته اصلي مسأله (۶) او متروکه (۷) دیناره ده چې پر (۶) پوره نه وېشل کېږي او نسبت د ۶ او ۷ ترمنځ تباین دی، نو د پلار لپاره له اصلي مسألې څخه یوه برخه ده. یو به په (۷) کې ضرب کړو او حاصل ضرب (۷) به د مسألې پر تصحیح (۶) ووېشو، حاصل تقسیم چې $(1\frac{1}{6})$ کېږي د پلار برخه شوه.

همدارنگه د مور حق $(1\frac{1}{6})$ دیناره کېږي.

د لور برخه د مسألې څخه دوه ده، کله چې په متروکه کې ضرب شي ۱۴ کېږي، که په شپږو ووېشل شي دوه صحیح یو پر درې دیناره هرې یوې لور ته رسپري.

فورمول

ترکه $\times$ سهم هر وارث

تصحیح مساله

او که د مسألې د تصحيح او متروکې ترمنځ نسبت توافق وي، نو بايد د هر وارث برخه د متروکې په وفق کې ضرب او د تصحيح پر وفق باندې ووپشل شي، حاصل تقسيم د هر وارث برخه جوړوي.

فورمول: $\frac{\text{وفق ترکه} \times \text{سهم هر وارث}}{\text{وفق تصحيح}}$

وفق تصحيح

مثلا: که په پخوانۍ مسأله کې متروکه (۸) دیناره وه.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوه لونيې
شپږمه	شپږمه	ثلثان
۱	۱	۴

دلته گورو چې د (۶) او (۸) ترمنځ موافقت بالنصف دی، نو د هر وارث برخه بايد د متروکې په نيمايې کې ضرب شي او بيا د ضرب حاصل د تصحيح په نيمايې ووپشل شي. د پلار لپاره له اصل مسئلې نه يو او نيمايې د متروکې (۴) دي. $4 = 4 \times 1$ کيږي، کله چې د مسئلې پر نيمايې (۳) ووپشل شي ۱،۳۳ کيږي. همدارنگه د مور برخه ۱،۳۳ دیناره ده. د يوې لور برخه چې له مسئلې نه دوې برخې ده، هم د متروکې په نيمايې (۴) کې ضرب کيږي $8 = 4 \times 2$ کيږي چې کله د تصحيح پر نيمايې (۳) باندې ووپشل شي خارج قسمت ۲،۶۶ کيږي چې د هرې لور برخه جوړوي.

فعاليت

يو لک او شل زره افغانۍ پر لاندې وارثانو ووپشي.
پر مېړه، درې زامنو، څلورو لونيو، پلار او مور.

تخارج

تخارج له خروج څخه اخيستل شوی دی او د ميراث د علم په اصطلاح کې تخارج د وارثانو ترمنځ هغه سوله ده چې کوم وارث د وارثانو له ډلې څخه د يو ټاکلي شي په اخيستلو سره ځان له منځه وباسي او خپله برخه نورو وارثانوته پرېږدي، دا کار روا دی په دې شرط چې ټول وارثان ورباندې راضي شي، نو که کوم وارث په يوه شي له متروکې څخه له نورو وارثانو سره سوله وکړي د هغه وارث برخه به د تصحيح د مسألې څخه طرح او پاتې متروکه به په پاتې برخو ووېشل شي، لکه چې مېړه د متروکې له مال څخه په يوه شي سوله وکړي، لکه: په دې مسأله کې: بڼځه مړه شوه مېړه، مور او تره ترې پاتې شول.

د مسألې اصل له مېړه سره ۶

مړی

مېړه	مور	تره	
۳	۲	۱	نصف ثلث عصبه

کله چې زوج په يوه شي سره سوله وکړي، نو له متروکې څخه هغه شی غورځول کېږي او پاتې متروکه په پاتې برخو چې د مور برخه (۲) او د تره برخه (يوه) ټولې درې برخې وي وېشل کېږي، دوه برخې د مور او يوه برخه د تره کېږي او يا په دې مسأله کې:

مسأله ۸ ضرب ۴ = ۳۲

مړی

۴	زامن	بڼځه	
۷	ضرب ۴ = ۲۸	۴	ضرب ۴ = ۱۶
		۷	ضرب ۴ = ۲۸

که یو زوی پر یوه شي سوله وکړي او له منځه ووځي، نو د یوه زوی برخه (۷) ده او کله چې (۷) له (۳۲) څخه کم شي (۲۵) پاتې کېږي، نو څلور برخې (۲۱) برخې درې زامنو ته چې د هر یوه زوی لپاره (۷) رسېږي ورکول کېږي.

۱. متروکه پر وارثانو باندې څرنگه وېشل کېږي؟ طریقه یې واضح کړئ.
۲. که یو سپری مړ شي او متروکه (۲۴) افغانی وي د هر وارث برخه څو کېږي؟
۳. تخارج تعریف کړئ.
۴. که یوه ښځه مړه شي او له دې څخه مېړه، موراو تره پاتې شي او مېړه سره په یوه شي جوړه راشي او له خپلې برخې څخه تېر شي، نوره متروکه څنگه ویشل کېږي؟

دوه څلویښتم لوست

رد

رد په لغت کې رجوع او بېرته گرځولو ته وايي او په اصطلاح کې د عصبه و، د نشتوالي په صورت کې ذوی الفروضو ته د متروکې پاتې برخه د هغوی د برخو په اندازه، ورکول دي.

د عول په عکس په رد سره د ذوی الفروضو برخې زیاتېږي او اصلي مسأله کمېږي، خو په عول کې اصلي مسأله زیاتېږي او د ذوی الفروضو برخې کمېږي.

رد زوج او زوجې ته نه ورگرځي

لومړی مثال: یو څوک مړ شو او دوې لوفې ورڅخه پاتې شوې.

اصل مسأله له ۳ څخه ده خو ۲ ته ردېږي

مړی

دوه لوفه

یعنې ټول مال به په دوو لونیو وپشل کېږي.

دویم مثال: ښځه مړه شوه مېړه او دري لوفه ورڅخه پاتې شوې.

مسأله د ۱۲ څخه ده، خو رد به یې ۴ ته کېږي

مړی

۳ درې لوفې

مېړه

ثلثان

ربع

۸

۳

$۱۱ = ۸ + ۳$ یوه برخه زیاتېږي، هغه بېرته یوازې لونیو ته ورکول کېږي چې د لونیو برخه (۹) کېږي چې هرې لور (۳) برخې رسېږي، کله چې د اختصار عملیه تر سره شي، نو مسأله (۴) رد کېږي.

حمل

د مړي د نورو وارثانو په اړه د متروکې ټول مسایل پخوا ذکر شول، خو که چېرې د وارثانو په ډله کې د مور په گډه کې حمل هم شامل وي، نو د مړي متروکه به په وارثانو تقسیم او د حمل برخه به موقوفه پاتې شي.

د حمل لپاره د برخې په موقوف پرېښودو کې علماء ډېر اختلاف لري، خو په دې خبره فتوی ده چې په یوه زوی یا یوه لور کې چې د هر یوه برخه ډېره وي، هغه به موقوفه پاتې کېږي او کله چې ماشوم پیدا شي، که د ټول موقوفه مال مستحق وي هغه به ورکړي او که د ټول موقوفه مال مستحق نه وي خپله ټاکلې، حصه به ورکړل شي او چې د هر وارث د برخې څخه زیاته اندازه موقوفه پرېښودل شوې وي هغه به وارث ته ورکول کېږي.

۱- لاندې مسایل حل کړئ:

- له مړي څخه درې خویندې او مور پاتې دي.
  - د سړي د مرگ څخه وروسته څلور لوڼې او ښځه پاتې دي.
  - له مړي څخه یوه لور، مور او ښځه پاتې دي.
- ۲- د رد معنا څرگنده کړئ.
- ۳- رد کومو ذوی الفروضو ته نه ورکول کېږي؟
- ۴- که چېرې د مړي په وارثانو کې د مور په گڼه ماشوم وي څه به ورسره کېږي؟
- ۵- حمل ته به څومره برخه پرېښودل کېږي؟
- ۶- کله چې ماشوم وزېږېده د ده له برخې سره به څه پرېکړه کېږي؟

درې څلویښتم لوست

جهاد

د اسلام ټول قوانین ددې لپاره دي چې انسان په مادي او معنوي اړخونو کې پرمختګ وکړي او کمال ته ورسېږي، نو که د وگړو او ټولني ايمان، استقلال، ابرو او عزت د تېري او گواښ لاندې راځي، په وړاندې يې ستونزې او موانع رامنځ ته کېږي، د اسلام مبارک دين ددې موانعو د لرې کولو لپاره د ځانگړو احکامو په پام کې نيولو سره جهاد لازم کړی چې د مضمون په دې برخه کې به د جهاد تعريف او احکام ولولو، او له حکمتونو سره به يې اشنا شو.

د جهاد تعريف

جهاد په لغت کې د جهد له کلمې څخه اخېستل شوی چې د خپل قدرت او توان څخه نهايې کار اخېستلو ته وايي.

په اصطلاح کې: د خدای ﷻ په لار کې په ځان، مال، ژبه او داسې نورو باندې مبارزه او کوشنېن جهاد بلل کېږي.^(۱)

د جهاد حکم

جهاد فرض کفايې دی، نو هر کله چې د اړتيا په وخت کې د خلکو يوه ډله جهاد کوي، له نورو څخه فرضيت ساقطېږي، خو که چېرې دشمن تېری وکړ او له اسلامي ټاټوبي او مسلمانانو څخه د دفاع او کافرو ته د ماتې ورکولو په خاطر ټولو مسلمانانو ته اړتيا وه، بيا جهاد فرض عين گرځي.

د جهاد د رواوالي دليل

۱- قرآنکریم: الله ﷻ فرمايې: ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ [التوبة: ۲۹]

ژباړه: جگړه وکړئ له هغو کسانو سره چې په الله تعالی او د اخرت په ورځ ايمان نه لري.

۲- سنت: رسول الله ﷺ فرمايې: «الجهاد ماض إلى يوم القيامة» جهاد د قيامت تر ورځې

پورې دوام لري.

۳- اجماع: ټول امت له پخوا څخه تر دې دمه د جهاد په فرضيت باندې د شرايطو د پوره

کېدو په صورت کې اتفاق کړی.

د جهاد تاريخي پس منظر:

رسول الله (ﷺ) په مكي دوران كې په هېڅ ډول پر عملي مقابلې لاس پورې نكړ، بلكې ديارلس كاله يې په صبر او زغم دين ته خلك راوبلل، په ژبنۍ بلنې او تمثيل سره يې اسلام د خلكو په زړونو كې ورځای كړ، په دې دور كې رسول الله (ﷺ) بدي په نېكۍ او كنځلې په خدا ځوابولې، د كفارو د ضرر رسونې او ځورونې مقاومت يې په سوله ييزه توگه كاوه. دده د مباركو سترگو لاندې به مسلمانان ځورېدل او وژل كېدل، خو رسول الله (ﷺ) به دوى ته داسې لارښوونه كوله: "له جنگ څخه لاس واخلي او لمونځ ته مخه كړئ". په دې هم د كفارو زړه نه سپړېده، بغض او كينه كې يې لږوالى نه راته، بالاخره مسلمانان مجبور شول چې خپل كور او ځای پرېږدي او هجرت وكړي، حتى داسې ورځ هم راغله چې مشركانو د مسلمانانو مال، ملكيت، ځمكې او فصلونه يې په خپلو منځونو كې ووېشل، خو بيا هم رسول الله (ﷺ) د كوم شكايت غږ پورته نكړ، د مشركانو هر ډول سپكاوى يې وزغمه، ترڅو چې الله تعالى د خپلې تشريع مطابق - چې په نړۍ كې به د ظالم لاس نيوى په زور سره كېږي - خپل پېغمبر ته د جهاد كولو فرمان صادر كړ.

د جگړې اجازه

وروسته له دې چې مسلمانان په مدينه منوره كې ځای پرځای شول، په دويم هجري كال كې ورته د دفاع اجازه ورکړل شوه، لومړنى آيت چې په دې هکله نازل شوى په ډېره خوږه لهجه د جهاد د روا والي علت او حکمتونه بيانوي، فرمايې:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ أذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفُتَّتْ صَوَامِعُ وَبَيْعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [الحج: ٣٨ - ٤١]

ژباړه: (بېشكه الله (ﷻ) له مؤمنانو څخه دفاع كوي. پاك پروردگار هېڅ خيانت كار كافر نه خوښوي، هغوى ته د جنگ كولو اجازه ورکړل شوه چې نور ورته د جنگ لپاره راغلل، ترڅو و جنگيږي، خداى (ﷻ) د دوى په مرسته قادر او بس دى، دوى د خپل ښار او هېواد څخه په ناحقه په داسې حال كې ايستل شوي چې هېڅ جرم يې پرته له دې

چې ویل یې زموږ پروردگار الله (ﷺ) دی نه درلود. که چېرې خدای (ﷻ) یو پر بل دفع نکړي، ضرور به د راهبانو عبادتخونې، د عیسویانو کلیساوې، د یهودو معبدونه او هغه جوماتونه چې د خدای (ﷻ) نوم پکې ډېر یادېږي وران شي، بېشکه الله (ﷻ) د هغه چا سره چې دده (د دین) ملگری دی، ملگریا کوي، بېشکه خدای (ﷻ) د ډېر قدرت خاوند او غالب دی. هغه کسان چې په ځمکه کې مو ورته قدرت (واک) ورکړ، لمونځونه دروي، زکاتونه ورکوي، نېکی ته بلنه کوي، د بدی نه منع کوي او د ټولو چارو پای الله (ﷻ) لره دی.

فعالیت

ځینې وایې: که چېرې د اسلام دین د رحمت دین وي، ولې د جنگ دستور ورکوي؟ جنگ خو بد شی دی، د هغه څه په رڼا کې چې تاسې ولوستل ځواب ورکړئ.

- ۱- جهاد لغتاً او اصطلاحاً څه معنا لري؟
- ۲- د جهاد حکم بیان کړئ.
- ۳- د جهاد د روا کېدلو دلیل وواياست.
- ۴- د جهاد د تاریخي پس منظر په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

د جهاد د رواوالي د حکمت په هکله څو کرښې مقاله ولیکئ.

څلور څلويښتم لوست

د جهاد لاسته راوړنې

د جهاد تعريف، حكمت او پس منظر مو چې د اسلام ستر لارښود حضرت محمد (ﷺ) ورباندې مامور شوی ولوستل، اوس ښايې چې د جهاد موخې او د اسلام په پيل كې د جنگ د څرنگوالي په هكله هم څه ناڅه معلومات ترلاسه كړو.

د مسلمانانو د جهاد پايلې:

الله تعالى د تيرو دوو ايتونو په دوام كې فرمايې: **﴿الَّذِينَ اِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾** [الحج: ٤١] ژباړه: دا هغه كسان دي چې مور دوی ته په ځمكه كې قدرت وركړ، نو لمونځ به دروي، زكات به وركوي، په ښو چارو به امر كوي، له بديو به منع كوي او د ټولو چارو پای د الله په لاس كې دی.

پورتنی ایت مور ته رابښې چې مسلمانان قدرت ته ورسېږي، نو لاندې کارونه به تر سره كوي.

الف: د الله ﷻ عبادت به كوي. ځكه لمونځ د دين ستنه ده او له الله ﷻ سره د وصل صحيح رمز دی.

ب: يو له بل سره به مرسته كوي، ځكه زكات د اسلام پل دی او انسانان يو له بل سره يو ځای كوي.

ج: امر بالمعروف نهي عن المنكر كوي. يعنې ځان په دې باندې متعهد كوي چې نيكي به خپروي او له بديو سره به مبارزه كوي.

د پېغمبر اکرم (ﷺ) جهاد

په اسلام كې جنگ د مقدساتو د دفاع، د ظلم د رېښو وچولو او پرې كولو په خاطر كېږي، د جنگ ميدان، د وژلو ميدان دی، خو بيا هم د اسلام د ځانگړو لارښوونو په رڼا كې چې په دې هكله يې كړې، كېدای شي د مړينو مخنيوی وشي. په صدر اسلام كې جنگونه په داسې معقوله توگه منظم شوي وو چې ډېره كمه وينه پكې توی شوې او لږ ځاني تلفات يې لرل، نو د دواړو خواوو (كافرو او مسلمانانو) د مړو شمېر په ټولو غزواتو كې چې د دويم هجري كال څخه پيل او تر نهم كال پورې وغځېدې د ١٠١٨ تنو څخه

ډېر نشو چې ۲۵۹ تنه مسلمانان او ۷۵۹ تنه کافر وژل شوي. په داسې حال کې چې په لومړۍ نړيواله جگړه کې ۷ ميليونه وگړي وژل شوي او ۲۱ ميليونه تپيان شوي. په دويمه نړيواله جگړه کې چې کله د دواړو لورو وحشيان يو تر بله غېږ په غېږ شول د ۴۰ ميليونو څخه زيات انسانان ووژل شول، همدارنگه په روسيه کې د باطل کمونيستي نظام واگو ته د رسېدو لپاره تر پنځوسو ميليونو پورې انسانان ووژل شول.

فعاليت

د صدر اسلام جنگونه د شلمې پېړۍ له جنگونو سره پرتله او د دواړو جنگونو اسباب له پايلو سره بيان کړئ.

د جهاد ځينې موخې او حکمتونه

الف - دفاع

له پورتنې آيت څخه څرگندېږي چې اسلام خپلو پيروانو ته ددې اجازه ورکړې چې د هغه مخالف قدرت مخه ونيسي او له ځان څخه دفاع وکړي کوم چې د دوی شتون گواښوي او له منځه يې وړي، ترڅو يو مسلمان وکولای شي چې هوسا ژوند وکړي، د اسلام مبارک دين د حکمت په څنگ کې د مسلمانانو د قدرت او واک په شتون هم ټينگار کوي چې د دعوت او بلنې ملگرتيا وکړي. الله (ﷻ) فرمايې:

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَ يَكُونَ الدِّينُ كُلَّهُ لِلَّهِ﴾ [التوبة: ۳۹]

ژباړه: او هغو سره تر هغې وځنگېږئ چې هېڅ فتنه پاتې نشي او سوچه دين د خداى شي.

ب - د مستضعفينو ازادي

په اسلام کې د جهاد يوه موخه د مظلومانو او کمزورو خلکو سره مرسته د دوی له حقوقو څخه دفاع او د عدالت قايمېدل دي، څنگه چې په قرآن کریم کې فرمايې:

﴿وَمَا لَكُمْ لَأ تَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ﴾ [النساء: ۷۵]

ژباړه: ولې د خداى (ﷻ) په لار کې د هغو بې وزلو سړو، ښځو او ماشومانو لپاره چې د ظلم او تېري لاندې دي نه جنګېږئ؟

همدارنگه ربعي بن عامر، رستم ته چې د فارسي قواوو سرلښکر دی داسې وايې: «الله ابتعثنا والله جاء بنا لنخرج من شاء من عبادة العباد الى عبادة رب العباد، ومن ضيق الدنيا الى سعة الآخرة»

ومن جور الأديان على عدل الاسلام» ژباړه: الله (ﷺ) مور را لېرلي يو خو هغه خلك چې الله غوښتي وي، د بنده گانو له بندگۍ څخه د يوه خداى (ﷻ) عبادت ته، د دنيا د تنگيو څخه يې د هغې فراخۍ او د اديانو له ظلم څخه اسلامي عدالت ته راوکارو.

ج- د دعوت آزادي

د اسلام د سپېڅلي دين رسالت يو نړيوال رسالت دى، مسلمانان دا دنده لري چې د حق دا غبر د ټولو نړيوالو غورونو ته ورسوي او په لارښوونو يې وپوهوي، لكه: څنگه چې الله (ﷻ) فرمايې:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

[آل عمران: ۱۱۰]

ژباړه: تاسو (اې د رسول الله ﷺ امته) غوره امت ياست چې د انسانانو لپاره را لېرل شوي ياست (ترڅو) په نېكۍ امر وكړئ، له بدۍ نه منع وكړئ او په الله (ﷻ) باور لرئ. بناء مسلمانان ددې لپاره لېرل شوي چې بشر ته لارښوونه وكړي.

پس هر كله چې زموږ د حق او حقيقي بلنې په وړاندې خنډونه رامنځ ته كېږي اسلام ددې موخې د ساتنې او د دعوت د آزادۍ د تامين لپاره مونږ ته د جهاد اجازه راكړې. دې ټكي ته بايد څير شو چې د حق او رېښتيني دعوت د تحميلولو په خاطر جنگ او جگړه نشته، بلكې هر كله چې د حق دعوت د خپرولو په لار كې خنډ پيداشو او دا آزادي يې له منځه وړله، بيا د جگړې اعلان كېږي، تر څو هغه موانع چې بندگانو ته د الله تعالى د پيغام رسولو په لار كې موجودې دي له منځه يوسي.

- ۱- په صدر اسلام كې د جنگونو تلفات څومره و؟
- ۲- د كمونيستي نظام قدرت ته د رسېدو لپاره څومره كسان وژل شوي او ددې نظام پاى څه شو؟
- ۳- د جهاد ځيني حكمتونه بيان كړئ.

د جهاد د موخو په هكله لس كرښې په خپلو كتابچو كې وليكئ.

څوک په جهاد مکلف دي؟

که چېرته جهاد فرض کفایې وي، هغه کسان چې د جنگ کولو توان ولري، کولای شي چې د مسلمانانو د امیر په اجازه په جگړه کې گډون وکړي، خو کله چې جهاد فرض عین وگرځي، نو هغه څوک چې د جهاد کولو توان ولري په هغه جهاد فرض گرځي. مسلحانه جهاد په کوچنیانو او معیوبینو فرض نه دی.

له جگړې څخه وړاندې بلنه

سلیمان بن بریده رضی الله عنه له خپل پلار څخه روایت کوي: "رسول الله ﷺ به چې کله څوک د سرلښکر په توگه ټاکه، د تقوی او پرهیزگاری توصیه به یې ورته کوله او بیا به یې ورته وفرمایيل: هرکله چې له خپل مشرک دشمن سره مخامخ شوې، هغه ته د درېو څیزونو بلنه ورکوه.

۱- که چېرې یې د هو ځواب درکړ، لاس ترې واخله.

۲- او که یې انکار وکړ، جزیه ترې وغواړه، که یې قبوله کړه، ته یې هم قبوله کړه او لاس ورڅخه ونیسه.

۳- او که جزیه یې هم ونه منله بیا له پاک پروردگار څخه مرسته وغواړه او ورسره جگړه پیل کړه. . .

فعالیت

آیا په اسلام کې جگړه د عقیدې د تحمیل په خاطر ترسره کېږي؟ د اسلام پېغمبر او د صحابه کرامو د سیرت په رڼا کې دا مسأله وڅېړئ او د (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) له حکم سره یې پرتله کړئ.

د جگړې په حالت کې د دشمن کوم کسان وژل کېږي؟ او کوم نه وژل کېږي: په جگړه کې د هغو کسانو وژل روا دي چې عملاً، فکراً او یا مشورتاً په جگړه کې دخپل وي، خو د هغو کسانو وژل جواز نه لري چې په جگړه کې گډون نه لري، لکه: بنځه، ماشوم، سپین ږيري، ناروغان، فلج، معلول، گوډ، پوند، هغه راهب چې په کلیسا کې عبادت کوي، هغه کسان چې کور یا معبد ته پناه یوسي، هغه کسان چې د جگړې وس نلري او هغه چې په خپلو پټیو کې په کرکیله بوخت وي، خو که چېرته عملاً په جگړې کې گډون کوي یا په خبرو، فکر او مالي مرسته له کفارو سره همکار وي بیا یې وژل روا دي. په دې اړوند انس رضی الله عنه له رسول الله ﷺ څخه دا ډول توصیه روایت کوي،

فرمايې: "د خدای په نامه، د الله ﷻ او د رسول الله ﷺ د دین لپاره ولاړ شی، زاړه، ماشومان، ښځې او په عبادتخونو کې ناست کسان مه وژنئ"
 له پورتنی حدیث څخه څرگندېږي چې د مسلمانانو د جگړې او مبارزې معیار د خدای ﷻ حکم او اسلامي ضوابط دي، نو که دې اصولو ته پاملرنه وشي هېڅ ظلم او جنایت نه رامنځ ته کېږي، یو بې گناه انسان، ښځه او ماشوم به نه وژل کېږي.

څه ډول جگړه روا ده؟

﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ﴾ [النساء: ۷۶]

ژباړه: چا چې ایمان راوړی د خدای ﷻ لپاره جهاد کوي، څوک چې کافر شوي دي د طاغوت په لاره کې جنگېږي.

په اسلام کې جگړه یوازې د الله ﷻ په لار کې ده، د هوی هوس، واک ته د رسېدو، په نورو باندې واکداري او د خاورې لاندې کولو لپاره جگړه کول جهاد ندی، په دې اړه د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وشوه، که یو څوک د خپلې زړورتیا ښودلو لپاره جنگېږي، یا د ریا (ځان ښودنې) لپاره جنگېږي. کوم یو د خدای ﷻ لپاره دی؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: «مَنْ قَاتَلَ لِيَتَكُونَ كَلِمَةً لِلَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» ژباړه: څوک چې د خدای ﷻ د کلمې د پورته کولو لپاره جنگېږي، هغه د خدای ﷻ لپاره جنگ (جهاد) دی.

د قومیت او نژاد لپاره جنگ کول جایز نه دي

په نننۍ نړۍ کې ډېر جگړې د رنگ او نژاد پرستی په خاطر پېښېږي. خپل قوم په نورو قومونو غوره گڼي، عامه وژنه کوي، حال دا چې اسلام دا عمل محکوموي. رسول الله ﷺ فرمایې: «لَيْسَ مِنْكُمْ مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيْبَةٍ وَلَيْسَ مِنْكُمْ مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيْبَةٍ» ژباړه: څوک چې خلک قومي تعصب ته رابلي هغه زموږ له ډلې څخه نه دی، څوک چې د قومي تعصب (نژاد پرستی) په خاطر جنگېږي هغه زموږ له ډلې څخه نه دی او څوک چې په دې تعصب کې مړ شو، زموږ څخه نه دی.

۱- څوک په جهاد مکلف دي؟

۲- رسول الله ﷺ د جگړې څخه نه وړاندې اسلامي لښکر ته څه لارښوونه کړې وه؟

۳- د جگړې په حالت کې د کومو کسانو وژل روا دي؟

۴- کوم ډول جنگونه حرام دي؟ روښانه یې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې لوست یو ځل خپلو دوستانو او د کورنۍ غړو ته ولولي او لنډیز دې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

د اسلام له نظره د جهاد ډولونه

جهاد د پياوړي او ځواکمن کوبښن په معنا د اسلام له نظره په څو ډولونو وېشل کېدای شي چې له هغې جملې څخه ځينې يې عبارت دي له.

۱- مالي جهاد

مالي جهاد، د جهاد د نورو ډولونو د ملا تير جوړوي، ځکه هر ډول جهاد مالي امکاناتو ته اړتيا لري او که مسلمانان مالي جهاد ونه کړي، نور هر ډول جهاد ناشونی کېږي. له همدې کبله الله تعالی په قرآن کریم کې د ځان او مال قربانول، يو بل ته څېرمه ذکر کړي، د بېلگې په توگه په دې آيت کې فرمايي: **﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ هُمْ الْجَنَّةَ﴾** [التوبة: ۱۱۱] ژباړه: يقيناً الله تعالی له مؤمنانو څخه د هغوی ځانونه او مالونه د جنت په مقابل کې اخیستي دي.

۲- د دعوت جهاد

دا جهاد په ژبه سره خلکو ته په پخو دلايلو د دين رسولو او په عملي بڼه د دين په ريښتيني توگه تمثيلولو سره سر ته رسېږي، مسلمانان بايد د کفارو، منافقينو، مشرکينو، ملحدينو او بې باکه او نا ملتزمو مسلمانانو په مقابل کې د اسلام حقانيت بيان کړي او لازمه ده چې داعي په خپلو کړو وړو هم د نورو لپاره بېلگه واوسي، څو د هغوی لپاره مقتدا جوړ شي نو په دې توگه به د حق دين خپور شي، او همدا لار د دين د خپرولو لپاره تر ټولو اغېزمنه لاره ده چې ټولو انبياوو کارولې او په هر مسلمان باندې لازمه ده په هر ډول ټولنه کې چې اوسېږي د رسول الله ﷺ په طريقه خلک ښو کارونو ته راوبولي او له بديو څخه يې منعه کړي.

الله تعالی فرمايلي: **﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾** [آل عمران: ۱۱۰] ژباړه: تاسو تر ټولو غوره امت ياست د خلکو د گټې لپاره وېستل شوي ياست، په نېکې امر کوئ او له بدي څخه منعه کوئ او په الله ايمان لرئ.

البته د دعوت په جهاد کې په داعي لازمه ده، خو له حکمت څخه کار واخلي، د دعوت په امورو کې ډېر مهم مخکې کړي، د خلکو په ځورونو او تکليف صبر وکړي او له هغې ټولنې او محيط څخه چې د دعوت پکې کوي با خبره واوسي.

۳- د علم او زده کړې جهاد

دا جهاد د مسلمانانو د علم په گانه باندې په پوښلو سره تر سره کېږي، خو ټول زيار وباسي ديني او نور گټور علوم چې هغو ته اړتيا لري زده کړي او په علمي فکري او کلتوري برخو کې د يو، کامل او هر اړخيز اسلامي تصور او ذهنيت خاوندان واوسي. په رواياتو کې له رسول الله ﷺ څخه را نقل شوي چې فرمايلي يې دي: د علم او پوهې په هکله يو بل ته لارښوونه کوئ، په علم کې خيانت د مال له خيانت څخه ډېر بد دی او هرو مرو به الله تعالی له تاسو څخه په دې هکله پوښتنه وکړي.

او الله تعالی فرمايلي: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ [التوبة: ۱۲۲].

ژباړه: د مؤمنانو لپاره مناسب نه دي چې ټول دې ووځي، ولې له هرې سترې ډلې څخه يو څو کسان (د علم په زده کړه پسې) ونه وتل خو په دين کې پوهه تر لاسه کړي او خپل قوم ووپروي کله چې بېرته وروگرځي، خو (له ناوړه کارونو) ځان وساتي.

فعاليت

د دعوت او ښوونې په جهاد کې ځينې ارزښتناک ټکي شته چې بايد عملي شي، ښوونکی دې زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي او له زده کوونکو څخه دې وغواړي چې د پورتنی موضوع پایلې دې ټکي په ټکي وليکي او له دوی څخه دې وغواړي چې دغه موضوع په خپلو منځونو کې وڅېړي.

۴- سياسي جهاد

له دې جهاد څخه موخه د اسلام د عدل په اصولو د دولت جوړولو لپاره کوښښ کول دي، داسې دولت چې هلته حاکميت يوازې د الله تعالی وي، کله چې په اسلامي سيمو کې د دين احکام ترک شي او د مسلمانانو يو والی هېر کړای شي، نو په مسلمانانو لازمه

ده، خو کوبښن وکړي د اسلام د قوانينو تر سيوري لاندې د مسلمانانو د يووالي سره سره اسلامي حاکمیت په پښو ودروي.

۵- مسلحانه جهاد

د تورې په مټ د طاغوت او د هغه د پلويانو پر خلاف مبارزه کول دي، هغه طاغوتيان چې د الله تعالی د دين په وړاندې يې بيرغ اوچت کړی وي او د الله ﷻ بندگان په خپله بندگۍ نيسي، ظلم او فساد يې په مخ کې اچولی وي، کښتونه او نسلونه هلاکوي، د الله تعالی د دين له اقامې څخه مخنيوی کوي او د حق د بلنې په وړاندې خنډونه جوړوي. الله تعالی په دې هکله فرمايې: **﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينَ لِلَّهِ﴾** [البقرة: ۱۹۳] ژباړه: او له هغوی سره جگړه وکړئ تر هغه پورې چې فتنه پاتې نه شي او د ژوند نظام ټول د الله تعالی (د خوښې) شي.

او همدا رنگه فرمايې: **﴿قَاتِلُوا الدِّينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾** [التوبة: ۲۹] ژباړه: له هغو خلکو سره جگړه وکړئ چې په الله تعالی او د آخرت په ورځ ايمان نه لري او د الله تعالی او رسول حرام کړی شوي خيزونه حرام نه گڼي او د حق په دين رفتار نه کوي له هغو خلکو څخه چې کتاب ورکړی شوی تر هغه پورې (جگړه ورسره وکړئ) چې مغلوب شي او د عاجزي په حالت کې جزيه ورکړي.

هر کله چې جهاد مطلق ذکر شي، همدا وروستی معنا ورڅخه مراد کېږي، ځکه د جهاد کلمه په همدې معنا کې اصطلاحی شهرت لري، خو په هغه صورت کې چې له دې معنا څخه اړوونکې قرينه (نښه) شتون ولري، بيا بيا د قرينې د غوښتنې مطابق معنا ورڅخه اخیستل کېږي.

فعالیت

له نفس، شیطان او باندیني دښمن سره جهاد کول یو له بل سره څه تړاو لري؟

د مجاهدینو په بریالیتوب کې د ځان جوړونې رول

په مورچلو کې د مجاهدینو د بریالیتوب بنسټیز ټکی له نفس او نفساني غوښتنو سره جهاد دی، هغه داسې چې څوک د خدای ﷻ په لار کې جنگیږي او خلک د خدای ﷻ دین ته رابولي، څه چې وایې هغه به په عمل کې پلي کوي، د هر څه نه وړاندې به د خپل نفس

د جوړولو کوښښ کوي، وروسته بیا له نورو سره مرستې ته لاس غځوي. په همدې خاطر رسول الله ﷺ فرمایي: «الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ» ژباړه: مجاهد هغه څوک دی چې د خدای ﷻ په لار کې له خپل نفس سره جهاد وکړي. انسان د ټولني یو جز دی، ټولنه له وگړو څخه جوړه شوې، نو هر څوک چې د جهاد د فریضې په ترسره کولو کې د هر څه نه لومړی د خپل ځان څخه پیل وکړي، ځان جوړ او اصلاح کړي، پرته له شکه دا ټولنه به له داسې پاکو وگړو څخه جوړه شي چې هېڅوک به یې د مقابلې ځواک ونه لري. نو په لنډ ډول ویلای شو، هر هغه څوک چې په جهاد اکبر کې بریالی شو، دا تن به ضرور په جهاد اصغر کې بریالی کیږي. که څوک په جهاد اصغر کې پاتې راغی جهاد اکبر کې یې بریالیتوب ناشونی دی، خو په ډېرو لږو حالاتو کې به څه مخ په وړاندې لاړ شي، خو پایلې ته رسېدل محال دي.

- ۱- د خدای ﷻ په لار کې جهاد په څو جهو کې ترسره کیږي؟ نومونه یې واخلي.
- ۲- د دعوت او جهاد لپاره له قرآن کریم څخه یو دلیل ذکر کړئ.
- ۳- د بنوونې د جهاد لپاره له قرآن کریم او حدیثونو څخه یو یو دلیل ذکر کړئ.
- ۴- مسلحانه جهاد شرح کړئ.
- ۵- سیاسي جهاد څه مفهوم لري؟
- ۶- د خپل ځان جوړول د مجاهدینو په بریالیتوب کې څه رول لري؟

د خپل ځان جوړولو او د خپل نفس د روزنې د ارزښت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

سوله او احكام يې

دا مو ولوستل چې په اسلام کې جگړې د ډېر لوړ هدف په خاطر چې هغه د فکر او عقيدې ازادې ده ترسره کېږي، ترڅو انسانيت ته د کمال لارې پرانيستل شي. ددې لپاره نه کېږي چې ځمکې لاندې، انسانان غلامان او د ځمکې لاندې او باندې زېرمې ترلاسه کړي. هرکله چې سولې ته د تگ اړتيا محسوس شي، نو هغه بې پامه نه غورځول کېږي، ځکه سوله اساس او بنسټ دی، جگړه استثنايي حالت دی، قرآن کریم په دې هکله فرمايې: **﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾** [الانفال: ۶۱].

ژباړه: که چېرته هغوی سولې ته مایل شول، ته هم خپل میلان ښکاره کړه، په الله ﷻ توکل وکړه، بېشکه خدای ﷻ اورېدونکی او پوه دی.

د مسلمانانو ترمنځ سوله

ځينې وخت د مسلمانانو ترمنځ هم جگړه پېښېږي چې په دې حالت کې بايد سوله وشي، قرآن کریم په دې هکله فرمايې: **﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾** [الحجرات: ۱۰].

ژباړه: هرکله چې د مسلمانانو دوه ډلې سره په جگړه شي، د دوی ترمنځ سوله وکړئ، که يوه پر بله ظلم او تېری کوي (او سوله نه مني)، هغه ډله چې ظلم او تېری کوي، په مقابل کې يې ترهغه وخته وجنگېږئ چې سوله ومني او د خدای ﷻ حکم ته غاړه کېږدي، بيا د دوی ترمنځ عادلانه سوله وکړئ (له شرايطو سره سم)، له عدالت څخه کار واخلي، ځکه چې الله ﷻ عادلان خوښوي. نو کله چې دوه ډلې په خپل منځ کې په جگړه شوې، وطن او ملت له داخلي اختلافاتو، خطر او تجزيې سره مخامخ کېږي، بايد چې د اسلامي او ملي يووالي لپاره حساب ته کش شي او په هر قيمت چې وي پر وطن او ملت کې بايد يووالی ټينگ شي. دا هغه لارښوونې دي چې قرآن کریم يې مونږ ته را زده کوي.

فعالیت

قرآن کریم فرمایي: "و الصلح خير" د سولې په گټو وغږېږئ.

- ۱- قرآن کریم د سولې په هکله څه فرمایلي دي؟
- ۲- که د مسلمانانو یو ټولۍ په بل ټولې حمله وکړي او سوله هم ونه شي، نو څه معامله باید ورسره وشي؟ خبرې پرې وکړئ.

په ټولنه کې د سولې د ارزښت، پرمختګ او د هغې د رول په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

اته څلوېښتم لوست

د ذمې عقد (تړون)

د عزتمن او سوکاله ژوندانه لپاره ارزښتناکه لاره چې د متقابل احترام او حقوقو رعایت په کې وشي د ذمې عقد دی، په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

ذمه په لغت کې عهد او تړون ته وايي. اهل ذمه هغه کسان دي چې اسلامي حکومت ته د جزیې (مالیې) په نامه دیوې اندازې مال په ورکولو سره د دوی ځان، مال او حقونه خوندي کيږي.

د اهل ذمه حقونه

ټول ذمیان هغه حقونه لري کوم چې مسلمانان یې لري. حضرت علي کرم الله وجهه په دې هکله داسې فرمایي: "دوی (ذمیانو) ددې لپاره جزیه منلې چې د دوی مالونه او وینې داسې شي، لکه زمونږ مالونه او وینې"

اسلامي دولت مکلف دی چې له دوی څخه هر ډول ظلم دفع کړي، د دوی ځان او مال وساتي، د دوی عقیدې او عبادت ځایونو پورې غرض ونکړي، د کسب او کار زمينه ورته برابره کړي.

د ذمې حقونه له منځه وړل حرام دي

ذمې ته د ضرر رسولو په هکله رسول الله ﷺ په سختو ټکو داسې بیان کړی، فرمایي: «أَلَا مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا أَوْ انْتَقَصَهُ أَوْ كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ أَوْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بَغَيْرِ طَيْبِ نَفْسٍ فَأَنَا حَاجِبُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» تاسې خبر شئ هر هغه څوک چې په ذمې ظلم وکړي، یا په ناحقه دده حق وخوري، یا یې په داسې کار وگوماري چې هغه دده د طاقت څخه پورته وي، یا دده د خوښې پرته ورڅخه شی واخلي، د قیامت په ورځ زه خپله د دوی مدعي یم)

جزیه څه شی ده؟

جزیه له هغه مال څخه عبارت ده چې ذمیان یې اسلامي دولت ته ورکوي، ددې په مقابل کې اسلامي حکومت دوی ته امکانات او سهولتونه برابروي، د دوی ساتنه کوي، د جنگ نه معاف دي، دا هم باید له یاده ونه ایستل شي چې په ماشومانو، ښځو، لیونو، عمر خورلو او ړندو باندې جزیه نشته.

- ۱- ذمه څه شی ده او اهل ذمه کوم کسان دي؟
- ۲- د اهل ذمه حقونه بیان کړئ.
- ۳- آیا جزیه باج اخېستنه ده که په مقابل کې یې ذمیان عوض تر لاسه کوي؟ روښانه یې کړئ.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**